

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה

הטהורה

של מרת אמונו

הרבנית הצדקנית

מוזכת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואלי

בת מוזל ע"ה

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

הלכות ברכת כהנים

מצות עשה שהכהנים יברכו את ישראל, שנאמר "כה תברכו את בני ישראל אמור להם: יברכך ה' וישמרך: יאר ה' פניו אליך ויחנגך: ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" (במדבר ו, כג-כו) א.

- א. אין ברכת כהנים פחות מעשרה אנשים, והכהנים מן המניין ב.
- ב. כשיתחיל ש"ץ "רצה", כל כהן שבבית הכנסת יעקור ממקומו לעלות לדוכן. ואפילו כהן שבלאו הכי הוא עומד בהיכל שנושא בו כפיו, עכ"ז צריך לעקור רגליו ברצה. ואם לא עקר רגליו קודם שסיים ש"ץ רצה, לא יעלה לדוכן. ואם עקר רגליו אחר שסיים ש"ץ רצה, אפילו אם עלה, ירד. וסיום רצה הוא כשיאמר המחזיר שכינתו לציון, כי עד כאן נקראת ברכת עבודה, וממזדים וכו' היא ברכת ההודאה ג.
- ג. אם הם שנים, קורא להם השליח ציבור כהנים. ואח"כ מקרא אותם השליח ציבור מלה במלה, גם תיבת "יברכך", והכהנים עונים אחריו מלה במלה ד.

עיונים והארות

אחריהם אמן, ואין דבר רע מזיקו. לפיכך מזהיר את בני אהרן ואומר להם, כה תברכו את בני ישראל.

עוד שם במדרש רבא (פרשת לך לך מג, ח) ז"ל: מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, רבי יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר, מאברהם, כה יהיה זרעך, כה תברכו את בני ישראל. ר' נחמיה אמר, מיצחק שנאמר (בראשית כב) ואני והנער נלכה עד כה. לפיכך אמר המקום, כה תברכו את בני ישראל. ורבנן אמרי, מיעקב שנאמר (שמות יט) כה תאמר לבית יעקב, וכנגדו כה תברכו את בני ישראל.

ב. שו"ע (ס"י קכח סעי' א) וטעם הדבר לפי שכל דבר שבקדושה צריך עשרה, והר"ן כתב שכל דבר שבקדושה זה דוקא קדיש וקדושה וברכו, ומה שצריך עשרה בברכת כהנים לומדים מגזירה שוה שכתוב "כה תברכו את בני ישראל" וכתוב "ונקדשתי בתוך בני ישראל".

ג. שו"ע (שם סעי' ו) בא"ח (ש"א פרשה תצוה אות ט). ומקורו בגמ' (סוטה לח): אמר ריב"ל, כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה שנאמר, "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים" וכו' איני, והא ר' אמי ורבי אסי סלקי, רבי אמי ורבי אסי מעיקרא הוו עקרי כרעייהו, ממטא לא הוה מטו התם, וכדתני ר' אושעיא, לא שנו אלא שלא עקר את רגליו, אבל עקר את רגליו עולה, ע"כ. וכל זמן שלא אמר מודים אנחנו לך אפי' שסיים את ברכת רצה עדין יכול לעלות כמבואר בהלכה ברורה (ח"ו בשו"ת אצורת יוסף סי' י).

ד. בגמ' (סוטה לח). נקטינן, לשנים קורא כהנים. ולאחד אינו קורא כהן שנאמר אמור להם, לשנים. ואמר רב חסדא כהן קורא כהנים ואין ישראל קורא כהנים וכו' והלכתא כוותיה דאביי, ולית הלכתא כרב חסדא, וכ"פ השו"ע (שם סעי' י, וסעי' י"ג).

וטעמו של דבר, ביאר רבנו בחיי (במדבר ו, כג): וממה שהיה ש"ץ מקרא השלשה פסוקים לכהן הנושא כפיו מלה במלה, תוכל להבין מעלתו וכוחו, כי כן דוגמתו של כהן למעלה שהוא

א. **כתב** החינוך (מצוה שעח), משרשי המצוה, שחפץ השם בטובו הגדול לברך עמו על יד המשרתים החונים תמיד בית ה', וכל מחשבתם דבקה בעבודתו, ונפשם קשורה בירתו כל היום, ובזכותם תחול הברכה עליהם, ויתברכו כל מעשיהם, ויהי נועם ה' עליהם. ואל תתמה לאמור, ולו חפץ ה' בברכתם יצו אתם את הברכה ואין צורך בברכת כהנים, כי כבר הקדמתי לך פעמים רבות כי בכח הכשר מעשינו תחול הברכה עלינו, כי ידו ברוך הוא פתוחה לכל שואל בהיותו מוכשר ומוכן לקבלת הטוב. ועל כן, כי בחר בנו מכל העמים ורצה שנזכה בטובו, הזהירנו וצונו להכין מעשינו ולהכשיר גופנו במצוותיו להיותנו ראויים אל הטוב. גם צונו בטובו הגדול לבקש ממנו הברכה, ושנשאל אותה על ידי המשרתים הטהורים, כי כל זה יהיה זכות לנפשתינו ומתוך כך נזכה בטובו.

איתא במשנה (סוטה פ"ט משנה יב) מיום שחרב בית המקדש, אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות וכו'. ואמרו בגמ' (ירושלמי סוטה פ"ט הלכה י"ד) כתיב (תהלים ז, יב) ואל זועם בכל יום וגו', מי מבטל [כלומר במה מתבטלות הקללות], ברכת כהנים מבטלת [שהכהנים בברכתו מבטלים הקללות הבאות לעולם], וז"ל המדרש (מדרש תהלים מזמור ז) א"כ בזכות מי אנו עומדים, בזכות ברכת כהנים.

ובמדרש רבא (שיר השרים ג, יא) ז"ל: הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה, ר' ביבי בשם רבי אלעזר בר' יוסי פתר קרייה בברכת כהנים, הנה מטתו, הנה מטותיו ושבתיו האיר? כמה דאת אמר (חבקוק ג) שבועות מטות, שלשלמה, של מלך שהשלום שלו. ששים גבורים סביב לה, אלו ששים אותיות שבברכת כהנים. מגבורי ישראל, שהם מגברין את ישראל. כלם אחוזי חרב, אמר ר' עזריה דברים מבורכין בגבורה, (במדבר ו, כד-כו) יברכך ה', יאר ה', ישא ה'. מלומדי מלחמה, שהם נלחמים בכל מיני פורעניות שיש בעולם. איש חרבו על ירכו מפחד בלילות, שאפילו אדם רואה בחלומו חרב מחתכת בירכו, מה יעשה, ילך לבית הכנסת ויקרא קריאת שמע ויתפלל תפלתו וישמע ברכת כהנים ויענה

- ד. אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות כהנים, עד שיכלה מפי הצבור אמן שעונים אחר ברכת מודים, ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, עד שיכלה דבור קריאת כהנים מפי הקורא, ואחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, אינם רשאים להתחיל יברכך, עד שיכלה מפי כל הצבור אמן שעונים אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, וכן אינם רשאים להתחיל בתיבה, עד שתכלה התיבה מפי המקרא, ואין הצבור עונין אמן, עד שתכלה ברכה מפי הכהנים.^ה
- ה. אם עלו לדוכן שני כהנים ואחד מהם קטן, י"א שאין הש"צ קורא כהנים. וי"א שקורא כהנים אם הוא קטן שהגיע לגיל חינוך. והעיקר כסברא ראשונה.^ו

עיונים והארות

מקום טוב ונכון שגם תיבת "יברכך" יקריא אותה לכהנים. והדבר יעשה בהסכמת כל הקהל, וישאו ברכה מאת ה'.

וכתב רבנו אברהם אזולאי ז"ל בספרו חסד לאברהם (ב, טו):
דע כי שבעה מיני אושר נבראו בעולם וכולם רמוזים בברכת כהנים, ולכן צריך הכהן המברך שיכוין בכל אלו שבעה מיני אושר על הסדר. במלת יברכך צריך לכוין שהאל יתברך ישפיע חכמה לכל ישראל, כמו שכתב בספר הקנה ז"ל שאין ברכה אלא חכמה שנאמר ויברך אלהים את שלמה, וה' נתן חכמה לשלמה, ובספר הבהיר (אות א) ואין חכמה אלא ברכה. ובמלת וישמרך צריך לכוין לברכה שיתן האל יתברך בנים לישראל, שאין לך שמירה לאדם שלא ימחה שמו מישראל אלא בבנים, ובבנים נשמר מכל רע, ובמלת יאר צריך לכוין שהשם יתברך יוסיף לישראל חיים טובים של בריאות כי מי שהוא חי ובריא יש לו מאור פנים. ובמלת ויחנך יכוין שהאל יתברך יברך את ישראל בנשיאות חן. ובמלות ישא ה' פניו אליך צריך לכוין שהאל יתברך יברך את ישראל בעושר ובממשלה, דהא בהא תליא, שאין ממשלה אלא בעושר, ואין עבדות אלא מצד העניות כאומרו, וכי ימוך אחיך ונמכר לך. והענין שהעולם השפל נברא לאומות וגן עדן תחתון לישראל וכמו שאין הגויים עתידים ליהנות מגן עדן כן לא היה ראוי לישראל ליהנות מהעולם הזה השפל ויהיו משועבדים ועניים ומאוסים ונבזים לפני האומות. נמצא כל העושר והממשלה שנהנים ישראל בעולם הזה הוא שלא כדן ואין לך משוא פנים גדול מזה. ובמלות וישם לך שלום צריך לכוין שהאל יתברך יברך לישראל בברכות השלום כמשמעו "עכ"ד. והחסד לאלפים (כה, יט) כתב שגם השליח צבור יכוין בזה כשמקרא להם וירשום לזכרון. והכהנים ילמדו פשט פירוש התיבות ויברכו בחיבה ברעותא דליבא, אולי יש תקוה שיעשו פרי למעלה ומטה, עכ"ד.

ה. **בגמ'** סוטה (לט): א"ר זירא א"ר חסדא אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דבור מפי הקורא ואין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור. ואמר רבי זירא אמר רב חסדא, אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום ואינן רשאים לעקור רגליהם ולילך עד שייגמור שליח צבור שים שלום. ע"כ. וכ"פ השו"ע (סי' קכח סעי' יח). ואין הש"צ עונה אמן אחר ברכת הכהנים. (דרכי הלכה למו"ר הראשל"צ הרב מרדכי אליהו ז"ע"א).

ו. **מנחת** ראובן הלכות ברכת כהנים (הלכה לח).

מתברך ומקבל הברכה מעצם הרחמים העליונים ומברך לכנסת ישראל וכו', ואם כן הכל דוגמא. וכן הברכה משתלשלת משליח צבור המתעטף בטלית לבנה לכהן, ומהכהן לישראל.

ובבלי יקר (במדבר ו, כג) ביאר באופן אחר, שהחזן הוא הסרוסר המושך שפע צינור ממקור הברכות תחילה ומוריק אותם על ראש הכהנים, כי הוא אומר תחילה אל הכהן 'יברכך השם' כדי לעשות את הכהן תחילה כלי גדוש ומלא ברכת ה', ואחר כך כשהכהן אומר לישראל 'יברכך השם' הוא מוריק מן כלי מלא על כלי ריקן. אבל אם לא היה הכהן מתברך תחילה, היה מוריק מכלי ריקן אל כלי ריקן. ונאמר (בראשית יב, ג) 'ואברכה מברכך' רצה לומר שהכהן המברך את ישראל, אני מברכו תחילה כדי לעשות את הכהן כלי מלא וגדוש, ויוריק מן כלי מלא ברכת ה' על ישראל. ולכך נאמר 'ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם' - תחילה (עיין חולין מט), על ידי שיאמר החזן לכהן תחילה 'יברכך השם'.

והנה מרן השו"ע כתב שהכהנים מתחילים ישר יברכך ואח"כ הש"ץ מקרא להם מלה במלה, ואין המנהג כן, אלא אף תיבת יברכך מקריא החזן וחוזרים הכהנים שוב ואומרים וכמבואר בבא"ח (ש"א פרשת תצוה הלכה א') שע"פ הסוד צריך להקריא גם תיבת יברכך וז"ל: יש מקומות נוהגים דהכהנים מתחילים תיבת יברכך מעצמן ואין החזן מקרא אותם אלא מתיבת ה' וישמרך ואילך, וזו הסברה שכתב מרן ז"ל בשולחנו הטהור, אך יש אומרים שצריך החזן להקרות אותם גם תיבת יברכך משום דכתיב אמור להם ויש קפידה בדבר, אבל החולקים ס"ל דאין קפידה אם לא אמר להם תיבת יברכך, וע"פ הסוד יש קפידה בזה לומר להם גם תיבת יברכך, וכמ"ש רבנו ז"ל בפרשת נשא טעמו של דבר שצריך לקרות גם יברכך יע"ש. וכן נוהגים החסידים בבית אל יב"ץ בירושלים ת"ו. והנה פה עירנו בגדאד יע"א היה המנהג מזמן קדמון כמ"ש מרן ז"ל דאין החזן מקרא תיבת יברכך, אך קודם כמה שנים תהלות לאל יתברך שעזרני לעשות המנהג בכל בתי כנסיות שבעירנו שיהיה החזן מקרא מתיבת יברכך ג"כ, וכן ראוי להורות בכל אתר ואתר, ואהני לך טובה מנהג זה שע"כ לא יאבדו הציבור אמן שאחר ברכת נאה להודות, כי מתחלה היה זרכם של כהנים למהר לומר יברכך תכף ומיד אחר תיבת להודות במשך אחד, וע"כ לא היה אפשר לענות אמן. וכן פסק מו"ר מופת הדור (הליכות עולם פרשת תצוה הלכה א) וז"ל: יש אומרים שאין השליח ציבור מקריא לכהנים תיבת "יברכך", אלא הכהנים מתחילים בעצמם "יברכך". ויש אומרים שגם תיבת "יברכך" צריך שהשליח ציבור יקריא אותה לכהנים. ואף על פי שהנוהגים כסברא ראשונה יש להם על מה שיסמוכו, מכל

- ו. אם הכהן מתפלל בלחש עם חזרת הש"ץ ביחד, כשיגיע לברכת "רצה" יעקור רגליו מעט, וכשיגיע לסוף ברכת "מודים", יעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים. ואחר כך יחזור למקומו ויסיים תפלתו.
- ז. כהן שאינו עולה לדוכן, מבטל מצות עשה, שנאמר "כה תברכו את בני ישראל". וחכמינו אמרו, הרי הוא נחשב כעובר על שלש עשה, לכן צריך הכהן להיות זריז ונשכר.
- ח. כשעוקר הכהן רגליו לישיא כפיו, יאמר ליקבה"ו וכו' הנה אנכי מוכן ומזומן לקיים מ"ע לברך את ישראל ברכת כהנים בנשיאות כפים, לעשות נחת רוח ליוצרנו, ולהמשיך שפע וברכה לכל העולמות וכו'. וכשעומדים הכהנים על הדוכן לאחר שענו מודים דרבנן, אומרים יהרמ"י או"א שתהיה ברכה זו שציויתנו לברך את עמך ישראל, ברכה שלמה, ולא יהיה בה מכשול ועון מעתה ועד עולם. ומאריכין בתפילה זו עד שיסיים הש"ץ ולך נאה להודות, כדי שתהיה עניית אמן של הקהל על זה ועל זה ט.
- ט. לא בעינן לנשיאות כפים מקום שיש בו ס"ת, אלא בכל מקום שמתפללין יש נשיאות כפים.
- י. יגביהו ידיהם למעלה מכתפיהם, שיהיו ידיהם כנגד ראשם ממש, וכמ"ש בשער הכוונות נ. ומגביהם יד

עיונים והארות

כיצד וכו' במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן [ופירש"י: כנגד כתפותיהם ממי שצריך נשיאות כפים] ובמקדש על גבי ראשיהן [פירש"י: ובמקדש למעלה מראשיהם מפני שמברכים את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם] וכן הוא במושנה מסכת תמיד (פרק ז משנה ג) דבמדינה הכהנים נושאים את כפות ידיהם כנגד כתפותיהם ובמקדש על גבי ראשיהם.

והרמב"ם (בפי"ד מהלכות תפילה ה"ג): כיצד היא נשיאת כפים, בגבולים בעת שיגיע שליח ציבור לעבודה כשיאמר רצה, כל הכהנים העומדים בבית כנסת, נעקרים ממקומן והולכין ועולין לדוכן ועומדים שם, פניהם להיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופות לתוך כפיהם עד שישלים שליח ציבור ההודאה ומחזירים פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהן ומגביהן ידיהם כנגד כתפיהם ומתחילים יברכך, עכ"ל.

ומר"ן בשו"ע (שם סעי' יט) כתב כדן הזה וקצת שינה לשון מהרמב"ם וז"ל: מגביהם ידיהם כנגד כתפותיהם ומגביהם יד ימנית קצת למעלה מהשמאלית ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אורים, עכ"ל.

ורבנו האריז"ל בשעה"כ (דף מ' ע"א) כתב: צריך הכהן לישיא כפיו כנגד ראשו ממש למעלה כנזכר במשנה (דלעיל) וצריך לזהר בזה להגביהם ממש כנגד ראשו, ואחר אשר סיימו ברכת כהנים מורידים הידים כדרכם למטה, עכ"ל.

ובפע"ח (דף סב ע"ב) כתב בשם החרדים וז"ל: תקנו ברכת כהנים קודם שים שלום שהוא נשיאת כפים, וידוע שהברכה שורה בנשיאת כפים לפי שיש בהם עשר אצבעות הרומזות לעשר ספירות, וכשרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולברך אותם, נתן להם את התורה שהיא המישרת ומזדרכת אותנו את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה, וצוה לכהנים שהם מצד החסד שיברכו את ישראל. בוא וראה בשעה שהכהנים פורשים ידיהם לברך העם, אז השכינה שורה על ידיהן ויתמלאו שפע. ויד ימין עולה על יד שמאל, לכן צריך להגביה יד ימין על יד שמאל, ואז כולם מתברכים ממקור עליון, ואז הוא שעת רצון, עכ"ל.

ז. הליכות עולם (ח"א פרשת תצוה הלכה ט).

ח. איתא בסוטה (לה), אמר ר' יהושע בן לוי כל כהן שאינו עולה לדוכן, עובר בשלש עשה: כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי ע"כ. וכן איתא במנחות (מד). בשם רב ששת. ובירושלמי (ברכות פ"ג ה"א, ופ"ה ה"ד, ובנוזר פ"ז ה"א) איתא בשם ר' אלעזר, כל כהן שהוא עומד בביהכ"נ ואינו נושא את כפיו עובר בעשה. ע"כ.

והרמב"ם (פט"ו מהלכות תפילה ה"ב) כתב הרי זה "כעובר" על שלש עשה, וכ"כ המאירי (סוטה לה), וכ"כ מרן השו"ע (שם סעי' ב). ועיין בב"י ובב"ח (סוף אות א) אמאי נקט הרמב"ם רק כעובר.

ומה שאמרנו שכהן שלא עלה לדוכן ביטל מצות עשה הוא דוקא אם הוא בבית הכנסת וקרא הש"צ כהנים, או אחד מהצבור אמר לו לעלות לדוכן, או שאמר לו לטול ידיו, אבל אם לא קרא הש"צ כהנים, או שלא אמרו לו לעלות או ליטול ידיו, אינו עובר בעשה. וכן אם קרא הש"צ כהנים והכהן לא היה בבית הכנסת, אינו עובר בעשה. וה"ה אם נגשו לכהן מחוץ לבית הכנסת ואמרו לו לעלות לדוכן ולא עלה אינו עובר בעשה.

וז"ל הטור, ואם אינו נושא, עובר בשלש עשה, והוא שיהיה בבית הכנסת כשקורא כהנים, דכתיב "אמור להם", ומתרגמינן כד ימרון להון, אבל אם אינו שם אינו עובר, עכ"ל.

ט. שו"ע (שם ס"ט) בא"ח (שם אות יב).

י. בא"ח (שם אות יג). כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (ברכות פ"ה מ"ד) וז"ל: הסדר בברכת כהנים שיעמדו אצל ההיכל בבתי כנסיות וכו' ע"כ. וכתב בכנה"ג (הגה"ט סק"א) לדקדק מזה שלהרמב"ם, בעינן שנשיאת כפים תהיה בביהכ"נ ובמקום שיש ס"ת. ואח"כ הביא לתשובת מהר"ש חקאן הלוי דכתב, שדברי הרמב"ם לאו בדוקא נאמרו. וכ"ד רוב ככל האחרונים, עיין בכה"ח (סק"ב) ושכן דעת האר"י ז"ל בשעה"כ דרוש חזרת העמידה (דרוש ה) שהדבר תלוי רק אם יש עשרה ועושים חזרת העמידה ולא תלוי בס"ת.

יא. בא"ח (שם אות יד). תנינן במתניתין סוטה (לז): ברכת כהנים

ימין למעלה מהשמאלית י.

- יא.** לדעת רבותינו המקובלים, יהיו כל האצבעות נפרדות זו מזו, ולא תגע אחת בחברתה. ויהיו שתי הידים משני צדדי הראש אחת מימין ואחת משמאל. ויש עוד מנהגים בזה, וכל אחד יעשה כמנהגו י.
- יב.** יחיד המתפלל עם חזרת השליח ציבור, והגיע עמו לחתימת "הטוב שמך ולך נאה להודות", יענה אמן על ברכת כהנים בין אחר ברכת המצוה, ובין אחר כל אחד מפסוקי הכהנים י.
- יג.** אם מזמינים בעל קול ערב להקריא לכהנים פסוקי ברכת כהנים, והשליח ציבור עומד ושותק ומכוין לברכת הכהנים, רשאי השליח ציבור לענות "אמן", בין אחר ברכת המצוה, ובין אחר כל פסוק מפסוקי ברכת כהנים י.
- יד.** אין חשש לישראל לברך "ברכת כהנים" לבניו או לתלמידיו, וכן המנהג י.

עיונים והארות

ס"ק ע"ז [היינו שכך הוא מנהג הזוה"ק והאריז"ל וכך נהגו חסידי בית אל] אלא דלא ידעתי היכן המקור שכתב רבנו האריז"ל שהאצבעות צריכות להיות פרודות, והאמנם מצאתי שכותב הרב בכמה מקומות שמחמת ברכת כהנים יוצא האור החוזר דרך ראשי אצבעותיו וכד'. ועיי' פ"ח (דף סג ע"ב) ועוד.

ועיי' ר"ח הט"ו ב' בבא"ח (פר' תצוה אות י"ד) ששאל מאת מהר"א מני ז"ל שהיה חסיד בית אל כיצד נוהגים שם וז"ל: ושאלתי להרב הגאון החסיד מה"ר אליהו מני נר"ו להודיעני מנהג החסידים בבית אל יכב"ץ בירושלים ת"ו וכתב לי הדבר הזה אין ברירה, יש עושים כמו שכתב בזוה"ק ויש עושים כמו שכתב מרן ז"ל ובדברי רבנו האריז"ל לא נמצא גילוי לדבר זה, עכ"ל.

יד. הליכות עולם (ח"א פר' תצוה הלכה ו).
טו. הליכות עולם (שם).

טז. כ"ב בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל א ס"י יג), דכל שלא בשעת תפילה לית לן בה. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (חלק טו ס"י מז) וז"ל: וי"ל דלכו"ע דוקא כשעולה לדוכן שיש בזה מ"ע מיוחדת לכהנים, אבל המברך ביחיד, הרי בכלל כל ברכות שמצוה לברך את ישראל, וכדכתיב בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים וגו' ובאמת מנהג העולם כשהש"ץ מתפלל השמ"ע בחזרת הש"ץ, ואין שם כהן, אומר אלקינו וכו' ואומר ברכת כהנים, והרי התפילה לברך את ישראל, ואילו היה איסור, האיך אומר בחזרת הש"ץ הגם שהוא בדרך תפילה, עכ"ל.

ועיי' עוד למו"ר מופת הדור בשו"ת יחו"ד (ה"ה ס"י י"ד) שהאריך בזה, והעלה שאין חשש לברך ברכת כהנים לבנים ולתלמידים, וע"ש שהאריך בדברי הפוסקים אם לברך ביד אחת או בשתי ידי, והעלה דאין חילוק בין יד אחת לשתי ידי.

ובמשנ"ב (שם סק"ג) בשם המגן גבורים, דמה דאמרה תורה אתם ולא זרים, אינו רק במתכוין לכוונת המצוה, אבל אם לא מכוין לכוונת המצוה אין כאן איסור. והעיר בזה הרב משנ"ב דכל זה למ"ד מצוות צריכות כוונה, אבל למ"ד אין צריכות כוונה יהיה עובר בעשה, אלא א"כ יכוון בהדיא שלא לשם מצות ברכת כהנים.

ובספר "מעשה רב" החדש הביא בשם רבנו סעדיה תלמיד מובהק להגר"א זצ"ל, שדעת הגאון לא היתה נוחה מן המנהג לברך את חברו בברכת כהנים, ונראה טעמו שהברכה נקבעה לכהנים לאמרה, והקב"ה מברך את ישראל בברכתם, ואין תועלת לישראל המברך בנוסח זה.

אמנם, הגאון רבי ברוך אפשטיין זצ"ל מביא בשם הגאון רבי יחזקאל לנדא, שהגר"א זצ"ל בירך אותו ביום חופתו

ובבה"ח (סי' קכח ס"ק ע"ז) כתב לתרץ וז"ל: ולע"ד נראה לתרץ דמה שכתוב במשנה מגביהים ידיהן כנגד כתפותיהם, היינו זרועות של הידים, אבל כף היד והאצבעות יהיו כנגד הראש מעט וכדברי האריז"ל, ע"כ.

ומו"ר הגאון הגדול רבנו בן ציון אבא שאול באול"צ (חלק ב' פרק ח' ס"י ב' ביאורים) כתב ליישב בדרך אחרת וז"ל: ונראה ליישב שמה שכתוב בגמ' כנגד כתפותיהם אינו ממש בגובה הכתף אלא הכוונה ממול הכתף וכן כתוב בשעה"כ ששתי הידים צריכות להיות כנגד הראש ממש, דהיינו נמי כנגד פאת הראש ע"ש והוא מול הכתף, וכן מה שכתוב בגמ' שבמקדש היו מגביהים כנגד ראשיהם, ובזה ניחא שאין מחלוקת בין הפשט לקבלה בזה, ולכן יגביה בגובה הראש ממש כמבואר בשעה"כ וגם יהא מול הכתף וכמו שנתבאר, עכ"ל.

יב. עיי' בזוה"ק פרשת נשא (דף קמו ע"א) תאנא, אמר רבי יצחק, כהן בעי לזקפא ימינא על שמאלא דכתיב "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם", ידו כתיב ולא ידיו, משום דשבחא דימינא על שמאלא. אמר רבי אלעזר, רזא דא הוא משום דכתיב והוא [היינו הימין שהוא זכר] ימשול בך [היינו בנוקבא שהיא צד שמאל]. וכ"ה בשו"ע (שם).

יג. איתא בזוה"ק (שם) תאנא, כהנא דפריס ידוי, בעי דלא יתחברון אצבען דא בדא, בגין דיתברכון כתרין קדישין כל חד וחד בלחודיו כמה דאתחזי ליה בגין דשמא קדישא בעי לאתפרשא באתון רישימין דלא לאתערבא דא בדא ולאתכוונא באינון מלין וכו', עכ"ל.

והנה בענין חלוקת האצבעות מצינו בזה כמה שיטות. לדעת הרוקח והרא"ש וכ"פ השו"ע, יניחו ה' אוירים ביניהן, ויחברו זרת עם קמיצה, ואצבע עם אמה, ויהיה אויר בין קמיצה לאמה, ובין אצבע לאגודל, ובין אגודל לאגודל, וכן בין אגודל לאצבע ובין אמה לקמיצה. ודעת רבנו יצחק אבובב (הובא בב"י) שנוהגים לעשות צורת שדי באצבעותיהם. ודעת רבנו בחיי, שעושים צורת הוי"ה באצבעותיהם. ודעת הזוה"ק, להפריד עשר האצבעות ויהיה אויר בין כולן.

ובבה"ח (סי' קכח ס"ק פ) העיר על כך וז"ל: וכבר כתבנו בסי' כה אות עה, דכל דבר שלא נזכר בתלמוד ואית ביה פלוגתא בין הפוסקים, דעת המקובלים תכריע, ועל כן הכא נמי, כיון דדבר זה של חילוק האצבעות לעשות חלונות ותוך הכף יהיה כנגד הארץ וכו' לא נזכר בתלמוד וגם הרי"ף והרמב"ם ז"ל לא הזכירו שצריך לעשות כן, לכן דעת המקובלים תכריע ואין לזוז מדברי הזוה"ק והאריז"ל שכתבו שצריכות להיות האצבעות זקופות למעלה כנגד שני צדדי הראש וגם יהיו נפרדות זו מזו כמו שכתבתי בסי' קכ"ח

טו. נהגו העולם על פי המבואר בזהר הקדוש, שהלויים יוצקים המים על ידי הכהנים י".

מאמרי הזוה"ק

פרשת חקת קע"ט ע"ב

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר (במדבר י"ט) **זאת חקת התורה אשר צוה יְהוָה לֵאמֹר וְגו'.** רבי יוסי פתח, (דברים ד) **וְזאת התורה אשר שם מֹשֶׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הֲאֵל תְּנוּי, מְלִיץ דְּאוֹרֵייתָא קְדִישִׁין אֲנֹנִי, עֲלָאִין אֲנֹנִי, מְתִיקִין אֲנֹנִי,** רבי יוסי פתח בשבח התורה כדי לפרש מה ההבדל בין זאת חקת התורה לבין זאת התורה ובתחילה יקדים לדבר בשבח התורה: בא וראה דברי התורה קדושים הם מעולם הבריאה, עליונים הם מהיצירה, מתוקים הם מהעשיה. **כְּמָה דְּכֶתִיב** כמו שכתוב (תהלים יט), **הַנְּחֻמְדִּים מִזֶּהָב וּמִפָּז רָב וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ** ונפת צופים. **מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא, כְּאֵלוֹ קָאִים כֹּל יוֹמָא עַל טוֹרָא דְּסִינַי וְקַבִּיל אוֹרֵייתָא** ולכן מי שמשתדל ועוסק בתורה כאילו עומד כל יום על הר סיני ומקבל את התורה, כי יש כח למתיקות התורה אפי' אחר אלפיים שנה למי שעוסק בה והיא מאירה כיום נתינתה. **הָרָא הוּא דְּכֶתִיב** זה מה שכתוב (דברים כז), **הַיּוֹם הַזֶּה נְחִייתָ לְעַם. וְהָא אוֹקְמוּהָ תְּכַרְיִיא** ופי' רש"י, בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום קיבלת אותם מהר סיני, והרי כבר פירשוהו החברים, שחביבה תורה על לומדיה כיום נתינתה.

כְּתִיב הֲכָא זֶאת חֻקַּת הַתּוֹרָה, וְכֶתִיב וְזֶאת הַתּוֹרָה, מֵה בֵּין הָאֵי לְהָאֵי כתוב כאן זאת חקת התורה וכתוב זאת התורה, מה ההבדל בין וזאת התורה לזאת חקת התורה, א' מדוע כאן כתוב וזאת בתוספת ו'. ב', מדוע בזאת התורה כתוב בלא חקת. **אֵלָא רָוָא עֲלָאָה הוּא, וְהָכִי אוֹלִיפְנָא, וְזֶאת הַתּוֹרָה** אלא דע כי סוד עליון וגדול הוא וכך למדנו, זאת היא השכינה שהיא המלכות, ואות ו' הוא ז"א, **לְאִתּוֹאָה כֹּלָא בִּיחודָא חַד לְאִשְׁתַּכְּחָא כֹּלָא חַד כֹּלָא פְּרוּדָא** להראות שזו"ן ביחוד אחד הם, כי אות ו' הוא ז"א ו"זאת" היא המלכות, וְלֹאֲכַלְלָא בְּנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל בְּקוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא ולכלול השכינה עם

עיונים והארות

ולוי תלמיד חכם, לא יטול ידיו לכהן עם הארץ משום כבוד התורה. וי"א שאם אין לוי, אם יש בכור שהוא פטר רחם מאמו הוא יצוק המים ע"י הכהן שגם הוא נקרא קדוש. כ"כ הב"ח (אות ג') דכך מצא במחזור ישן בשם מהר"י מולין, דבמקום שאין לוי, יצוק בכור מרחם אימו דגם הוא נחשב קדוש ע"ש. והביאוהו כמה אחרונים.

בברכת כהנים והוסיף שהוא הבחין בהגר"א זצ"ל שדקדק לברך דוקא ביד אחת שלא יהיה דומיא דכהנים שהם דוקא נצטוו לברך את ישראל בשתי ידים. יי. כן הביאו ברקאנטי ובספר המנהגים (טירנא הגהות המנהגים חג הפסח) והב"י לדברי הזוהר (פרשת נשא דף קמז:), וכן פסק מרן בשו"ע (שם סעי' ו').

הקב"ה, להראות שהת"ת ומלכות שניהם אחד בלי פרוד כלל, שהת"ת לבד כולל בתוכו גם את הנוק. **וְזֹאת, כָּלֵל וּפְרָט כְּחֵדָא, דְּכָר וְנוֹקְבָא** המלכות שנקראת זאת, היא נקראת "כלל" כי כוללת בתוכה את העליונים ואת התחתונים, "ופרט" הוא ז"א כי בו נפרטים הו"ק, הם אחד זכר ונקבה. **וּבְגִין כֵּן, וְזֹאת הַתּוֹרָה וְדָא** ובשביל כך אמר וזאת שהם חיבור זו"ן. **אֲבָל זֹאת בְּלֹא תוֹסֶפֶת וְא"ו,** אבל זאת חקת התורה בלא תוספת ו' מראה על השכינה לבדה הנקראת **חֻקַּת הַתּוֹרָה וְדָא, וְלֹא הַתּוֹרָה, דִּינָא דְאֹרִייתָא, גְּזֵרָה דְאֹרִייתָא** ולא התורה לבד, אלא חקת התורה דיני התורה וגזירות התורה, כי עסק התורה הוא בחי' הת"ת שהוא עצם התורה, כי השכינה היא רק חוקים ומצוות, דיני התורה וגזירות התורה, כי המלכות היא העושה הדינים והגזירות כי היא בית דינו של הת"ת.

ענין "הפרה" הוא במלכות דקדושה, המתלבשת בתוך הקליפות ומבררת את הניצוצות הקדושים מתוכן בסוד ומלכותו בכל משלה, ואז אותם הניצוצות חוזרים לקדושה. וזה פי' מטהרת את הטמאים, היינו ניצוצות הקדושה בתוך הקלי', ומטמאה את הטהורים, היינו כאשר המלכות הטהורה הולכת לברר הניצוצות מהקלי' ואז יורדת בין הקליפות ומתחללת טהרתה וקדושתה.

דִּבְרֵי אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה, הִיא פָּרָה לְדִבְיוֹתָא קָא אֲתִיא. זאת הפרה האדומה [א] שהיא בחינת המלכות שיורדת לקליפות, לטהר היא באה. **לְדַכָּאָה לְמִסְאָבֵי** הרי היא באה לטהר ולנקות הטמאים, והכוונה על ניצוצות הקדושה שבקליפה. **פָּרָה דְקַבִּילַת מִן שְׂמַאלָא** המלכות נקראת פר"ה-פ"ר ה', שמקבלת ה"ג מן השמאל דז"א, כי אות ה' שהיא השכינה, מקבלת פ"ר דינים שהם ה"ג מנצפ"ך מז"א, והרי פרה, ועי"ז היא יורדת לקליפות לברר ניצוצי קדושה. **וּמֵאֵן הוּא לְשְׂמַאלָא, שׁוֹר** ומי הוא לשמאל, השור שהוא גבורה דז"א, כי אלהי"ם דיודי"ן גימ' ש', וריבוע אלהי"ם גימ' ר', וחמש אותיות אלהי"ם שנכללו ביסוד הן ע"ה אות ו', הרי שור **כְּמָה דְאֵת אָמַר,** כמו שנאמר (יחזקאל א) **וּפְנֵי שׁוֹר מִהַשְּׂמַאל** א"כ הגבורות שבשור הן בשמאל. **אָדְמָה,** פי' **סְמָקָא כּוּוֹרְדָא** אדומה כשושנה, שיש בה

עיונים והארות

לאחר מכן שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי: לאותו גוי דחית בדברים בעלמא, לנו מה תאמר, אמר להם: זהו שנאמר "זאת חקת התורה", שאותה מצוה היא סוד גדול, ואל תהרהרו בה למצוא טעמה. חוקה חקתי וגזירה גזרתי ואין אתה רשאי לעבור על גזרתי (ילקוט שמעוני חקת).

זאת הפרה היא במלכות דקדושה המתלבשת בתוך הקליפות ומבררת את הניצוצות הקדושים מתוכן בסוד ומלכותו בכל משלה, ואז אותם ניצוצות חוזרים לקדושה. וזה פי' מטהרת את הטמאים היינו ניצוצות הקדושה בתוך הקלי', ומטמאה את הטהורים היינו המלכות הטהורה כאשר הולכת לקלי' לברר טומאות שם ואז יורדת בין הקליפות ומתחללת טהרתה וקדושתה.

א. מספרים חז"ל שגוי אחד פנה לרבן יוחנן בן זכאי, ואמר לו: אותם מעשים שאתם עושים בפרה אדומה נראים כמעשה כשפים שאתם לוקחים פרה אדומה, שורפים אותה, ולוקחים את האפר ומטילים אותו לתוך מים ומזים שתיים ושלש פעמים על מי שנטמא במת, ובזה אתם אומרים שהוא טהור, והרי דברים אלה אי אפשר להבינם. שאלו רבן יוחנן: האם נכנסה בך רוח רעה בגופך, ענה לא. אמר לו: האם ראית אדם שנכנסה בגופו רוח רעה, אמר לו כן! ומה רפואה שעשו לו, אמר לו: הביאו שורש והקטירוהו תחת האיש הזה והזו עליו מים ואז יצאה הרוח רעה. אמר לו רבן יוחנן: ישמעו אזניך מה שפיך מדבר! בדיוק כך נצטוינו בתורה הקדושה שעל ידי אפר פרה אדומה שמזים על הטמא, הטומאה פורחת ממנו ובכך נטהר האדם. התשובה מצאה חן בעיני הגוי והלך לדרכו.

מעט לובן דהיינו שיש בה גם בחי' רחמים. **דְּבַתִּיב**, (שיר השירים ב) **בְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין תְּחוֹחִים** כשושנה בין הקוצים שהם הקלי' העושים דין. **אֲדָמָה** פי' **גְּזֵרַת דִּינָא** שהיא חותכת וגוזרת הדין.

תְּמִימָה, **מַאי תְּמִימָה** מדוע כתוב תמימה, הרי כבר כתוב אשר אין בה מום. **בְּמָה דִּתְנִינֵן** כמו שלמדנו, **שׁוֹר תָּם וְשׁוֹר מוֹעֵד**. **שׁוֹר תָּם דִּינָא רַפְיָא** דין רפה. **שׁוֹר מוֹעֵד דִּינָא קְשִׁיָא** דין קשה. **אוּף הֲבֵא, תְּמִימָה, דִּינָא רַפְיָא, גְּבוּרָה תְּתָאָה**, גם כאן, מה שכתב תמימה פי' דין רפה, מלכות התחוננה שהיא בחי' רחל העומדת מהחזה דו"א ולמטה, ושם החסדים מגולים, ולכן מתמתקים דיניה ונקראת דינא רפיא, **דָּא הוּא תְּמִימָה** וזו הכוונה תמימה, לפי שפועלת הדין ברחמים. **גְּבוּרָה עֲלָאָה דָּא הוּא דִּינָא קְשִׁיָא** גבורה עליונה זו היא דין קשה, פי' פרצוף לאה שעומדת מחזה דו"א ולמעלה, ושם החסדים סתומים ביסוד אמא ולכן דיניה קשים, **וְהוּא יָד תְּחוֹקָה תְּקִיפָא** הקשה בדיניה, שבאה מהיד החזקה דו"א, מצד הגבורה.

אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם, בְּמָה דְּאֵת אָמַר כמו שנאמר (שיר השירים ד) **בְּלֶךְדִּי יָפָה רַעֲיָתִי ומוּם אֵין בָּהּ**, שבאשר השכינה היא למעלה באצילות ולא ירדה למטה בקליפות אז אין בה אחיזת הקלי', **אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיהָ עַל, עַל בְּתִיב** על כתוב חסר ו', **בְּמָה דְּאֵת אָמַר** כמו שאתה אומר (שמואל ב כג) **וַיֵּנָאם הַגִּבּוֹר הוֹקֵם עַל**, ודרשו חז"ל שנאמר זה על דוד המלך שתיקן מאה ברכות גימ' ע"ל לתיקון השכינה הקדושה במאה ספירות של ז"א שמתקנות את השכינה. **מַאי טַעְמָא** ומה הטעם שז"א מתקן את השכינה הקדושה **בְּגִין דְּהוּא שְׁלוּמֵי אַמוּנֵי יִשְׂרָאֵל** היות והיא משלמת את הספירות דו"א הנקרא ישראל, **וְעֲלֶיהָ פִי' לָאו הוּא, אֲלָא עֲמָה**. ומ"ש עליה, אין הכוונה עליה אלא עמה, **אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיהָ עַל** ומש"כ לא עלה עליה על, פי' שז"א הנקרא "על"–מאה ספירות, לא עלה עליה בסוד יחוד, אלא עומד עמה אח' באח' בלא יחוד. **תִּינֵנו דְּבַתִּיב** זה מש"כ, (עמוס ה) **בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל** היא השכינה עדיין היא בתולה לגבי ז"א שנקרא ישראל, (בראשית כד) **בְּתוֹלָה וְאִישׁ לֹא יִדְעָה** ז"א שנקרא איש, לא ידעה בסוד יחוד.

רעיא מהימנא

פרשת חקת ק"פ ע"ב

פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם וְגו' שכל עניני הפרה הם שתתלבש המלכות דקדושה תוך קליפת נוגה, ותברר ותוציא הניצוצות הקדושים שנשארו בתוכה. וכן ע"י המלאכה אשר האדם עושה בששת ימי החול, מברר ניצוצות הקדושה מתוך הקלי' ע"י הו"ק, אבל ביום שב"ק **אָסוּר לְחַרוֹשׁ בְּשֶׁבֶת תְּרִישָׁה דְּשׁוֹר** וכן שאר מלאכות, **דְּאֵתְמַר**, (תהלים קכט) **עַל גְּבֵי חֲרָשׁוֹ חוֹרְשִׁים**. כי כל העבודה היא כדי לברר ברורים ובשב"ק אין ברורים, שע"י חרישה בשבת או שאר מלאכות, גורם שתצטרך המלכות לצאת מן הקדושה אל הקליפות ולברר הברורים. **וְשִׁבְיָתָא תְּתָאָה, אֵיהִי פָּרָה אֲדָמָה, מְסַטְרָא דְּגְבוּרָה** והשכינה התחוננה שהיא פרה אדומה היא מצד הגבורה כי היא מבררת את הרפ"ח ניצוצות שבנוגה. **תְּמִימָה**

מִסְפָּרָא דְחֶסֶד, דְּאִיהוּ דְרִגְמָא דְאַבְרָהָם תמימה מצד החסד שהיא מדרגת אברהם אבינו איש החסד, **דְּאִתְמַר בֵּיהּ** שנאמר בו (בראשית יז) **הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תְּמִים. אֲשֶׁר אֵין אֵין בָּהּ מוֹם, מִסְפָּרָא דְעִמּוּדָא דְאַמְצָעִיתָא** מצד העמוד האמצעי שהוא הת"ת. **אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עַל, מִסְפָּרָא דְשְׂבִינְתָא עֲלָאָה** מצד השכינה העליונה שהיא הבינה סוד יום השבת שהמלכות עולה לשם, **דְּאִיהוּ חִירוּ פְּאָתָר דְּאִיהוּ שְׁלֵטָא** שהיא נקראת חירות במקום שהיא שולטת, ושם נאמר, **וְהָזֵר תִּקְרַב, לִית רִשׁוּ לְסִפְרָא אַחְרָא לְשְׁלֵטָאָה** והזר הקרב יומת שאין רשות לסטרא אחרא לשלוט. **לֹא שְׁטָן, וְלֹא מְשַׁחִית, וְלֹא מְלַאֵךְ תְּפֻלּוֹת** כי בבינה אין שום אחיזה לחיצונים, **דְּאֵנּוּן מִסְפָּרָא דְגִיּוּתָנָם** שהם מצד הגיהנם שהוא נח ביום שב"ק. (ע"כ רעיא מהימנא).

וּנְתַתֶּם אוֹתָהּ אֶל אֲלֵעֶזֶר, ואמרו רז"ל **מִצְוֹתָהּ בְּסַגְן, וְאוֹקְמוּהָ** מצות פרה אדומה היא בסגן, שהוא אלעזר ששרשו מהחסדים דיסוד דאימא שבז"א, וכבר בארו סוד זה החכמים. **מַאי טַעְמָא לִיהּ וְלֹא לְאַהֲרֹן** מה הטעם שנותנים את מצות פרה לסגן אלעזר שהוא מאמא, ולא לאהרן הכהן שהוא מאבא. **אַלָּא, אַהֲרֹן שׁוֹשְׁבֵינָא דְמִטְרוּנִיתָא** אלא אהרן הכהן הוא השושבין של המלכה הגורם ליחוד השכינה עם ז"א, וכבר אמרנו שענין פרה אדומה הוא לברר ניצוצי הקדושה ולא ליחד את זו"ן. **וְעוֹר, דְּאִתְהַרְן לֹא אָתִי מִסְפָּרָא דְתַהוֹר, אַלָּא (קע"ז ע"ב) מִסְפָּרָא דְקָדוּשׁ** ועוד מסביר הזוה"ק מדוע לא עסק אהרן בפרה, היות והוא לא בא מצד הטהרה שהיא בחי' חסד דגבורה, אלא מצד "קדוש" שהקדושה היא מגבורה דחסד, **וּבְגִין דְּדָא אָתִיא לְטַהֲרָה, לֹא אָתִיְהִיב לִיהּ** ולפי שהפרה באה לטהר מצד החסד דגבורה, שע"ז מרחיקים את הקליפות ואחיזת החיצונים, לכן לא ניתנה לאהרן הכהן שהוא החסד הגמור בסוד אבא עילאה, ושאר הכהנים שיש להם שורש לאחיזה בחסד דאימא יכולים לפעול בה.

כָּל מְלָה דְהָאִי פְּרָה הִיא בְּשִׁבְעַ כל דבר במעשה הפרה הוא בשבע, דהיינו, **ז' כְּפוּסִים וְכוּ'** כלומר שבפרשת פרה מוזכר שבע פעמים פרה, שבע פעמים שריפה, שבע פעמים הזאה, שבע פעמים כיבוסים, שבע פעמים טהרה, שבע פעמים טומאה, שבעה כהנים, ולכן נקראת הפרה "בת שבע" כנודע, **וְהָא אִתְמַר** וכבר למדנו את זה לעיל בפרשת "אחרי מות", **מַאי טַעְמָא** ומה הטעם בשבע, **בְּגִין דְּהָא שְׁבַע שְׁנֵי שְׁמִטָּה** לפי שהמלכות היא סוד שבע שנות שמיטה, שהיא כוללת בתוכה ז' ספירות דז"א, **וּבֵת שְׁבַע אִתְקַרֵי** והמלכות נקראת בת שבע, כי היא אחת משבע ספירות אלו וכללותן בה, **וְעַל דָּא כָּל עוֹבְדוֹי בְּשִׁבְעַ** ועל כן כל מעשי הפרה נזכרים בתורה שבע פעמים לרמוז את ז' הספירות שבמלכות. **הָא תְּחִי' בָּא וְרָאָה, כָּל מַאי דְּאִתְעִבִיד מִהָאִי פְּרָה** כל מה שנעשה מפרה זו, המטרה היא **בְּגִין לְדַכָּאָה וְלֹא לְקַדְשָׁא** כדי לטהר את האדם מהטומאה ולהסיר מעליו אחיזת הקליפות, ולא בא כדי לקדש את האדם ולהוסיף קדושה על קדושתו, **וְאִף עַל גַּב דְּאִתִּיְהִיב לְסַגְן** ואע"פ שניתנה הפרה לסגן שהוא בחסד, אפילו הכי **הוּא לֹא שְׁחִימ וְלֹא שְׁרִיף** הוא לא שוחט אותה ולא שורף אותה, אלא זר שוחט ואלעזר רואה כדי לא לעשות פעולות של דין, **בְּגִין דְּלֹא יִשְׁתַּבַּח דִּינָא בְּסִטְרוֹי** כדי שלא ימצא דין מצד הכהן שהוא בחסד, **וְכָל שְׁכַן אַהֲרֹן**

דַּאִיהוּ בְּרִנָּא שְׁלִים יְתִיר וכל שכן שלא ניתנה מצות הפרה לאהרן הכהן שהוא במדרגה שלמה יותר מאלעזר, כי הוא באבא עלאה ששם שורש החסד, **דְּלֵא בְּעֵי לְאַשְׁתַּבְּחָא תַּפְּן וְלֵאדְמִנָּא תַּפְּן** שלא ראוי לאהרן הכהן להימצא שם ולהזדמן שם בשריפת הפרה שלא לעורר דין במקום גבוה.

הַאי פְּרָה, בִּיּוֹן דְּאִתְעַבִּיד אִפְר זאת הפרה כיון שנעשתה אפר, שהיא אותיות א-פר שנכללו בה ה"ג מנצפ"ך לבחינה אחת, **בְּעֵי לְמַשְׁדֵּי בִּיה עֵץ אֶרֶז, וְאִזּוּב, וְשְׁנֵי תוֹלְעַת** צריך להשליך בה עץ ארז שהוא בתפארת, ואזוב שהוא ביסוד ושני תולעת שהוא בגבורה, **וְהָא אֱלִין אֲתַמְרוּ** והרי אלה הדברים כבר למדנו עליהם בפרשת מצורע. **וְאִסְףּ אִישׁ טְהוֹר** שהוא בגבורה שהיא מעלה את המלכות מתוך הקליפות, **וְלֵא קְדוּשׁ** שהוא בחסד. **וְהִנִּיחַ מַחוּץ לְמַחֲנֶה בְּמָקוֹם טְהוֹר** פי', שבתחילה צריך להטהר מחוץ למחנה שהוא מקום טהור, **דְּהָא טְהוֹר לָא אֶקְרִי אֶלָּא מִן סַטְרָא דְמִסְאֵב בְּקַדְמִיתָא** כי לא נקרא אדם טהור אלא שהיה טמא בתחילה. וכן המלכות, בתחילה עולה מבין הקליפות למקום טהור ואח"כ למקום קדוש.

רְזָא דְכֻלָּא הַאי דְכַתִּיב כל סוד פרה אדומה הוא מה שכתוב **לְמִי נְדָה חַטָּאת הִיא, שְׁפִי בְּגִין דְּכָל דִּינִין תַּתְּאִין** לפי שכל הדינים התחתונים אינם מתעוררים, **וְכָל אֲנֹן דְּאֲתוּ מִסַּטְרָא דְמִסְאֵבָא** וכן כל אותם כוחות טומאה שבאו מצד הטומאה ואין להם שליטה, אלא **כִּד אִיהוּ יִנְקָא מִסַּטְרָא אֲחֲרָא** כאשר המלכות יונקת מן הסטרא אחרא, **וְיִתִּיבַת בְּרִינָא** ויושבת בדין ופועלת דין, **כְּמָה דְּאִתְ אֲמַר** (ישעיה לד) חרב לה' שהיא חרב נוקמת נקם ברית מבחי' המלכות **מְלָאָה דָם תִּדְשְׁנָה מַחֲלָב עִי** אחיזת הקלי' היא מלאה דם נידות, וע"י מעשה אפר הפרה היא נטהרת. **בְּרִין, כְּלָחוּ מִתְעַרְרֵי וּמִסְתַּלְקֵי וְיִשְׂרָאן בְּעֵלְמָא** ואז כוחות הקליפות מתעוררים ועולים ושורים בעולם לפעול הדין, **בִּיּוֹן דְּעַבְדֵי הַאי עוֹבְדָא דְלִתְתָא** כיון שעושים את מעשה פרה אדומה למטה, **וְכָל הַאי דִּינָא בְּאֲתָר דָּא דְהַאי פְּרָה** וכל הדין הזה נעשה במקום הזה בזאת הפרה ששוחטים אותה ושורפים אותה ואוספים את אפרה, **וְרַמָּאן עָלָה עֵץ** (דף קפ"א ע"א) **אֶרְזוּ וְגו'** ומשליכים לתוכה עץ ארז ואזוב ושני תולעת ועי"ז מתמתקים הדינים ומתבטלים. **בְּרִין אֲתַחְלָשׁ חֵילָא דְלַהוֹן** אז נחלש כח הקליפות שמהן באה הטומאה לעולם, **וְכָכָל אֲתָר דְּיִשְׂרָאן, אֲתַבְּרוּ וְאֲתַחְלָשׁוּ וְעַרְקִין מִנִּיה** ובכל מקום ששורות ונמצאות הקליפות, הן נשברות ונחלשות ובורחות מחמת מי החטאת, **דְּהַאי חֵילָא דְלַהוֹן אֲתַחֲוֵי בְּגוּוֹנָא דָּא לְגַבִּייהוּ** כי כח הזה שלהם נראה להם שהוא נשבר ונשרף כמו שנעשה בפרה, **בְּרִין לָא יִשְׂרָאן בְּכַר נֶשׁ וְאֲתַרְפֵּי** ואז לא שורים עוד באדם ונטהר האדם ע"י אפר הפרה.

וְעַל דָּא אֲתַקְרֵי מִי נְדָה ועל כן נקרא מי נדה כי הוא, **מִיָּא לְדַבְּאָה** מיים לטהר שהוא מטהר את טומאת הנדה מן המלכות. **כִּד עֵלְמָא שְׂאֲרֵי בְּרִינָא** וכאשר העולם שורה בדין מחמת אחיזת הקליפות, **וְסַטְרָא מִסְאֵבָא אֲתַפְּשֵׁט בְּעֵלְמָא** וצד הטומאה מתפשט בעולם, **הָכָא אֲתַכְּלִין כָּל זִינִין מִסְאֵבָא, וְכָל זִינֵי דְכִיּוּ** כאן במלכות נכללים כל מיני טומאה וכל מיני טהרה, **וְכַגִּין כְּדִ טוּמְאָה וְטַהְרָה, כְּלָלָא עֵלְמָה דְאֲוִרִיתָא** לכן הטומאה והטהרה הם כלל גדול בתורה כי בהן תלויה הטהרה של

השכינה הקדושה, **וְאוֹקְמוּנָהּ תְּבַרְיָא** וכבר בארו זה החברים. **אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן** לבנו רבי **אַלְעָזָר**, **עֲבַדְתָּ דְּלָא יִימְרוּן תְּבַרְיָא מְלָה אַבְתְּרָךְ** עשית שלא יאמרו החברים דבר אחרֶיךָ כי אמרת לבדך כל מה שיש בסוד פרה אדומה.

מאמרי הפרשה

"וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר, זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֵיךְ פְּרֵה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל" (יט, א-ב)
פרשת פרה אדומה ניתנה לישראל בר"ח ניסן ביום הקמת המשכן, כדי להטהר לגמרי מכל הטומאה שדבקה בה מטומאת מת ומטומאת ע"ז שהיא שורש המיתה בעולם

פרשת פרה אדומה ניתנה לישראל בר"ח ניסן בשנה השנייה לצאתם ממצרים ביום הקמת המשכן, כי כל ישראל היו חייבים להיטהר כדי שיוכלו להקריב את פסחיהם ואפילו מי שלא נגע במת מעולם, שכן כולם חטאו בחטא העגל וכידוע עבודה זרה מטמאה כמת, ועל כן לאחר שהקב"ה סלח לישראל וציוו עליהם לעשות לו משכן, נתן להם מצות פרה אדומה כדי להטהר לגמרי מכל הטומאה שדבקה בה מטומאת מת ומטומאת ע"ז שהיא שורש המיתה בעולם. א"כ מעשה פרה אדומה הוא שורש הטהרה של עם ישראל ומאחר והוא שורש הטהרה, לכן צריך לעשות אותו בטהרה המושלמת ביותר שאפשר, שכן כל דבר ששרשו טהור אפילו אם אח"כ נפלה בו טומאה בענפיו שוב אין הטהרה נפגמת, וזהו יסוד עצום שהוא עיקרון של כל אותן מצוות שמקדשות את שורש המעשה, כגון מעשרות, חנוכת הבית, הפרשת חלה, וכיו"ב שצריכים להתחיל בקדושה ואז ממילא הכל מתקדש. ולדוגמא אדם מתחיל את היום בתפילה בכונה ואז בעזה"י כל היום כולו מתקדש.

א"כ אותה פרה אדומה שבאה לטהר מטומאת מת, כיון שבאו לעשות שורש לטהרה הרי החמירו בה חומרות רבות ועשאוה במעלות של טהרה שאין למעלה מהן.

זוה היה סדר מעשה פרה אדומה בירושלים

כשם שהיו מפרישים את הכהן הגדול מביתו שבעת ימים קודם יוה"כ לעבודת יוה"כ, כך היו מפרישים את הכהן השורף את הפרה שבעה ימים קודם שריפתה, ללשכה מיוחדת הנקראת "בית אבן" לפי שכל מעשיה וכליה היו עשויים מאבן ומאדמה שאינן מקבלות טומאה. וכל שבעת הימים היו מזיזים עליו מכל אפר הפרות שהיו במקדש שנשארו למשמרת מאז ימי משרע"ה, שמא נטמא הוא למת ולא ידע. ומן הדין היה צריך להזות עליו רק שלישי ושביעי אלא שמזין עליו יום אחר יום, שכן מעלה יתרה עשו בפרה.

כשמזין על הכהן בימי ההפרשה, צריך שזיהו עליו איש שלא נטמא במת מעולם. וכל הכלים שממלאים בהם ומקדשים להזות על הכהן השורף - כולם כלי אבנים היו, שאינם מקבלים טומאה, וכל הדברים האלה כאמור מעלות יתרות שעשו בפרה - שורש טהרת ישראל.

חצירות היו בירושלים שהיו בנויות על גבי סלע ותחתיהן חלול מפני קבר התהום, וע"כ לא היתה יכולה הטומאה להגיע לשם לעולם. כידוע שטומאת מת בוקעת מהקבר עד הרקיע, אלא א"כ עשו חלל בין הקרקע לסלע שעל גביו, וחלל האויר מפסיק בין הטומאה לסלע, ושוב אין הטומאה בוקעת למעלה, א"כ אותן חצירות שנבנו על גבי סלע שבד"כ אין חופרים שם על מנת לקבור מתים, וגם אם קברו שם הרי חלל האויר לא נותן לטומאה לבקוע, ומביאים היו לשם נשים מעוברות של כהנים וילדות בניהן באותן החצירות ומגדלות שם את בניהן, ולא היתה טומאת מת מגיעה אליהן

מעולם. משגדלו הילדים ונבחרו להיות המזין על הכהן השורף את הפרה, היו מביאים שוורים שכרסיהם רחבות ומניחים על גביהם דלתות טהורות ומושיבים התינוקות על גבי הדלתות כדי שיהיה אהל בינם לבין הארץ שמא השוורים ילכו מעל קבר בדרכם אל מעיין השילוח. כשמגיעים לשילוח היו ממלאים ממי המעיין לתוך כוסות האבן שבידם ואין חוששים במעיין מפני קברות כי אין דרכם של בני אדם לקבור במקומות כאלה, ואח"כ עולים שוב ויושבים על גבי הדלתות והולכים עד שמגיעים להר הבית. הגיעו להר הבית יורדים ומהלכים על רגליהם, מפני שכל הר הבית והעזרות תחתיהן היה חלול מפני קבר התהום. ומהלכים עד פתח העזרה, ובפתח העזרה היה כלי עם אפר והיו נוטלים את האפר ונותנים במים שבכוסות ומזין על הכהן.

כיצד שורפים אותה

זקני ישראל היו ממתנינים בהר הזיתים שמול הר הבית, והכהן והעוזרים בשריפה והפרה בעצמה היו יוצאים על גשר שהיה נבנה מהר הבית להר הזיתים, והיה הכהן טובל שם ואח"כ עלה ונסתפג. והיו בונים מערכה מעצי ארזים אלונים וברושים ותאנה, כמין מגדל עם חלונות כדי שהאש תהיה מפיתה ברוח. וכופתים את הפרה ונותנים אותה על גבי המערכה, והכהן היה שוחט ומקבל את הדם ומזה שבע פעמים כנגד בית קה"ק. גמר מלהזות, מקנח ידיו בגופה של הפרה ויורד מן המערכה. הצית את האש והתחילה האש להאחו בפרה השחוטה כשהיא שלמה עד אשר תצית האש ברובה ותקרע בטנה.

ואח"כ נוטל עץ של ארז ואזוב ושני תולעת וכורך האזוב עם הארז בלשון של השני, ומשליך לתוך בטנה של הפרה אחרי שנבקעה ע"י האש.

אחר שנגמרה שריפתה - חובטין אותה במקלות היא וכל עצי המערכה שנשרפו בה עד שנעשה הכל אפר. והיו מחלקים את האפר לשלושה חלקים. אחד ניתן בחיל, אחד בהר הזיתים, ואחד מתחלק לכל המשמרות. זה שמתחלק למשמרות, היו כל הכהנים מקדשים ממנו, וזה שניתן בהר הזיתים היו ישראל מזין ממנו, וזה שניתן בחיל היה מוכן ומוצנע שנאמר: "והיתה לעדת בני ישראל למשמרת".

תשע פרות אדומות נעשו מאז ומעולם, הראשונה עשה משרע"ה והיו מטהרים באפרה כל ימי הבית הראשון, והותרו ממנה מעט למשמרת, שניה עשה עזרא הסופר, ושבע מעזרא ועד חרבן הבית, והעשירית יעשה בעזה"י מלך המשיח במהרה בימינו אמן.

ומבואר בחז"ל, כי מענינו המיוחדים של משה, הוא ענין הנצחיות כמ"ש בגמרא (סוטה ט') שאין שונאיהם של משה ודוד שולטים במעשי ידיהם. וא"כ כח הטהרה של פרה אדומה קשור עם ענין נצחיות משה רבנו, וכל יתר הפרות האדומות נאצל כוחן מכוח פרתו האדומה של משה רבנו, וגם השימוש באפר פרת משה נתארך שנים רבות, שהרי עד ימי עזרא לא הוצרכו לפרה שניה - דהיינו קרוב לאלף שנה השתמשו בפרתו של משה, ואילו במשך ה-420 שנים של בית שני עשו 8 פרות, ועוד, שאמרו המפרשים שבכל הפרות היו צריכים לערב מאפר פרתו של משה.

ודוקא את הפרה האדומה העשירית יעשה מלך המשיח, כי עשר מראה על שלימות. ושלימות הטהרה של פרה אדומה תהיה רק לעתיד לבוא בפרה העשירית שיעשה מלך המשיח, יחד עם המנין העשירי שיעשה בבני ישראל, שבכתובים מצאנו שעם ישראל נמנו תשע פעמים, והמשיח הוא זה שישב את השירה העשירית ויכבוש את ארץ עשר האומות.

אילין עובדייא דאתון עבדין נראין כמין כשפים, אתם מביאים פרה ושורפין אותה

שאל עובד כוכבים אחד את רבן יוחנן בן זכאי, אילין עובדייא דאתון עבדין נראין כמין כשפים, אתם מביאים פרה ושורפין אותה, וכותשין אותה, ונוטלין את אפרה, ואחד מכם מטמא למת מזין עליו ב' וג' טיפין ואתם אומרים לו טהרת. אמר לו לא נכנסה בך רוח תזוית מימך? אמר לו לאו. ראית אדם שנכנסה בו רוח תזוית? אמר לו הן. א"ל ומה אתם עושין לו? אמר לו, מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרביצים עליה מים והיא בורחת. א"ל ישמעו אונין מה שאתה מוצא מפיך. כך הרוח הזו- רוח טומאה, דכתיב (זכריה יג) "וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ". מזין עליו מי נדה והוא בורח. לאחר שיצא, אמרו לו תלמידיו, רבנו, לזה דחית בקנה, לנו מה אתה אומר? אמר להם, חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא אמר הקדוש ברוך הוא חקה חקקתי, גזירה גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזרתי, דכתיב "זאת חוקת התורה". ומפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה? א"ר איבו, משל לבן שפחה

שטינף פלטיין של מלך. אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה, כך אמר הקדוש ברוך הוא תבא פרה ותכפר על מעשה העגל. (מדרש רבא)

בכל שנה ושנה בבוא זמן זה, מתעוררת רוח טהרה ממרום לטהר את בית ישראל

"ונשלמה פרים שפתינו", כשעוסקים ישראל בדיני הטהרה, הלכותיהם וטעמיהם, נחשב להם כאילו נטהרו בפועל מכל טומאותיהם.

אותה רוח טהרה שאפפה את העם בזמן שהמקדש היה קיים, שאז כל אחד היה עוסק בטהרתו על מנת שיוכל לעלות לירושלים, אותה רוח עילאית של טהרה ושמחה של קדושה לא בטלה לעולם. ובכל שנה ושנה בבוא זמן זה, מתעוררת רוח טהרה ממרום לטהר את בית ישראל. אשרי המרגיש קדושת הזמנים ומתמלא רגש והשתוקקות לטהר נפשו לקראת חודש הגאולה.

הדרך לצאת מן הטומאה ולהינתק מן הרע, כרוכה בהחלטה תקיפה וחד משמעית. שאם לא כן, לעולם לא יוכל להתנתק מן הרע אליו הוא כבול וקשור. פעם אחת ויחידה חייב אדם לומר לעצמו לא!, לא אכנע! לא אשמע לפיתויי היצר! ורק על ידי זה יוכל אדם לנצח ולעבור את כל המכשולים. וזה רמוז במה שאמר איוב "מי יתן טהור מטמא לא אחד" (איוב יד). כלומר, ההפיכה והיציאה מן הטומאה אל הטהרה, קשורה היא ב"לא אחד" - תקיף.

משל לשיכור שהחליט לא לשותות יין ולהגמל משכרותו, פעמים רבות גברה בו תאוותו, אך הוא התגבר ולא שתה. פעמים היו שכבר התחיל בהליכה לבית המשתה ובאמצע התגבר על עצמו וחזר לביתו. לאחר שעמד בנסיון פעמים רבות, הרהר, אם אני כה חזק, ראוי אני וזכאי לשותות כוסית יין אחת... ומיד אחר ששתה כוסית אחת חזר לסורו ולשכרותו.

לומדים מזה, שההחלטה לצאת מן הרע, להנתק מן הטומאה, חייבת להיות החלטית וחד משמעית, ללא כל ויתור ונסוגה. כאשר יאמר לעצמו "לא אחד", בשום אופן לא, אזי תתקיים ההחלטה בידו ואכן יצא מכלל טומאה ויזכה להגיע אל עולמות הטהרה.

יהודי חייב לקיים את מצוות הי"ת ולשמוע בקולו בשל היותן מצוות הי"ת אף אלו שאינן מובנות לנו כגון פרה אדומה, שעטנז, כלאים.

"זאת חוקת התורה ויקחו אלך פרה אדומה תמימה", בפרשה זו מודיעה לנו התורה שאת מצוות התורה יש לקיים גם אם נבצר מאתנו טעמה של המצוה, וכמו שאנו רואים בענין פרה אדומה שהוא חוק ללא טעם, שהרי צוה הקב"ה ליקח פרה שהיא תמימה באדמימות ושלא עלה עליה עול וכו' ולהביאה להר הזיתים שהיה בדיוק נוכח בהמ"ק וישחטו אותה שם, וישרפו אותה, וימלאו מים חיים וישימו את האפר בתוך כלי מים ויזו את המים ע"ג הטמאים והמים האלו שנקראים מי נדה היתה להם סגולה שמטמאים את הטהור ומטהרים את הטמא. ומצוה זו היא אחת מסודותיה המופלאים של התורה שאי אפשר לחקור ולשאול טעמה אלא יש לקיימה כחוקה ביראה ובאהבת הי"ת. ואמר לו הקב"ה למשה שכל הפרות הנעשות משלך ואילך בטלות לעתיד, ושלך קיימת לעולם, ויגלהו אליהו לעתיד, לערב ולקדש בו פרות שיעשו. ולא נתגלה סודה אלא למשה רבנו שנאמר "ויקחו אליך" ואפי' שלמה המלך אמר - אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, והי"א רחוקה גי' פרה אדומה.

ופירשו המפרשים לשון זאת חוקת התורה שהיא חק וגזרת מלך, כדבר שאין טעמו נודע לבריות והן תמהין עליו, כענין פרה אדומה שהיא מטהרת את הטמאים ומטמאת את העוסקים בעבודתה, והאמת כי פרה אדומה מכלל החוקים שאין טעמן נגלה ונודע, אבל עיקר לשון חקה מלשון חקיקה, ורמוז לדבר החקוק ומצויר למעלה והנרמז לישראל בפרה אדומה, ולכך נקרא חלק אחד מן המצוות חוקים, נאמר כאן חקת התורה, ונאמר בשעיר המשתלח (ויקרא טז לד') והיתה זאת לכם לחקת עולם, והכלאים (ויקרא יט יט') את חקותי תשמרו, ועוד נקראים חוקים מלשון גבול, כענין שכתוב (ירמיה ה') אשר שמתי חול גבול לים ולא יעברנו, חקות ירח וכוכבים לאור לילה (ירמיה לא' לה') כלומר גבולי היום והלילה, וזה להורות שנעצור המחשבה מלהרהר בהם ולא נעבור גבול מפני עומק השגתם.

וכן משמע במדרש: רבי יצחק פתח, כל זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה, אמר שלמה - על כל התורה כולה עמדתני, ועל פרשה זו של פרה כיון שהייתי מגיע בה, הייתי דורש בה וחוקר בה ושואל בה, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, הרי שהיה דורש וחוקר אלא שלא עמד על בוריה, מה שאין כן כל התורה שעמד על בוריה.

ומפני מה נאמר זאת חוקת התורה ולא נאמר זאת חוקת פרה אדומה, לומר לך שכל מצוות התורה אפי' שיש מהן כמה מצוות שנראות לנו קשות מצד שאנחנו חמריים ושקועים בתאוות, בכל זאת צריך לקיימן היות והי"ת ציוה אותנו ואנו אוהבים אותו, ואז מתוך אהבתנו יהפכו הדברים בעינינו כמובנים ומתוקים, כמו שמצינו אצל אברהם אבינו עם יצחק בנו שהקריבו לעולה בשמחה לפני ה'.

חכמים מספרים על דמא בן נתינא (קידושין ל"א) שהפסיד ממון רב בשביל כיבוד אב ואם ולשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה ושילמו לו ישראל בעדה אותו סכום כסף שהפסיד בשעתו. ויש להבין מה הטעם קיבל בשכרו פרה אדומה דוקא? מסביר הרי"ם, התנהגותו של אותו נכרי שהפסיד סכום גדול עבור מצות כיבוד אב עוררה בשמים קטרוג נגד ישראל ובכדי לשתק את הקטגור הזה נתנו לו מן השמים דוקא פרה אדומה כדי להוכיח שבעוד שהנכרי מסוגל לפזר הון על מצוה זו אשר השכל מחייבה, הרי ישראל מוכנים לפזר הון רב על מצוה שאינם מבינים אותה (וזה בא ללמדנו שגם מצות כיבוד אב ואם חייבת להיות כמקבילה לפרשת פרה אדומה).

ועל כן יהודי חייב לקיים את מצוות הי"ת ולשמוע בקולו בשל היותן מצוות הי"ת אף אלו שאינן מובנות לנו כגון פרה אדומה, שעטנו, כלאים, כי אע"פ שטעמן כמס מאתנו אולם לפניו יתברך גלוי וידוע וברור שאם הי"ת צונו לעשות אותן, בודאי רק לטובתנו הן.

משל למלך שחילו צר על איזו עיר והוא מפקד עליהם ונותן הוראות כיצד ואיך לנהל את המתקפה, ודאי שהחיילים נשמעים לפקודות המלך ללא סייג ואז הם מנצחים במלחמה. ואם ישאל מישהו את החיילים שיסבירו לו למה התחילה המתקפה דוקא כאן ולא במקום אחר, או למה נכנסו ממקום פלוני והשתמשו בנשק פלוני, לא ידעו מה להשיב, כי אין זה תפקידם לשאול שאלות אלא לקבל הוראות ולעשות אותן, כי בודאי המלך יודע מה הוא עושה וכיצד לנצח את המלחמה. כן אנו חייליו של הקב"ה עלינו לציית לפקודותיו אף שאינן מובנות לנו, משום שאין ספק כי הוא יודע לנהל לנו את העניינים וכל הפקודות שהוא נותן לטובתנו הם. (רבי בנימין מזלוזיץ)

"בהדי כבשי דרחמנא למה לך" עבדהו כעבד המשועבד בנפשו וגופו

הגמ' (ברכות י' ע"א) מספרת שחזקיהו המלך חלה והגיע לשערי מות בא אליו ישעיה בן אמוץ ואמר לו כה אמר ה' צו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה, מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר לו חזקיהו לישעיהו מפני מה מגיע לי עונש כ"כ חמור, אמר לו משום שלא עסקת בפריה ורביה וכו'.

והקושיא עצומה, היכן ראינו שבשביל בטולה של פריה ורביה אדם מת בעוה"ז ולא יחיה לעוה"ב.

אלא ידוע שחזקיהו לא עסק בפו"ר היות וראה ברוה"ק שלא יצאו לו בנים טובים, ומחמת הבנתו פטר עצמו מקיום מצות עשה דפריה ורביה, פרק מעליו עול עבודת המקום, שאין לך עבד רק המקיים מצוות רבו, ואין אדם בעל סמכות להכריע מתי יקיים המצוה ומתי יבטלנה.

וכפי שאמר לו ישעיה "בהדי כבשי דרחמנא למה לך" אתה תעשה מה שעליך. וכ"כ בפסוק (ד"ה א' כח) "דע את אלהי אביך ועבדהו", כלומר חקור ודע את אלהי אביך, אבל לאחר מכן עבדהו כעבד המשועבד בנפשו וגופו לרבו, ואל תעשה מחמת שכל וידיעה אלא מחמת עבדות, וכן פסק הרמב"ם סוף פ"ח מלכים "כל המקבל שבע מצוות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה, והודיענו על ידי משה רבנו, שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם".

מספר הרי"ח הטוב מעשה בחסיד גדול אסטניס שלפני שהיה מכניס איזה פרי לפיו, היה צריך לשטוף אותו בסבון שבע פעמים ורק אח"כ אכלו, ואותו חסיד היה מוהל ורוב הילדים שבעירו הוא מל אותם, אמרו לו אוהביו פליאה גדולה יש לנו עליך אם אתה לא מכניס ענבים לפיך אלא אחר שתרחץ אותם כמה פעמים, איך תכניס הברית לתוך פיך בהיותו מלוכלך, ויאמר דבר זה צוני הי"ת ותאמינו לי כאילו הכנסתי פרי רחוף עשר פעמים. טבע נוסף היה לו שאינו יכול להכניס לתוך פיו דבר מר. ופעם אחת נתן לו הרופא תרופה מרה לחולי הקדחת והתעלף מחמת המרירות, ושאלו אותו א"כ איך אתה אוכל את המרור בליל פסח וענה כנ"ל. וזה שצריך האדם להרגיש בכל מצוות התורה שאפי' דברים קשים ומרים לא ירגיש במרירותם אלא אדרבה תתעורר אצלו מתיקות וערבות.

וביחזקאל פ' ג' אמר לו הקב"ה אכול את המגילה ותהי לדבש בפך רואים אנו שאע"פ שאמר לו הקב"ה דבר שנגד השכל, אכל את המגילה והיה טעמה כטעם דבש.

מעשה פלא על אותו נכרי שנתן עול על הפרה אדומה שהיתה לו וחכמים לא קנו אותה ותלה את עצמו

נדירה היתה פרה כזו, מושלמת ותמימה, אדומה לחלוטין, שבעליה לא השתמשו בה כלל לעול ולמשא. בהקשר זה, מסופר בדברי חז"ל סיפור מופלא. מעשה והוצרכו ישראל לפרה אדומה, ולא מצאו. הגיעתם הידיעה, שבעדרו של נכרי אחד מצויה פרה אדומה, הלכו אצלו ואמרו לו מכור לנו את הפרה האדומה שברשותך, שאנו נצרכים לה. אמר להם, אדרבה, תנו את דמיה, וקחנה, שאלו אותו וכמה הם דמיה, אמר להם, ארבעה זהובים. עד שהם הולכים להביא את הדמים, תמה אותו גוי לשם מה צריכים היהודים פרה מעדרו, ופרה זו דוקא? התעניין, וסיפרו לו עניין הפרה האדומה. הבין איזה אוצר מצוי ברשותו, כיון שבאו והביאו את הדמים, אמר להם התחרטתי, ואיני מוכרה. הבינו, ואמרו לו שמא להוסיף על דמיה אתה מבקש, אמור כמה אתה רוצה, כיון שראה אותם דחוקים, העלה את דמיה לאלף זהובים, הסכימו, והלכו להביא את הדמים.

אמר לחברו הנכרי, בוא וראה איך אני צוחק ביהודים אלה, כלום הם מבקשים, אלא פרה שלא עלה עליה עול, הרי אני נוטל את העול ונותנו עליו, מצחק בהם ונוטל את ממונם, וכן עשה, נתן עליה את העול כל הלילה, ובבוקר הסירו.

הגיעו חכמי ישראל, וצורר המעות בידם. הראו לו את הזהב הרב, שמח והוציא להם את הפרה. הסתכלו בה והבינו מה שעשה. כי סימן מובהק יש לפרה שלא עלה עליה עול - שתי שערות יש בצוארה במקום נתינת העול, שכל זמן שלא עלה עליה עול הרי הן זקופות, וכשעולה עליה העול הן נכפפות. ועוד סימן, שכל זמן שלא עלה עליה עול, עיניה מביטות ניכחה, וברגע שהעול עולה עליה פוזלות עיניה לעבר העול בחשש וחוסר מנוחה.

כיון שראו שהשערות כפופות והעיניים פוזלות, אמרו לאותו רשע טול את פרתך, אין אנו צריכים לה. כיון שראה שהחזירו לו את פרתו והפסידו במו ידיו כל אותה האוצר, אמר ברוך שבחר באומה זו, וחלק מחכמתו ליראיו. נכנס לביתו וחנק עצמו למוות. ועליו נאמר: כן יאבדו כל אויביך, ה'.

והבורא יתברך קורא הדורות מראש המגיד מראשית אחרית, רמז כל זה בתורתו הקדושה. שכתב בסוף הפרשה הקודמת: ואת קדשי בני ישראל לא תחללו, ולא תמותו, והסמך לכך פרשת פרה אדומה. לרמז על אותו נכרי שביקש לחלל את קדשי ישראל, והרגישו בתרמיתו ולא הניחו לשים עצמם לשחוק - והמית עצמו.

אמנם כן, לא היה אדם במהלך ההיסטוריה כולה, מזה שלושת אלפים שנה, נכרי או מזרע ישראל, שביקש להתקלס בעם ישראל ובדתו - ולא יצא וידיו על ראשו. ואם חשב שהוא הפיקה, והוא החכם - צחק מי שצחק אחרון...

ע"י מצות פרה טהרתן של ישראל, וכן ע"י פרה - גוי אחד התגייר וזכה להיות ת"ח והוא ר' יוחנן בן תורתא

אמרו רבותינו (פסיקתא רבתי פרשה יד): מעשה היה בישראל אחד, שהיתה לו פרה אחת חורשת. נתמעטה ידו, ומכרה לגוי אחד. כיון שלקחה הגוי, חרשה עמו ששת ימים של חול. בשבת הוציאה שתחרוש עמו, ורבעה לו תחת העול. היה הולך ומכה אותה, והיא אינה זזה ממקומה. כיון שראה כן, הלך ואמר לאותו ישראל שמכרה לו: בוא טול פרתך. שמא צער יש בה, שהרי כמה אני מכה אותה, והיא אינה זזה ממקומה. אותו ישראל הבין כי בשביל שבת, שהיתה למודה לנוח בשבת. אמר לו "בא ואני מעמידה".

כיוון שבא, אמר לה באזנה: פרה פרה את יודעת, כשהיית ברשותי היית חורשת בימי החול, ובשבת היית נחה. עכשיו שגרמו עוונותי, ואת ברשות הגוי, בבקשה ממך, עמדי וחרשי. ומיד עמדה וחרשה. אמר לו אותו הגוי: אני מבקשך טול פרתך. עד עכשיו אני בא ומסב אחרך, שתהא בא ומעמידה על אחת וכי בכל פעם אצטרך לחזור אחרך שתבא להעמידה? חוץ מזו ומזו, איני מניחך, עד שתאמר לי, מה דברת ועשית לה באזנה, שהרי אני נתיגעתי בה והכיתי אותה, ולא עמדה.

התחיל אותו ישראל מפייסו, ואומר לו: לא כישוף ולא כשפים עשיתי. אלא כך וכך סחתי לה באזנה, ועמדה וחרשה. מיד נתיירא הגוי, אמר: ומה אם פרה שאין לה לא שיחה ולא דעת הכירה את בוראה, ואני שיצרני יוצרי בדמותו, ונתן בי דעת, איני הולך ומכיר את בוראי? מיד בא ונתגייר, ולמד, וזכה לתורה, והיו קוראים שמו יוחנן בן תורתא, ועכשיו רבותינו אומרים הלכה משמו ע"כ.

ואם תמיהה אתה שעל ידי פרה נתקרב אדם אחד לכנפי השכינה, הרי על ידי פרה היא טהרתן של כל ישראל, ממה שקראו הענין זאת חקת התורה.

כתב הרמ"ע מפאנו (ספר גלגולי נשמות אות ו') "וְשִׁתִּי שאנו קוראים עליה במגילה, נתגלגלה באותה פרה שמכר החסיד ולא היתה רוצה לחרוש בשבת. כי היתה רוצה שיעשו בנות ישראל מלאכה בשבת, ואותו חסיד היה מכירה וידע שהפרה גלגול של ושתי, לכן מכרה לגוי ולא רצה לתת לה הנאה שלא תעבוד בשבת. ואותו גוי המתגייר בגלל המעשה שקרה, הוא אחשוורוש, וכך היה תקונה".

סוד פרה אדומה שהיא מטהרת הטמאים בטומאת הנחש

נתפרשה לנו תיבת חוק שהיא מצוה שאין אנו יורדים לחקר הבנתה, וכן היא מצות פרה אדומה שאין אנו רשאים להרהר אחריה, ונראה שלא ללמד על עצמו יצא, כי אם להורותנו בכל תרי"ג מצוותיה של תורה, שאם כי דומה שמבינים אנו טעמיהם וכוונותיהם, אפס קצהו נראה וכולו לא נראה, כי עמוקה היא מני ארץ ורחבה מני ים, ואין בכח שכל האנושי להשיג עומק טעמי המצוות, אשר נגזרו מהחכמה העליונה, היא חכמתו יתברך, וכל מה שאנו מבינים בטעמי המצוות, אינו אלא מקצת מן המקצת מטעמיה האמיתיים ושרשיה העמוקים, ורק שאנו טועמים בקיום המצוות לפי ערכנו, את הטעמים שבכוחנו להשיג.

ודעת רז"ל היא כיון שהנחש פתה לחוה וגרם מיתה לעולם לכן יש טומאה גדולה במת מטומאתו של הנחש, ובעבור טומאתו הגדולה הצריכה התורה מצות פרה אדומה לטהר טומאת המת בענינו של נחש, זולתי אלו המתים בנשיקה כמשה ואהרן שנאמר בהם על פי ה'. וידוע פי ה' למה רמוז בכל מקום, ואף מרים מתה בנשיקה ולא הוזכר בה פי ה' שאין כבוד להזכיר באשה.

ומזה תבין סוד טומאת המת, כי זהו תימה גדול, היות הצורה הקדושה כידוע ענינה בדרך האמת מקבלת טומאה חמורה במות האדם יותר משרץ ונבלה הטמאים והנוגע בהם מטהרין ביומן, וזה צריך ז' ימים והזאה. ועוד תימה אחר, שנראה דבר והיפוכו, שהנה קבורת המת מצוה גדולה להתעסק בה, עד שאמרו כי קבורת המת מצוה הדוחה את העבודה במקדש ומיטמא בו כהן גדול ונוזר, כמו שבא בקבלה. מכל זה תדע, שטומאתו אינה מצד הצורה עצמה כמו שרץ ונבלה, אלא מצד הנחש, ולכן ג' הנוכחים שבזכותם תלויים חיי העולם היוצאים ממצרים ולא נטמאו במותם. מרים בזכות הבאר, ואהרן בזכות ענני כבוד, ומשה בזכות המן. וזכתה מרים לזה בזכות היאור ותתצב אחותו. ואהרן שהיה מקרבן לתורה, ומשה שבזכותו ניזון העולם. ולכן כשמתו השניים חזרו בזכות משה כי כולם ישנם בו, וכל זה רמוז בפרשה.

ומכל זה יובן סוד פרה אדומה שהיא מטהרת הטמאים בטומאת הנחש, ואין ספק כי ענין פרה אדומה הוא ענין עמוק וסוד נשגב ונעלם ואין כח באדם להשיגו על שלימותו, וכמו שאמרו על שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, שאף על פי שעמד על כל סודות התורה בזה לא ירד לעמקה, ועל זה אמר והיא רחוקה ממני, וכמו שאמר החכם אימתי אני יודע בעצמי כשאני מכיר בעצמי שהחכמה רחוקה ממני, וזה הוא אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ואין ספק שענייניה מורים עומק סודה שהיא מטהרת הטמאים ומטמאת הטהורים, וזה מנפלאות השם יתברך כנחש שהוא ממת, ומבשרו עושין התרי"אקה להסיר הארס במה שהוא ממת, וחלילה שהוא כזה אלא שהוא דמיון לנפלאות השם, שאפילו בדברים הארציים אדם מוצא נפלאותיו - עושה דבר והיפוכו.

כיצד יתכן שבקש שלמה להיות כמשה? הלא מקרא מפורש ולא קם נביא עוד כמשה!

כתב בספר קול יהודה למו"ר רבי יהודה צדקה זצ"ל ראש הישיבה, ויקחו אליך, מדרש - לך אני מגלה טעמי פרה אדומה ואילו לאחרים חוקה. והנה איתא בגמרא (ראש השנה כא' ב') על הפסוק בקש קהלת למצא דבר חפץ (קהלת יב' י') בקש קהלת להיות כמשה, יצאה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת, והמאמר הזה סתום וחתום. ושמעתי מפי הגאון רבי מאיר ועקנין זצ"ל רבה של טבריה, שני ביאורים נחמדים, והם, כיצד יתכן שבקש שלמה להיות כמשה הלא מקרא מפורש ולא קם נביא עוד כמשה, אלא שלא רצה להיות כמשה בכל דבר, רק בעניני פרה אדומה, לרדת לסוף הטעם של פרה אדומה כמשה, היות שבכתוב רמוז ענין ידיעת משה בפרה, כמו שכתוב ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת, לטמא מעפר שריפת החטאת - ראשי תיבות למשה, כלומר שטעם שריפת החטאת נתגלה למשה, ולכן בקש שלמה להיות כמשה, כי לטמא מעפר שריפת החטאת - ראשי תיבות אותיות שלמה, אלא שהן שלא כסדרן, על סמך זה רצה שלמה להיות משה שגם הוא רמוז כאן, יצאה בת קול ואמרה וכתוב יושר דברי אמת תלך

ישר, שמו של משה כתוב ישר מעפר שריפת החטאת, מה שאין כן אצל שלמה צריך להפוך, ולכן אין סמך ששלמה יוכל לדעת סוד שריפת הפרה.

ביאור שני, הגם שידע שלמה שלא קם נביא כמשה, חשב - נביא לא קם אבל חכם קם, לכן רצה להיות בחכמה כמשה, יצאה בת קול ואמרה לו וכתוב ישר דברי אמת, כלומר שמונה הפסוקים האחרונים של התורה שכתוב בהם וימת שם משה ולא קם נביא עוד, ישנה מחלוקת מי כתבם, כי לאחר שמת משה איך יכתוב וימת שם משה, ויש אומרים שמשם כתבם בדמע, כלומר בדמעות, ויש פירוש דמע, תערובת אותיות, שכתב אותיות לבד בלי שידע הבנתם, כמו תרומה מדמעת שפירושה נתערבבה בחולין. על כל פנים יש אומרים שמשם כתבם ויש אומרים כי יהושע כתבם, מאי נפקא מינה? אלא אם נאמר שמשם כתבם אין בהם דין ספר תורה, וצריכים שרטוט לכתוב אותם ישר, ואם נאמר שיהושע כתבם, כלומר, כתבם יהושע אחר מות משה, וממילא היה לו ליהושע לכתוב כל שבחי משה, לא קם נביא ולא חכם כמשה, כיון שזה היה שלא בפניו שכבר מת, ושלא בפניו אומרים על האדם כל שבחו, ולמה לא כתב כן, אלא ודאי משום שנביא לא קם אבל חכם קם, ולכן רצה להיות כמשה בחכמה, יצאה בת קול ואמרה וכתוב ישר דברי אמת. גם שמונה הפסוקים הללו כתבם משה, וממילא יש להם דין ספר תורה וצריכים שרטוט לכתוב אותם ישר וממילא אין להוכיח ממה שלא כתב ולא קם נביא ולא חכם, שחכם קם, כי זה היה בפניו כלומר, בחייו, וממילא אין אומרים כל שבחו של אדם בפניו, ולעולם גם חכם לא קם כמשה, והבן.

כשם שפרקו נזמי הזהב משלהם כך יביאו פרה משלהם על שם העגל

אמרו רבותינו במדרש ויקחו אליך - משלהם כשם שפרקו נזמי הזהב משלהם כך יביאו פרה משלהם על שם העגל, משל לבן מלכים שטינף פלטרין של מלך, אמר המלך תבא האם ותקנח צואת בנה. וסוד הענין, כי בחטא אדם הראשון נקנסה מיתה על יד מלאך המות מפני שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא, וכשעמדו על הר סיני, וכתב חרות על הלוחות ודרשו אל תקרי חרות אלא חירות שפסקה זוהמתן ממש, וכשחטאו בעגל, חזרה הזוהמא והוצרכו לכפרה במקום הלוחות הראשונות, וזה הוא חקת התורה חקה במקום התורה, וזה הוא אני אמרתי אלהים אתם אכן כאדם תמותון כאדם הראשון תמותון.

אדומה - על שחטאו בזהב, וכתב אם יהיו חטאיכם כשנים.

תמימה - על שם שהיו ישראל תמימים קודם העגל ונעשו בעלי מומין ויחזרו עתה לתמותון, היינו אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול שפרקו מעליהם עול מלכות שמים.

אל אלעזר הכהן - על שם שאהרן חטא בעגל ואין קטיגור נעשה סניגור.

ושרף את הפרה - כשם ששרף את העגל.

עץ ארז ואזוב ושני תולעת - שלשה מינים כנגד שלשת אלפים שמתו, בעגל הם הגביהו עצמם כארז ישפילו עצמן כאזוב ושני תולעת, וכשם שהעגל מטמא הטהורים כמו כן הפרה מטמאה הטהורים וכשם שאפר העגל טהר את העם כך אפר הפרה מטהרת הטמאים.

למשמרת - כשם שעון העגל שמור לדורות דכתיב וביום פקדי ופקדתי, כך היא אפרה שמור, כי שלשה חלקים היו עושין מאפרה, החלק האחד היו נותנים בהר המשחה לכהנים לצורך העיירות שצריכים ליטהר, והחלק השני היו נותנים בהר המשחה לכהנים גדולים לפרות אחרות להתקדש בו, והחלק השלישי היו נותנים אותו בחיל למשמרת מגזירת הכתוב, רמו לעגל שהוא שמור עד המשיח, ובזמן המשיח מהרה יגלה.

סגולת הפרה גם כן להחלים הנפש ולטמאה בעסק השריפה, ואחרי היותה אפר מרפאה מחלת הטומאה

והנה התמיהה הגדולה היא מה שמטהרת הטמאים ומטמאת הטהורים. האדם מחויב לילך בהשגות האלהיות כפי כוחו, ובזה מטהר את המרו ומזככו כי נמשך אחר האלהיות, ואז מטהר את הטמא, אבל הנכנס במופלא ממנו, אז הוא כרואה פני חמה בתקפה ועיניו חשוכות, ובזה נכון - מטמא את הטהורים.

וגם התימה הגדול בה מהיותה נעשית מחוץ למחנה שלא כדרך שאר הקרבנות, ועל דבר זה היו מונין האומות את ישראל עליה כי יחשבו שהיא נזבחת לשעירים על פני השדה כמנהגם הרע.

אלא כבר ראינו כמה תרופות יש בעשבי האדמה ובאילנות מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר בקיר, מלאים סגולות בהפכים - יקררו החמים ויחממו הקרים, ואילו ידענו מהות הנפש ושרשה ומחלתה ובריאותה, נבין בחולה. אבל

צריך לידע שאפר פרה אדומה מטהר הוא בכח סגולי ואינו מושג בשכל, כי סגולת הפרה גם כן להחליא הנפש ולטמאה בעסק השריפה, אחרי היותה אפר מרפא מחלת הטומאה. והנה אין בכוחנו להשיג בענין סוד פרה אדומה כלום, אלא שחיבת הקדש והחשק להשיג ידיעה בנסתר יניד הקנה לכתוב.

ומעלות גדולות עשו חכמים בטהרת הפרה ובשריפתה, ומהן שהיו מפרישין קודם שריפת הפרה הכהן השורף אותה מביתו ומאשתו שבעת ימים כמו שמפרישין כהן גדול לעבודת יום הכיפורים ודבר זה קבלה. ובכל יום ויום מימי הפרישה מזין עליו מאפר הפרה מן הפרות שנשרפו כבר, ואין מזה עליו אלא אדם שלא נטמא במת מעולם כי המזה צריך להיות טהור.

מה שזכה משה רבנו להשיג סודה, היה זה בשעת מתן תורה קודם חטא העגל, שאז זכה משה לשער הנ' מחמשים שערי בינה

ומה שזכה משה רבנו להשיג סודה, היה זה בשעת מתן תורה קודם חטא העגל, שאז זכה משה לשער הנ' מחמשים שערי בינה כמ"ש האר"י ז"ל פ' ואתחנן בלקוטי תורה. וא"כ חוקת הפרה היא כנגד שער הנ"ן, ורמז לכך אדמה גי' חמשים, והכח שלה לבטל את אחיזת הקלי', וממילא לבטל המיתה, כי שט"ן ר"ת נ' שערי טומאה. אבל כאשר חטאו בעגל, נחסרה השגת שער הנ"ן ממשה רבנו, כדי שלא יתבטלו הקליפות טרם זמנם. כמ"ש, לך רד כי שיחת עמך, כלומר רד משער החמשים גי' ל"ך, וזה שאמר "ותחסרהו מעט מאלהים".

אבל היות והיה זה שלא בעונו אלא בעוון העם, לכן בעת שנפטר כתוב, ויעל משה מערבות מואב אל הר נב"ו דהיינו מואב גי' מ"ט, כלומר שעלה מהערבות של שער המ"ט אל הר נבו, ר"ת נ'בו, שער הנ' דחמישים שערי בינה בו. ומאחר שפרה אדומה תפקידה לתקן את אשר חטאו בעגל, מטעם זה מטהרת את האדם מטומאת מת, ולכן מכנה אותה התורה "זאת חוקת התורה", משום שהפרה אדומה היא שער הנ', היא כללות חוקת התורה להגיע לתכלית, להגיע לימות המשיח שיגלה שער הנ', כי משיח ר"ת משיח יגלה שער חמשים.

והנה פירוש חוקת התורה הוא, להבין שכל התורה כל מה שאנחנו תופסים בשכל, זה צמצום, כי יש למעלה מזה. והנה מחשבה אותיות חש"ב מ"ה, ר"ת חמשים שערי בינה, שזו המעלה הגדולה ביותר כנ"ל, אבל חש"ב הוא ג"כ גי' י"ש, כי כשהאדם חושב שמה שהוא יודע ומבין הוא מציאות - "יש", אבל זו טעות, כי צריך לדעת שיש למעלה מזה.

בודאי נגלה לרבנו האר"י ז"ל אפר פרה אדומה ומהרח"ו נטהר בו

וידוע מה שכתב החיד"א על מהרח"ו, שרבנו האר"י לימד אותו כל תורת הקבלה בשנתיים ימים, ובהם למד מה שלא יוכל אדם ללמוד בשמונים שנה רצופים. ואם יהיו כל הימים דיו וכל העצים קולמוסים והשמים יריעות, לא מספיקין לכתוב מה שלמד מהרח"ו באותו זמן קצר. וכתב שם החיד"א, כי בודאי נגלה לרבנו האר"י ז"ל אפר פרה אדומה ומהרח"ו נטהר בו, ועל ידו נפתחו לו שערי שמים, מלבד מה שהשקה אותו מבארה של מרים כידוע.

בחטא העגל חטאו ישראל באמונה וכדי לתקן מה שחטאו נתן להם הקב"ה מצוה שטעמה אינו מובן

ורש"י כתב משם ר' משה הדרשן משל לבן מלך שטינף את היכל המלך, אמר המלך תבא אמו ותקנח את צואת בנה. וכן הדבר כשחטאו ישראל בעגל אמר הקב"ה זאת חוקת הפרה תבוא האם ותקנח עוון הבן - חטא העגל. ומסבירים המפרשים כי בחטא העגל חטאו ישראל באמונה, כי אמרו זה האיש משה אמר שיבוא ביום הארבעים בשעה הששית ולא בא, ולא ידעו שאותו יום שעלה לא היה לילו עמו ולא האמינו שיחזור ולכן עשו את העגל, וכדי לתקן מה שחטאו נתן להם הקב"ה מצוה שטעמה אינו מובן, כי ידוע שאפר הפרה מטהר את הטמאים ומטמא את הטהורים ועושים אותו באמונה בלבד. והרמז בזה כי מי שחושב עצמו לטמא ואינו מתגאה הוא טהור ומטהר את הטמאים, אבל אם חושב עצמו לטהור ידע לו שהוא טמא ועדיין רחוק, וז"ש מטמאת את הטהורים.

"זאת חוקת התורה" ולא כתב זאת חוקת הפרה אע"ג שכל הפרשה מדברת מפרה אדומה וכו' כי באמת התורה נקראת "חוקת" שהיא נשגבה משכל אנושי וגם אין לימודה כשאר חכמות ששאר הלימודים אדם לומד ומשיג אותם אבל התורה היא שכל אלהי וא"א להבינה אלא רק ע"י קדושה וטהרה וע"י סיוע ממרום.

כל חוקת התורה ניתנה לנו להקים השכינה הנקראת "זאת"

"זאת חוקת התורה" הנה כתב הרב "שערי אורה" דף י"ד המילה "זאת" באה בתורה ללמדך על השכינה הקדושה שעל ידה מקבלים ישראל כל טוב וכל שפע וברכה והיא המכנסת את עם ישראל ושלוחיהם לפני ה' יתברך. וכשישראל

צריכים להכנס לפני ה' יתברך היא נכנסת עמהם ומעמידה אותם לפניו, הלא נראה ביום הכיפורים יום אדיר בימי השנה הכהן הגדול אינו יכול להכנס לפני ה' אלא ע"י "זאת" כמש"כ ב"זאת" יבא אהרן אל הקודש, וכן מידת "זאת" מגינה על עם ישראל כמש"כ "אם תחנה עלי מחנה וכו' אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח", והיא המנחמת את ישראל כמש"כ "זאת נחמתי". ובה זכו ישראל לתורה שנאמר "זאת התורה אדם כי ימות באהל. וכן "זאת נחלת עבדי ה'". וכן "וזאת הברכה אשר ברך משה את בני ישראל".

וא"כ עתה נבין עפ"י שכל חוקת התורה שנתנה לעם ישראל היא ע"מ להקים את "זאת" שהיא השכינה הקדושה לאקמא מעפרא ע"מ שיהיה יחוד קוב"ה ושכינתה.

זא"ת גי' 408 גי' קול - צום - ממון, שהם שלשת הכלים בהם צריכים לעשות תשובה ואם חסר אפי' אחד מהם א"כ יקרא איש "בער" הם פעמיים 272=136.

דא גזירת אורייתא, היינו שיום הפרשה גרם גזירה לתורה, שריפת הספרים הנ"ל היתה בשנת ה' אלפים וד' לבריאת העולם, והיה אז ט' תמוז

חוקת התורה - ובתרגום דא גזרת אורייתא, בשבולי הלקט מביא מה שאירע בזמנו, ביום ו' עש"ק חקת נשרפו בצרפת כ"ד קרונות מלאים כתבי יד של ספרי התלמוד, ושאלו הרבנים שהיו אז שאלת חלום לדעת אם גזירה היא מאת הבורא, והשיבו להם: ודא בגזירת אורייתא, היינו שיום הפרשה גרם גזירה לתורה, ומאותו היום ואילך, קבעוה יחידים עליהם להתענות בכל שנה ביום ו' של פרשת חקת, שריפת הספרים הנ"ל היתה בשנת ה' אלפים וד' לבריאת העולם, והיה אז ט' תמוז.

על האסון הזה הנורא חיבר רבנו המהר"ם מרוטנברג זצ"ל את הקינה המפורסמת. שאלי שרופה באש, ובספר חמדה גנוזה מודפסת אגרת מרבי הלל מוירונא תלמידו של רבנו יונה הכותב, ששריפה זו קרתה בגלל שבצרפת זלזלו בכבודו של הרמב"ם והדברים נוראים.

עוד בכלל דא גזירת אורייתא מה שמספר רבנו חיים פלאגי' וכן מה שמסופר באגרות הרמח"ל וכן רבנו הש"ך בספרו מגילת עיפה

ובספר מועד לכל חי לרבי חיים פלאגי' כותב שבעירו איזמיר שבתורכיה לא היו הסוחרים יוצאים לעבודתם ביום ו' עש"ק חקת. וראה באגרות רמח"ל לרבי ישעיה בסן זצ"ל אודות גזירה אחרת שהיתה באיטליה מאות שנים אחרי השריפה הנ"ל כותב שגם הגזירה ההיא שייכת לתרגום ודא גזירת אורייתא, ואת הכל הראה אלהינו ולא אוכל להרחיב, והאמת כי במקומות אלו היו קטרוגי התורה ביותר, כי יותר לא המיתו עצמם והלכו אחרי הנאות העולם, כי כן בכל איטליה והדברים נוראים, ונתברר לנו דהיו בתאריך זה עוד כמה וכמה גזירות במרוצת הדורות, ורבנו הש"ך בספרו מגילת עיפה בקינתו על גזירות ת"ח ות"ט מספר כי ביום ו' ד' תמוז נחרבו שתי קהילות רחוקות אחת מהשנייה וכותב שזה היה בפרשת וימת עם רב מישראל, וראה בספר קורות היהודים בתורכיה על הריגת יהודים בליל ש"ק חקת י' תמוז תקפ"ו.

תבא האם ותקנה צואת בנה

פירש רש"י על הפסוק זאת חקת התורה - לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חקה - גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה. והנה, למרות כל זאת, רש"י מביא טעם למצוות פרה אדומה וזה לשונו: ומדרש אגדה העתקתי מיסודו של ר' משה הדרשן, וזהו: 'ויקחו אליך' - משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם כך יביאו זו לכפרה משלהם: 'פרה אדומה' - משל לבן שפחה שטינף פלטיץ של מלך, אמרו תבוא אמו ותקנה הצואה, כך תבוא פרה ותכפר על העגל, ע"כ.

והנה ידוע שבגלל חטא העגל שבר משה רבנו את הלוחות ככתוב: ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה וישלך מידיז את הלוחות וישבר אותם תחת ההר. ועל זה אמרו חז"ל (עירובין נח): ואמר רבי אלעזר מאי דכתיב 'חרות על הלוחות', אלמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל. נמצא שמעשה העגל הביא את משה רבנו לשבירת הלוחות, ושבירת הלוחות היא שגרמה שכחת התורה לישראל.

ועפ"י מבואר היטב, מדוע דוקא כאן כמצות פרה אדומה, רמז הקב"ה שצריך לשנות את פרקו מאה ואחד פעמים, וכמו שנביא לקמן ללמדנו שכמו שפרה אדומה היא כפרה על חטא העגל, כן צריך ללמוד מאה ואחד פעמים כדי לבטל את שכחת התורה שירדה לעולם על ידי חטא העגל.

ג' תנאים לזכירת הלימוד

ידועה קושית המפרשים בראשם הגאון חיד"א ע"ה והאדמו"ר מצאנו ועוד, מדוע אומר הפסוק "זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור" היה צריך לומר "זאת חוקת הפרה", כפי שמתבקש מעניינה של הפרשה.

אלא ההסבר, שחבוי כאן רמז לג' דברים המועילים לזכירת הלימוד: א. שיחזור על פרקו מאה ואחד פעמים. ב. שיצייר שם הוי"ה מול עיניו בשעת הלימוד, כמובא בספרים הקדושים בשם הארז"ל. ג. שילמד בקול רם וישמיע לאזניו. וזה שהכתוב מלמדנו: זאת חוקת התורה, זאת נוטריקון זכור אל תשכח ואיך אפשר לא לשכוח הרי שכחה מצויה. התשובה היא, תעשה את שלושת הדברים הבאים א. אשר צו"ה בגימטריא ק"א, היינו שתשנה פרקך מאה ואחד פעמים כמש"כ כי הוא צו"ה ויעמוד. ב. הוי"ה, תצייר שם הוי"ה מול עיניך. ג. לאמור, שתגיד בפה ובקול. אם שלוש אלה תעשה לך לא תשכח את תלמודך.

וידוע מה שאמרו רז"ל שמיכאל הוא ראש ושר של נשמות ישראל, כמ"ש מיכאל שר ישראל, וזהו הרמז "זאת" - דא תורה כמ"ש וזאת התורה, חק"ת נוט' חיים קדושה תורה, "חיים" דכתיב כי חיים הם למוציאה"ם, אל תאמר למוציאה"ם אלא למוציאה"ם בפה, שדברי תורה מוסיפים חיים, ודברים בטלים מפסידים חיים. "קדושה" דכתיב כי עם קדוש אתה לה' אלהיך. "תורה" דכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש. אשר צוה ה' לאמר, אש"ר אותיות רא"ש. צו"ה גימט' מיכאל"ל. ועוד צו"ה גימט' זגוגא"ל שמלמד תורה לבני ישראל והוא מכניע לשר השכחה שמו פוטה גי' מאה ולכן צריך לחזור על לימודו ק"א פעמים כדי שיכניע ויבטל את הקליפה הזאת ותתקיים התורה בידו, כמ"ש אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת, ועליו אמר התנא - אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, לכא"ן גימט' ק"א, דהיינו שלומד תורה לש"ש וחוזר עליה ק"א פעמים כנגד שם מיכאל, ביד"ו גימט' כ"ב אותיות התורה. וז"ש זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים ר"ת גימט' ק"א. אשר צוה ה' גורה היא מפי הגבורה, שאינו שוכח תורתו לא בעוה"ז ולא בעוה"ב.

וכתב הכלי יקר שהמלאך הממונה על הזכרון שמו זכר. ויש לו מאתים עשרים ושבע כוחות. והמלאך הממונה על השכחה שמו שכח ויש לו שלוש מאות עשרים ושמונה כוחות. נמצא שיש לו מאה ואחד כוחות יתירים על המלאך הממונה על הזכרון ולכך השכחה גוברת על הזכרון וכשיחזור האדם על לימודו מאה ואחד פעמים בכל פעם מהם מבטל כח אחד מכוחות מלאך השכחה וכשישלים מאה ואחד פעמים הנה הוא מבטל המאה ואחד כוחות יתירים שיש לו ולא נשאר לו שום כוח להתגבר על מלאך הזכרון ונשאר האדם תחת השגחת מלאך הזכרון ולא ישכח.

ורבנו הגר"א, אומר על זה דבר נפלא ידוע (בפרק שירה) שציפורים אומרות שירה לה' ויש ציפור שנקראת ציפורת כרמים שהיא אומרת את "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי" (תהלים כ"א א'), ולמה דוקא את המזמור הזה, אלא מובא בגמ' (שבת דף צ'): שהיו רודפים אחריה לצודה כיון שיש בה סגולה שעל ידה אפשר להחכים ולזכור את הלימוד, ולכן אומרת "אשא עיני אל ההרים, 'מאין' - שאם ילמדו כמספר "מאין" - מאה ואחד פעמים, 'יבוא עזרי' - כי הלומד מאה ואחד פעמים לא משכח תלמודו, ולא יצטרכו לי בשביל לזכור את הלימוד.

בין עובד אלהים לאשר לא עבדו

צריך לחזור על הלימוד מאה ואחת פעמים

משהוברה הקשר בין העגל, פרה אדומה, והצורך לחזור על לימודו מאה ואחד פעמים, מוטלת עלינו חובת הביאור את מה שמפרשת הגמרא (חגיגה ט): "אמר ליה הי הי (שם חכם) להלל, מאי דכתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו היינו צדיק היינו עובד אלהים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו, אמר ליה, עבדו ולא עבדו שניהם צדיקים גמורים, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, כלומר מי שאינו שונה פרקו רק מאה פעמים, הרי הוא בכלל "לא עבדו" והדברים מבהילים, איך אפשר לומר כי מי שחוזר על לימודו "רק" מאה פעמים הוא עדיין בגדר - לא עבדו.

ועוד, קשה שהרי מצינו בגמרא (מגילה ז), שאפילו המהדרין נהגו לחזור על לימודם רק ארבעים פעם: "תנא מיניה ארבעים זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה". וכן בגמרא (תענית ח): "שריש לקיש היה מסדר לימודו ארבעים פעם והיה עולה אצל רבי יוחנן. רב אדא בר אבהו, מסדר לימודו עשרים וארבע פעם כנגד תורה נביאים וכתובים". וא"כ איך זה מסתדר עם המבואר שצריך לשנות פרקו מאה ואחד פעמים.

בתחילה נסביר מדוע צריך לחזור על הלימוד מאה ואחת פעמים

מבאר האריז"ל (שער מאמרי חז"ל חגיגה ט), כי "מאה" הוא בגימטריא ס"מ שמו של היצר הרע - שר השכחה, וגם מ"ס שהוא ממונה על השכחה וכן שמו פוט"ה שמספרו מאה. אבל מאה ואחד הוא בגימטריא "מיכאל" שר ואפטרופוס של ישראל כמנין י"ה אלהים ויכוין שימתק שם אלהים באותיות י"ה, שמכניע את ה-ס"מ, ומבטל את שכחת התורה ומבטל קליפת מ"ס. וכ"כ עוד בשער המצוות שכאשר חוזר מאה ואחד פעם על הלימוד מכניע את קליפת מ"ס ואז יזכור הלימוד, והמהרש"א וכן השל"ה רמזו שצריך לחזור מאה ואחד פעמים בר"ת של המילים עובד אלהים לאשר ר"ת גי' מאה ואחד, ואילו המילים לא עבדו ר"ת גי' מאה. אך עדיין צריך ביאור, וכי משום שהחסיר ללמוד פעם אחת מעבר למאה פעמים, נקרא "לא עבדו".

הרי"ף על עין יעקב תירץ ואמר שללמוד כדי לזכור לא צריך בדוקא מאה ואחד פעמים אלא מאה פעם או פחות ומי ששונה עוד פעם נוספת מה שלא צריך לו לזכרון מראה שלומד לשם שמים מתוך אהבה לקב"ה והוא ביטוי אמיתי לעבודת ה' וזה יזכה אותו לזכור את התורה.

וראיתי שהסבירו את דברי האריז"ל, על פי ה"תולדות יעקב יוסף", בשם רבו הבעל שם טוב זיע"א, ביאור ענין "שונה פרקו מאה פעמים ואחד", שיכוון ללמוד תורה לשמה לשם ה' "אחד", ועל זה אמרו "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים", וחסר לו "אחד" כי אינו מכוון ללמוד לשם ה' "אחד", אלא עוסק בתורה לשם כבוד וכדומה, א"כ 'אינו עובד אלהים' אלא עובד את עצמו. "לשונה פרקו מאה ואחד", שבעת לימודו הוא מצרף "אחד" ללמוד לשם הקב"ה יחידו של עולם, והרי הוא בכלל 'עבדו'.

פירוש זה מתאים להפליא עם המובא בספר "פרי חיים" על מסכת אבות, בשם הבעל שם טוב, לפרש על פי בחינה זו את המשנה: "רבי מאיר אומר, כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו". ולכאורה יפלא, איך אפשר שבשביל שכחת דבר אחד ממשנתו כבר מתחייב בנפשו. וביאר, כי העוסק במשנתו ושוכח דבר "אחד" ממשנתו, שאינו עוסק בתורה לשם ה' "אחד", כאילו מתחייב בנפשו. ולפי האמור, שני הפירושים עולים למקום אחד - דהיינו לצרף ללימודו את הקב"ה שהוא "אחד" יחיד ומיוחד.

וזה ששנינו בגמרא (יומא עב) על הכתוב הנאמר בארון: "ועשית לו זר זהב - רבי יוחנן רמי כתיב זר וקרין זר, זכה נעשית לו זר, לא זכה זרה הימנו". ופירש רש"י: "זכה ללמוד ולקיימה, נעשית לו זר שהוא כתר. לא זכה - זרה, משתכחת ממנו". הרי לנו, שרק מי שעוסק בתורה לשמה, תורתו מתקיימת בידו, אבל העוסק בתורה שלא לשמה, תורתו משתכחת ממנו.

הנה כי כן, מבוארים דבריו של הבעל שם טוב בצורך לשנות פרקו מאה פעמים "ואחד", דהיינו להיות עוסק בתורה לשם ה' "אחד", ובכך, יש תועלת בחזרה על לימודו, שלא ישתכח ממנו. אבל אם אינו מכוון בלימודו לשם ה' אחד, אלא הוא לומד לשם כבוד וכדומה, הרי שלימודו ישתכח ממנו.

מעתה מובנים דבריו של האריז"ל, שהשונה פרקו רק מאה פעמים בלא ה"אחד" יחידו של עולם, כלומר שלומד שלא לשמה, הרי ששולט עליו, חס ושלום, ה"ס"מ שר השכחה, כי התורה זרה הימנו. אולם, "השונה פרקו מאה פעמים ואחד", שמכוון בלימודו לשם ה' "אחד" יחידו של עולם, הרי הוא נותן כוח למלאך מיכאל - בגימטריא מאה ואחד, להכניע את ה-ס"מ, ולהעלות את התורה לפני הקב"ה יחידו של עולם.

והנה, על חטא העגל, אומרים חז"ל, שיש לתמוה איך נפלו דור דעה בחטא חמור כזה, ותרצו, שישראל עסקו בתורה שלא לשמה, ואם כך לימודם היה בבחינת מאה פעמים - שזה בגימטריא ס"מ, ששלט עליהם והביאם לידי עבירה והחטאים בעגל, כאשר הראה להם את מיטתו של משה רבנו פורחת באוויר, וחשבו שמשה מת, וכך משך אותם היצר הרע אחריו, עד שהגיעו לעבודה זרה.

לכך רומזת לנו התורה בפרשתנו - "זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר...", שכן כמו שלמדנו ממרן החיד"א "צוה" בגימטריא "מאה ואחד", וזאת לרמזו לנו שעיקר תיקון של ישראל כנגד חטא העגל, וכנגד שכחת התורה שירדה לעולם בעטיו, הוא לימוד התורה לשמה, כלומר לזכור תמיד בשעת לימוד התורה את ה"אחד" - הקב"ה יחידו של עולם.

וכתב מו"ר הבא"ח בספרו בן יהודע על מסכת חגיגה (דף ט: וז"ל, ובשם המקובלים ראיתי דכתבו שר שכחה שמו פורה ויונק משם אלקים שמספרו פ"ו הרמוזים בשמו, ואות ר' מספר רבוע שם אלקים, ואות ה' רמז לחמשה

אותיות שם אלקים עכ"ד. ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב (ישעיהו סג, ג) פורה דרכתי לבדי, דלעתיד לבוא יבטל הקב"ה לשר השכחה הנקרא פורה לגמרי, כי הבטיחנו על ידי ירמיה הנביא ע"ה (לא, לב) נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה, מה הכתוב לא ישתכח כן התורה לא תשתכח עוד מהם, ולזה אמר השי"ת פורה זה שר השכחה דרכתי לבדי, בלתי סיוע מעשה התחנותים, אלא במדת טובי וחסדי אתקן הדבר הזה. והנה דבר הנדרך יהיה עיסה אחת וחלק אחד, על כן כל אותיות פורה יהיו עיסה אחת שהוא מספר רצ"א ובהפוך אתוון ארץ, לכן התורה נקראת ארץ, וכמו שאמרו רז"ל במדרש, ורמזו בזה שלסוף ידרוך את פורה, ולא ישלוט עוד לשכח התורה מן ישראל:

ורבנו אפרים כתב פירוש נפלא: ויקחו - אין קיחה אלא תורה שנאמר (משלי ד' ב') כי לקח טוב.

אליך - כיון שעסק בתורה נקראת על שמו.

פרה - זו תורה שפרה ורבה.

אדומה - על המאדים פניו על דברי תורה שהיא מתקיימת בידו.

תמימה - תורת ה' תמימה.

אשר אין בה מום - אין בהם נפתל ועקש (משלי ח' ח').

אשר לא עלה עליה עול - שנאמר חרות על הלוחות.

ולקח אלעזר - אין אדם זוכה לעטרה זו אלא אם כן הקב"ה עוזרו.

ונתתם אותה אל אלעזר הכהן - שנאמר וממתנה נחליאל.

והוציא אותה אל מחוץ למחנה - שיהיו הדברים מתפשטים בכל העולם.

ושחט אותה לפניו - שיכשיר הדברים בשחיטה שהיא מכשרת.

מדמה באצבעו - דמה גי' מט' פנים מט' שערי בינה.

ושרף - הלא כה דברי כאש.

עץ ארז - בני אדם גדולים.

ואזוב - בני אדם קטנים.

ושני תולעת - שמשמים עצמם כתולעת על דברי תורה.

וכבס בגדיו - שיהיו הדברים מחוורים כשמלה.

ורחץ בשרו במים - בתורה.

וטהר - שהתורה מטהרת.

ואסף איש טהור והניח מחוץ - שלא יורה עד שיגיע להוראה.

והיתה לעדת בני ישראל למשמרת - שהתורה משמרת בעליה.

למי נדה - ליצר הרע.

חטאת היא - שבירתו וחסרונו של יצר הרע היא.

ולגר הגר - הפקר.

הנוגע במת - זה עובד עבודה זרה אפילו יש בו שמץ עבודה זרה התורה מטהרתו.

הוא יתחטא בו ביום השלישי - כשיבוא, דכתיב ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, התורה מליצה בעדו.

וביום השביעי - זה סוף האלף השביעי.

התשובה הולכת בשלבים, בתחילה מזין עליו מעט מים ואח"כ טובל כל גופו במים

בטהרת הנפש יש שני שלבים: בספר ראשית חכמה הביא מדרש: דרש רבנו, גדול כוחה של תשובה, שכיון שאדם מחשב בלבו לעשות תשובה, מיד עולה ועומדת לפני כסא הכבוד, הרי שהתעוררות ראשונה שאדם מתעורר להרהר בתשובה, חשובה ומרוצה לפני השי"ת, אולם בודאי שהתשובה השלמה היא, כאשר מקבל אדם על עצמו מצוות ומעשים טובים, שלא יחסר אפילו כקוצו של יו"ד.

מי חטאת אשר מעט מים מזין בתחילה על הטמא, הם רמז להתעוררות הראשונה המקרבת את האדם לבוראו, אולם מכל מקום בסוף צריך טהרה במקוה, טבילת כל גופו, היינו קיום כל התורה בשלמות ופרישה מכל מחשבות ודעות זרות.

מעשה באחד מתלמידי ישיבת עץ חיים בירושלים, יתום מאביו, אשר נאלץ לעזור לאמו לנהל את החנות במשך מספר שעות כל יום. לפני נישואיו ניגש הבחור לשוחח עם רבו רבי איסר זלמן מלצר. תוך כדי שיחה אמר רבי איסר זלמן לאותו בחור: בקשה לי אליך, בא לישיבה ותלמד שעתיים בכל בוקר אף לאחר נישואיך, ואם אמך תאמר שקשה לה לנהל את החנות לבדה באותן השעותיים, אומר לך על כך, תאר לעצמך שלפתע פתאום נסתלקת לבית עולמך, נפטרת מן העולם הזה, ומה תעשה אז אמך, ברור הדבר, היא תבכה, אולם את בית המסחר הרי עליה להמשיך ולהחזיק, היא תשב בחנות, והנה לאחר שעתיים קמת לתחיה, הרי אין לתאר את הששון והשמחה אשר ימלאו את לבה, בנה היקר מכל חי מחדש. אם ההתייחסות ללימוד של שעתיים בכל בוקר תהיה באופן כזה, אני מבטיח לך שתוכל לעמוד בהצלחה.

רבנו החפץ חיים היה אומר בשם גאון אחד, שאדם צריך לשער בנפשו שלשה דברים:
א. שאין לו אלא יום אחד לחיות.

ב. שאין לו אלא פרק משניות אחד או דף גמרא אחד אשר בו הוא עוסק כעת.

ג. שהוא היהודי היחיד בעולם שהקב"ה מצווהו על קיום התורה, ובו תלוי קיום העולם.

בחושבו שיש לו רק יום אחד לחיות, יעשה האדם כל מה שבכוחו לשוב בתשובה ולקיים מצוות, ולא ידחה זאת למחר. כאשר ישער בנפשו שאין לו אלא פרק אחד ללמוד, לא יתעצל בלימודו ולא יתפתה לעצת היצר המרפה ידיו באומרו, הרי תהיה מוכרח לעמוד עוד זמן רב עד שתסיים את המסכת.

ואם יחשוב שכל העולם תלוי עליו, יזדרז ויתחזק במעשיו, מול טענות היצר המטעהו ואומר לו, בודאי נמצאים אנשים אחרים מקיימי התורה כראוי, והם שיקיימו את העולם.

שלוש פרשיות בנות שלוש אותיות, שבכל אחת מהן מצויה האות קו"ף: קרת, חקת, בלק

ישנן שלוש פרשיות בנות שלוש אותיות, סמוכות זו לזו, שבכל אחת מהן מצויה האות קו"ף: קרת, חקת, בלק. בקרת, הקו"ף היא בתחילת המילה, בחקת, הקו"ף היא באמצע המילה, ובבלק, הקו"ף היא בסוף המילה, והדבר אומר דרשני.

מבאר המהר"ל: האות קו"ף מסמלת "קדושה". אצל 'קרת', שהיה בתחילתו כשר ונתקלקל לאחר מכן, הקו"ף מופיעה בהתחלה, להודות שהיה כשר בתחילתו בלבד. בפרשת 'חקת', העוסקת בעניין טהרת טמא מת על ידי אפר פרה אדומה, הקו"ף היא באמצע, שכן הסדר הוא שבתחילה יש טומאה (האדם שנטמא במת), לאחר מכן מגיעה טהרה (על ידי אפר הפרה) ולבסוף שוב טומאה (כי העוסקים בפרה נטמאים שוב עד הערב), לכן הקו"ף היא באמצע. לגבי 'בלק', כידוע היה רשע, אך יצאה ממנו רות המואביה, שהייתה כשרה, לכן הקו"ף בסוף.

"אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל" (יט, ב)

אם אדם חושב שאין בו שום מום ומתגאה סימן שאין עליו עול מלכות שמים

אדם שמתגאה ואומר אין בי מום ומעשי תמיד בשלמות ואפילו חטא קטן אין לי, ידע האדם הזה: "אשר לא עלה עליה עול" - שאין לו עול מלכות שמים, שאם היה לו עול מלכות שמים היה נכנע ואומר מה אני עשיתי? כלום! נגד הבורא יתברך כמה אני חייב לו, ולא היה מתפאר.

"וְלִקַּח הַכֹּהֵן עֵץ אֲרָז וְאֶזוֹב וְשָׁנִי תוֹלַעַת וְהִשְׁלִיךְ אֵל תוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה" (יט, ו)

כולם שווים לפניו יתברך בין אם יהיה גבור כארז, או עני שפל כאזוב, או עשיר כתולעת השני שיוצא ממנו המשי

כתוב בספר ישמח ישראל להגאון רבי יעקב חיים סופר זצ"ל בעל הכף החיים: ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת, והטעם שבחר השי"ת בשלושה מינים הללו הוא כדי לרמוז אל בני אדם בין אם יהיה גבור כארז, או עני שפל

כאזוב, או עשיר כתולעת השני שיוצא ממנו המשי, כולם שוים לפני השי"ת, אבל העיקר הוא וכבס בגדיו הכהן, אלו בגדי הנפש שצריך לנקות אותם על ידי התשובה ומצוות ומעשים טובים, ורחץ בשרו במים, על ידי עסק התורה שנקראת מים שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה' א') ואחר יבוא אל המחנה, רוצה לומר על ידי זה יזכה לבא אל המחנה שכינה לעולם הבא, וכתב החסד לאברהם דיש להקשות קושיא עצומה, דאיך הרשע שהלך כל ימיו אחרי שרירות לבו, ולבסוף נתחרט ואמר חטאתי, שיהיו נמחלים לו כל עונותיו בדיבור חטאתי. ותירץ, כי כל שעה שהישראל חוטא ועובר על מאמר יוצרו, הקב"ה מתמלא כעס וחימה, וסמאל שמח, והכל לפי שיעור החטא ומדריגת החוטא. וכשישראל מתחרט על מעשיו ואומר חטאתי, סמאל מצטער לרוב והקב"ה שמח שמחה גדולה, כי הדאגה שמקבל סמאל בשעת החרטה כפלי כפלים מהשמחה ששמח בעת העבירה, והשמחה ששמח הקב"ה בשעת החרטה כפלי כפלים מהכעס שכעס הקב"ה בשעת העבירה, בעבור שנחשב לפני המקום החוטא בשעת החטא כאלו השווה סמאל למקום כביכול, ובשעת החרטה כאלו הפילו עד תהום רבה, וזה כאשר תהיה החרטה דוקא בלב שלם, ולכן גדולה כח התשובה.

"ושני תולעת" - שיאמר אני שני לתולעת, שהתולעת יותר טובה ממני ואני תחתיה - שהרי היא אוכלת אותי הרב חיד"א אומר: האדם יכול לשלוט על הבהמות בחייהם כי הרי הקב"ה אמר שיכול לשחוט אותם ולאוכלן, וכ"ש שבחייה יכול להשתעבד בה כי היא תחתיו, ואמר החכם תראה התולעת עדיפה ממך כי התולעת אוכלת את גופו של אדם אחרי מיתה, א"כ גם בחייו התולעת יותר טובה ממנו ועליו להיות שפל ולהכנע.

והנה האדם הטמא - זה הרשע שטמא בעוונות, ובשביל להטהר הוא צריך להשפיל את עצמו ולשוב בתשובה, וזה שאומר הפסוק: "ולקח הכהן עץ ארז ואזוב" - שזה עץ נמוך לרמוז שהוא צריך להשפיל את עצמו, ובמה ישפיל את עצמו? "ושני תולעת" - שיאמר אני שני לתולעת, שהתולעת יותר טובה ממני ואני תחתיה - שהרי היא אוכלת אותי, ובוזה יכנע כשיזכור שהוא פחות מהתולעת.

"הַנִּגַּע בַּמַּת לְכֹל נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים, הוּא יִתְחַטֵּא בּו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהַר וְאִם לֹא יִתְחַטֵּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהַר" (יט, יא-יב)

הנה בפסוק זה נרמז כל המהלך של העולם מבריאת העולם עד ביאת המשיח ושהעיקר הוא לימוד התורה והנה יומו של הקב"ה הוא אלף שנה, וששת אלפים של העולם הם כנגד ששת ימי החול, ואלף השביעי יחרב מגשמיותו ויבוא עולם שכולו שבת, והם מחולקים על סדר זה:

2000 שנות תורה - בהם אין בהם תורה ובסוף התקופה זו 1948 נתגלה אור של אברהם אבינו ע"ה.

2000 שנים הבאות הם שנות תורה - שבהם נתגלה התורה וחיו הנביאים השופטים והתנאים.

2000 שנה אחרונות הם שנות משיח - זכו אחישנה לא זכו בעתה, ועתה כבר עברנו רוב התקופה.

וזהו - הנוגע במת וטמא שבעת ימים כי העולם נטמא בטומאת מת כתוצאה מחטא אדה"ר וצריך עד אלף השביעי לתקנו.

וז"ש הוא יתחטא בו ביום השלישי שהוא תקופת קבלת התורה הסודות של הטהרה והקדושה וכו' היא התורה הקדושה ואז ביום השביעי יטהר.

אבל אם לא יתחטא ביום השלישי דהיינו שלא קיבל עליו תורה ומצוות אז ביום השביעי לא יטהר כשתהיה הגאולה לא יתקיימו וכו'.

וכך כותב הזוה"ק (ח"ב ז:): "ות"ד: "רבי שמעון נשא את ידיו ובכה, ואמר, אוי למי שימצא באותו הזמן של הגאולה ואשרי חלקו של מי שימצא וישרוד באותו זמן. אוי למי שימצא באותו זמן משום שכשיבוא הקב"ה לפקוד את האילה יסתכל מי הם העומדים עמה, ובכל אלו הנמצאים עמה, ויסתכל בכל המעשים של כל אחד ואחד ולא יהיה נמצא צדיק שכתוב: "ואביט ואין עוזר", וכמה צרות על צרות יהיו לישראל.

אשרי מי שימצא באותו זמן, משום שאותו שיתקיים בזמן ההוא באמונה יזכה לאור ההוא של שמחת המלך ועל זמן ההוא כתוב "וצרפתים כצרוף הכסף ובחנתים כבחון הזהב".

וממשיך הזוה"ק ומבאר את כל המהלכים שיקדימו לביאת המשיח והכל ברמזים וסודות עצומים ולענייננו הוא כותב: ואח"כ יתגלה משיח, ויקבצו אליו עמים רבים, ויעשה מלחמות בכל העולם, ובזמן ההוא יתעורר הקב"ה

בגבורתו לכל עמי העולם, ומלך המשיח יהיה נודע בכל העולם, וכל מלכי העולם יתעוררו להתחבר יחד ולעשות עמו מלחמה וכמה מפריצי ישראל יתהפכו לחזור אל הגויים ויבואו עמהם לעשות מלחמה על מלך המשיח, אז יחשך כל העולם חמשה עשר יום, ורבים מעם ישראל ימותו בחושך הזה ועל זה כתוב "הנה החושך יכסה ארץ".

ובהמשך כותב ז"ל: "ויתקבצו אליו כל אלו שעסקו בתורה והם מעטים בעולם, ובזכות תינוקות של בית רבן, יתחזק כוחו להתגבר, וזה סוד אפרוחים, ואם לא נמצא כאלו, הנה היונקים שיושבים בחיק אימותם שהם סוד ביצים, כי בשביל אלו שורה השכינה עם ישראל בגלות..."

ביום ההוא יתחיל מלך המשיח ויקבץ הגלות מסוף העולם ועד סוף העולם, כמ"ש: "אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך", מיום ההוא כל האותות והניסים והגבורות שעשה הקב"ה במצרים יעשה לישראל כמ"ש: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". עכת"ד.

זמן הגאולה

רבותינו המקובלים זצ"ל גילו לנו את סוד הזמן של הגאולה, ממנו נבין בצורה ברורה את העיתוי המדויק של המאורעות הגדולים שהתרחשו בעת האחרונה, ועל פיו ניווכח שאנו ממש על סף הגאולה.

תחילה עלינו להקדים מספר הקדמות: הגמרא (בסנהדרין צו, א) אומרת שהעולם יתקיים במשך ששת אלפים שנה, ובאלף השביעי יהיה העולם חרב. הרמב"ן (בראשית ב, ג) כותב, שששת אלפי שנות העולם מקבילים לששת ימי בריאת שמים וארץ, דבריו מבוססים על הפסוק בתהילים (צ, ד) המלמדו שאלף שנים שלנו מקבילים ליום אחד של הבורא יתברך. א"כ אנו נמצאים בשנת ה'תשע"ז שהיא 5.777 לבריאת העולם. אם כן אנו באלף הששי המקביל ליום הששי בבריאה.

שעה חמישית

והנה, המקובל האלהי רבי יצחק אלפיי זצ"ל, במאמרו: "סוד הגאולה" (בתוך קונטרס היחיילי פרשת צו) מלמדנו שלב נוסף בחשבון ה'נ"ל כי כל 41 שנה + שני שלישי שנה שוות לשעה אחת בזמן הבריאה, וישנן 24 שעות ביממה, וכשנחלק את האלף שנים (שהם יום אחד בבריאה) ל-24 חלקים (24 שעות היממה), התוצאה תהא 41 שנים ושני שלישי השנה.

והנה, האר"י ז"ל כותב שהחל מהשעה החמישית של ערב שבת קודש, מתחילים העולמות לעלות למעלה ממקומם לקראת שבת וקדושה נוספת בהם. וכשנחשב נמצא, שהשליש האחרון תש"ח מכוון כנגד סוף השעה החמישית. שהרי 41 ו-שני שלישי שנים (ומן של שעה אחת) כפול 17 שעות (12 שעות הלילה+5 שעות ביום) שווה 707 ו-שני שלישי, שזה התאריך ה'נ"ל.

הרב שם כתב כמעט דברי נבואה, שהגאולה השלימה תגיע בשליש האחרון של שנת תש"ח. ואכן למרות שלא זכינו לגאולה בתאריך ה'נ"ל הוקמה בה מדינת ישראל שה' יעזור לנו שיהיה לטובה.

חצות יום הששי - נפילת המשטר הסובייטי

כשנמשיך לחשב את שעות "שעון הגאולה" נמצא כי תחילת שנת תשנ"א הינה חצות היום הששי. בסביבות שנה זו נפלו משטרי הרשע בעולם - מלכות הרשעה של רוסיה וכל גרורותיה, אשר הדגל שלה היה דגל של כפירה מוחלטת באלהים, נפלה בשנה זו. כמו כן, ארצות-הברית ובנות בריתה החלו להילחם בשנה זו בצורך הגדול מבגדד, סדאם חוסיין, שקרא לעצמו "ממשיכו של נבוכדנאצר".

שעת מנחה גדולה - המהפכות בעולם הערבי

כעבור חצי שעה מחצות היום כבר ניכרת נטיית השמש ממרכז השמים לכיוון מערב. בשעה זו מתחיל להאיר אור השבת, ומספר הלכות שבת מתחילות בשעה זו. זמן זה נקרא "מנחה גדולה" והזוהר הקדוש (ואתחנן ער, ויקרא טז, א) כותב שבזמן זה יהיה "סוף הגלות". חשבון פשוט יגלה לנו שסוף תמוז תשע"א, הינו זמן המנחה בשעון הגאולה. שהרי כשנכפיל 41 ו-שני שלישי (ומן שעה אחת) בשמונה וחצי (12 שעות של לילה, ועוד 6.5 שעות של יום), נקבל 769 ו-9.6 חודשים, שזה סוף תמוז תשע"א.

ואכן, ראינו בחוש את התפרקות העולם הערבי מתאריך זה והלאה. מדינה אחר מדינה קורסת ללא שום נקיפת אצבע מצדנו. ובעל הטורים כותב (סוף פרשת חיי שרה) שכשיפול ישמעאל באחרית הימים יצמח משיח בן דוד. המהפכות ה'נ"ל נקראות משום מה "האביב הערבי" אך שמם האמיתי הוא "האביב היהודי".

שעון הגאולה מגלה לנו שאנו נמצאים על סף הגאולה, ומאתנו נדרשת הכנה לגאולה ע"י אחדות וטהרה, כדי שנזכה לעבור את תקופת הגאולה בשלום, כמו שאמר יעקב אבינו לבניו כשביקש לגלות את הקץ "האספו", ודרשו במדרש: "הטהרו, הזמינו עצמכם לגאולה". כמו כן "האספו" זה גם מלשון אחדות. נתחזק באחדות וטהרה לקראת הגאולה השלימה בקרוב ממש, אמן.

"אדם פי ימות באהל" (יט, יד)

תקון גדול להרמח"ל

כתב הרמח"ל שבזמנו נתרבה הקטרוג בשמים על כמה קהילות ישראל בעוון שלא המיתו עצמם באהלה של תורה והיו הולכים אחרי תאוות העולם, לא היו להם עוונות אחרים, לא חילול שבת, לא מאכלות אסורות וכל שכן שלא עברו על שאר חייבי כריתות ומיתות בית דין, וכדברים האלה גילה המגיד למרן הבית יוסף, כמבואר בספר מגיד מישרים פרשת וארא. והוסיף הרמח"ל שגילו לו מהשמים על גזירה נוראה העומדת לבוא עליהם עבור זה.

כדי לקדם את פני הרעה עשה הרמח"ל תיקון על ידי לימוד תורה ברציפות, וכך היה הסדר של התיקון: קבוצה של אנשים קיבלה על עצמה לדאוג ללימוד רצוף מהבוקר עד צאת הכוכבים, מיד לאחר תפילת שחרית הלך אחד מאותה קבוצה למקום מיוחד שנקבע כמקום לימוד של הקבוצה והחל ללמוד ללא הפוגה עד בוא חברו שהחליפו, הראשון לא סיים את לימודו עד שהשני החל ללמוד וכן היה מהשני לשלישי וכן הלאה. באופן שקול התורה לא נפסק אפילו לרגע, בעת הלימוד לא הפסיקו לשום דבר שבעולם כמו שמתפלל תפילת שמונה עשרה, וכל אחד לא למד בשביל עצמו לחוד אלא עבור כל כלל ישראל.

ומצא סימוכין לדבר בזהר הקדוש ויצא, וזה התרגום דברי הזהר: רבי חייא ורבי חזקיה היו יושבים תחת האילנות של שדה אונו, נמנם רבי חייא וראה את אליהו הנביא, אמר לו אליהו: עכשיו באתי להודיע שירושלים קרובה להחרב וכן כל ערי החכמים, וכבר ניתנה רשות לס"מ על כך, וכן ניתנה רשות להרוג את תקיפי העולם, (מבואר בווהר הקדוש שהכוונה לירושלים של מעלה, כיון שבזמן רבי חייא עברו כבר שנים רבות מחרבן בית המקדש וירושלים של מטה) ובאתי להודיע לחכמים אולי יוכלו לעכב את חרבן ירושלים. שהרי כל זמן שהתורה נמצאת בה, העיר תעמוד ולא תחרב. משום שהתורה עץ חיים עומד עליה, ועץ החיים לא יפרוש מירושלים כל זמן שהתורה מתעוררת מלמטה שבני אדם עוסקים בה, אבל כשנפסקת התורה, עץ החיים מסתלק מן העולם. ועל כן, כל זמן שהחכמים שמחים בעסק התורה לא יוכל להם ס"מ, שהרי כתוב הקול קול יעקב והידים ידי עשיו, הקול קול יעקב, זו התורה בעוד שקול התורה לא נפסק אז הדיבור של לימוד התורה שולט ומנצח, ולכן אין להפסיק מלימוד התורה. עד כאן דברי אליהו. וכשהתעורר רבי חייא הלכו ואמרו דבר זה לחכמים, אמר רבי ייסא הכל יודעים דבר זה וזו האמת לאמיתה, שנאמר אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר (תהלים כז' א') פירושו ששמירת העיר על ידי ה' תלויה באותם אלו שעוסקים בתורה, ועיר הקודש עליהם עומדת ובזכות לימוד תורתם היא קיימת ואינה עומדת וקיימת על האנשים החזקים שבעולם. וזה שנאמר אם ה' לא ישמור עיר, דהיינו אם לא יעסקו בתורה, שבעונש זה ח"ו יסיר ה' את שמירתו מהעיר, אז, שוא שקד שומר, אף אם יהיו השומרים האנשים החזקים ביותר מכל העולם, לא יעלה בידם להציל את העיר מחרבן. עד כאן דברי הזהר.

ובסיום דבריו מבקש הרמח"ל להנהיג את התיקון הנ"ל בכל תפוצות ישראל וזה לשונו: ידענו כי בחר ה' בזה לבטל כל גזירות קשות, ובפרט להיות לחומה אל הגזירה הקשה ח"ו, ועתה אל תשליכו חכמי ישראל את הדבר הזה אחרי גוום, כי אני אלמלי נתיישר חילי הייתי קובע דבר זה בכל מקום, אבל כל אחד יקח את העצה הזאת ויהיה לו זכות, כי אין כמוה לטובה לכל ישראל, וכל אחד במקומו יוכל לעשותו, כי לא דבר קשה הוא כלל, ואנחנו מצליחים בזה תודה לאל, ועוד סדרים רבים ונאים בענין הלימוד הזה.

בכל מצב ובכל שעה חייב אדם ללמוד תורה

אמר רבי יונתן: לעולם לא ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל, אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה, בכל מצב ובכל שעה חייב אדם ללמוד תורה, הן בעיתות מצוקה ואף כאשר הזמן העומד לרשות האדם הוא מועט, יראה לנצל את הרגעים ללמוד תורה, מסופר על שעותיו האחרונות של החתם סופר: החולי התגבר תמיד, ושינו את שמו ועשו גם פדיון הנפש על שם חדש, והמהומה גדלה בכל שעה והרבו העם לרוץ אל בית החיים להתפלל על קברי הצדיקים וכל בתי הכנסיות היו מלאים יומם ולילה ובני החברא קדישא אשר היו אצלו האמינו שכבר קרב העת כי תמיד שכב ולא התנענע והכובע שלו היה משוך על

פניו שלא יסתכל אדם בו, והתחילו לומר תפילות, והרע לו הדבר, ואמר לדודי הגאון המהרש"ם זצ"ל: איני יודע מה האנשים האלו רוצים ממני לכו לביתכם כי יש עוד זמן הרבה ולמחר עוד נתפלל בציבור, ואמר לדודי זצ"ל האנשים מבטלים אותי כי עתה הגיע העת שאחזור על לימודי לשנות ולשלוש כל מה שלמדתי עת היותי, והמה מבלבלים אותי, ואמר לבניו למה אתם בוכים, אשרי מי שבלה שנותיו כמוני. ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וגם אמר להם כי ששים שנים רצופות לא בטל יום אחד ללמוד תורה ברבים חוץ מט' באב וגם בליל יום הכיפורים למד עניני עבודת יום הכיפורים.

ובקש שעל השלחן סמוך למיטתו ילמדו לומדי תורה, כדי שתעלה נשמתו מעלמא הדין לעלמא דאתי מתוך פלפול של תורה.

צריכים לשים לב ולהזהר שלא להנוק מהנפילה, לכן יש להפסיק כרגע מללמוד בדרך עיונית וללמוד רק בדרך בקיאותית

מסופר על המהרי"ל דיסקין זצ"ל שפעם אחת עלה על סולם להוריד ספר, ונשמטה רגלו, ונפל ארצה, מישהו שהיה נוכח בשעת מעשה שמע אותו אומר לעצמו: צריכים לשים לב ולהזהר שלא להנוק מהנפילה, לכן יש להפסיק כרגע מללמוד בדרך עיונית וללמוד רק בדרך בקיאותית.

וכן מסופר על מו"ר גדול הדור הרשל"צ כמוה"ר עובדיה יוסף זצוק"ל שפעם אחת עלה על הסולם להביא ספר ומרוב חשקו ללמוד עיין בספר בעודו עומד על הסולם ושכח עצמו והתחיל לילך כאילו עומד על הארץ ונפל ונשברה ידו ובא החכם הגדול הרב יוסף שלום אלישיב זצ"ל לבקרו ואמר לו רבנו למה טרח, אמר לו הרב אלישיב איך אני לא אבוא אל כבודו שכל כולו בתורה ושוכח עצמו, זכות גדולה מאוד היא לדורנו.

היו החכמים עוסקים בתורה גם בשעת ההפצצות ולא היו מרגישים למתרחש בחוץ

על הגאון רבי יוסף רוזין מרוג'צ'וב מסופר, שבעת מלחמת העולם, הופצצה קשות עיר מגוריו והוא התעלם מכל המתרחש והיה שקוע בלימודו בלבד, באמצע ההפצצות פגש יהודי בורח והיה שמח לקראתו, כדי לספר לו את החידוש שנתחדש לו זה עתה.

וכמו כן מסופר על מו"ר מופת הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ומו"ר חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל, שבמלחמת השחרור ישבו ועסקו בתורה בישיבת "פורת יוסף" והיו יורדים פגזים ופצצות בעיר העתיקה וסמוך לישיבה והם שקועים בתורה ולא שמים לבם כלל למתרחש בחוץ, ושלח מו"ר ראש הישיבה ר' עזרא עטיה זצוק"ל לראות מה קורא אתם וראה אותם שהם שקועים בתורה, ואמר לעוזב אותם לא יקרה להם שום דבר.

גם מתקופת השואה ישנם סיפורים רבים על יהודים תלמידי חכמים, ועמך פשוטים, שמסרו נפשם ללמוד תורה בתנאי מחתרת, בתוך בונקרים אטומים ובבורות מוסווים ישבו ולמדו לאור הנרות עד שעת מיתה ממש.

נהיתי תלמיד חכם גדול בחמש דקות

באשר לניצול הזמן ידועים דברי החתם סופר שכאשר נשאל לסוד הצלחתו הגדולה בתורה ענה: נהיתי תלמיד חכם גדול בחמש דקות, כאשר השואל התפלא על התשובה, המשיך ואמר: את אותם החמש דקות המרובים המבובזים בחיים, נצלתי עד תום.

שמחתי היום במיוחד על שהצלחתי לנצל את הרגעים האבודים ולארוג מהם ש"ס שלם

על רבי ראובן זעליג בנעגיס זצ"ל רבה של ירושלים מספרים, שבמשך ימי חייו למד את כל הש"ס ארבע מאות וארבעים פעמים, כיון שרגיל היה ללמוד כל דף ארבעה פעמים, נמצא שלמד את הש"ס ארבע מאות וארבעים פעמים, פעם אחת הזמין את קרובו לסעודה שערך לכבוד סיום הש"ס, שאלוהו המזומנים מה יום מיומים, הלא פעמים רבות סיימת את הש"ס ולא הזמנתנו לסעודה, ומה ראית היום לחרוג ממנהגך, השיב להם: הפעם הזאת מדובר בסיום מיוחד במינו את הש"ס הזה שאני מסיים היום למדתי בזמנים שהצלחתי לגזול משעות הפנאי, למשל, כאשר נאלצתי להמתין בתור במקומות שונים, וכן בהזדמנויות דומות, הייתי מנצל את הזמן ללמוד הש"ס הזה, בכל פעם הייתי ממשיך מאותו מקום שפסקתי בהזדמנות קודמת, על כן גדולה שמחתי היום במיוחד על שהצלחתי לנצל את הרגעים האבודים ולארוג מהם ש"ס שלם.

מרוכב לימודך אין לך פנאי להיות למדן, כשתשתדל להיות מתמיד ללא אכילה וללא שינה, אז תתחיל לדעת תורה

בספר בדרך עץ החיים מסופר: הנצי"ב נוהג היה להזמין לשולחנו לסעודת חג תלמידים נבחרים מבני הישיבה, האחד בזכות יחוס עצמו שהיה גדול בתורה, והאחד בזכות יחוס אבות, שהיה בן לאדם גדול וכיוצא בזה. לסעודה של אחד מימי החגים, הוזמן לביתו של הנצי"ב, רבי איסר זלמן מלצר שהיו בו שתי המעלות: יחוס עצמי שהיה העילוי שבישיבה ובעל מידות אצילות. ויחד עם זאת היתה לו אף קרבת משפחה עם הנצי"ב, האורח הנוסף לאותה סעודת חג היה המתמיד הגדול בישיבה באותם הימים, נכד לאחד הרבנים המפורסמים בזמן ההוא.

פנה הנצי"ב ואמר למתמיד - אתה לומד תורה, ולרבי איסר זלמן אמר - אתה יודע תורה, מיד הסביר רבי נפתלי צבי יהודה ברלין את דבריו, הוא פנה אל המתמיד, ואמר לו: מרוכב לימודך אין לך פנאי להיות למדן, כשתשתדל להיות מתמיד ללא אכילה וללא שינה, אז תתחיל לדעת תורה.

אמר לו החזו"א בנוגע לניתוח אינך צריך לניתוח כלל. כי בתחילה דברתי עמך 'כמהגו של עולם', אבל, משראיתי כי מ'עמלי תורה' אתה, הוריתי לך לבטלנו, כי הקב"ה מתנהג עם עמלי התורה בהנהגה שונה

וכמעשה הובא ב'מעשה איש' (ח"א עמוד ע"ז), בן תורה אחד בא להתיעץ עם הגה"ק החזו"א איש זי"ע בנוגע לאיזה עניין רפואי שהוא מסובך בה ונראה שעליו לעבור איזה 'ניתוח', החזו"א אכן יעץ לו לערוך את הניתוח במקום פלוני אצל רופא פלוני. אח"כ שאלו הבחור, אם הוא יכול לדבר עמו בלימוד, ודיברו במשך שעה ארוכה בעניין השייך לסדר קדשים, והחזו"א נהנה טובא מבן תורה זה. כשסיימו, אמר לו החזו"א בנוגע לניתוח אינך צריך לניתוח כלל. לא הבין הלה - מעיקרא מאי קסבר החזו"א ולבסוף מאי קסבר, הבהיר לו החזו"א, כי בתחילה דברתי עמך 'כמהגו של עולם', אבל, משראיתי כי מ'עמלי תורה' אתה, הוריתי לך לבטלנו, כי הקב"ה מתנהג עם עמלי התורה בהנהגה שונה, ואינך זקוק לאותו הניתוח.

ילדים יקרים לכו לישון, כבר הגיע חצות הלילה, אסור לכם להתעייף יתר על המידה ולהחליש את בריאותכם, לכו לישון, כך מצוה עליכם התורה

מן הראוי לציין כאן את השקפתו של בעל החפץ חיים לגבי שעות הלימוד ביממה, אפשר ללמוד על דעתו בענין זה ממעשה שהיה: סיפר הגאון רבי יצחק מאיר בן מנחם פצינר זצ"ל חתנו של רבנו, שלמד בראדין בישיבתו של החפץ חיים במשך חמש שנים, החל משנת תר"ע, באחד הלילות כך סיפר רבי יצחק מאיר, ישבנו בהיכל הישיבה חבורה גדולה של בני הישיבה ולמדנו בהתמדה עצומה, השעה היתה לאחר חצות הלילה, אבל מי התחשב באותם ימים יפים בשעון, ומי הקשיב לצלצוליו, בשעה שכל מעיינו ותשומת לבנו היו לשמוע את קולותיהם של התנאים והאמוראים הבוקעים ועולים מתוך דפי הגמרא.

לפתע נפתחה דלת הישיבה, לאולם נכנסו רבנו החפץ חיים וחתנו רבי צבי, שני קדושי עליון, עמודי ההוראה והיראה, מזכים אותנו בביקור בחצות לילה, בשעה ששערי הרחמים פתוחים לרוחה לקבל את קולות הלימוד התורה העולים מרומים, בשעה שכינור מנגן מאליו, זה גרם לנו להתלהבות יתר בלימודינו, והתמדדנו התגברה ביתר שאת וביתר עז, אך הנה מסמן החפץ חיים בידו לאות שברצונו להשמיענו דבר, מובן שמיד משתררת שתיקה, וכולנו שמים אוזנו כאפרכסת לשמוע מה בפיו של גאון ישראל וקדושו לומר לתלמידיו בחצי הלילה, והנה שומעים אנו את קולו: ילדים יקרים לכו לישון, כבר הגיע חצות הלילה, אסור לכם להתעייף יתר על המידה ולהחליש את בריאותכם, לכו לישון, כך מצוה עליכם התורה, ילדים יקרים לכו לישון, זו היתה שירת הלילה ששמענו מפי קדוש עליון בדומית חצות. אך מוזר הדבר שהדברים ששמענו זה עתה פעלו באופן הפוך, דומה היה עלינו כאילו שמענו דברי התעוררות להתחזק בלימוד התורה ולהוסיף התמדה להתמדדנו, ולכן לא רק שלא הפסקנו ללמוד, אלא המשכנו את לימודינו ביתר מרץ וביתר התעוררות, וזאת למרות שתמיד היה קדוש עבורנו כל דבר שיצא מפי רבנו החפץ חיים.

אמנם כמעט ילדים היינו, הוסיף וסיפר רבי יצחק מאיר, ילדים תמימים וטהורים, ולבנו מלא בהתלהבות של תום נעורים. משראה החפץ חיים שלא רק שלא הפסקנו ללמוד, אלא המשכנו ללמוד ביתר התלהבות, טיפס בעצמו על הספסלים והקטין את אור המנורות, החשמל עוד לא היה בראדין באותם הימים, והישיבה היתה מוארת במנורות

נפט גדולות, כך עבר ממנורה למנורה, עלה וירד מספסל עד שהחליש את כל האורות, וחזר שוב לבקש בקשתו: ילדים יקרים לכו לישון.

אכן זו היתה שיטתם של גדולי ישראל, הכל בגבול, במידה ובאיזון הנכון - לכל זמן ועת לכל חפץ. זמן ללימודים, זמן לשינה, זמן לאכילה, כך דרש הנצי"ב מתלמידיו, כך תבע החפץ חיים מבני ישיבתו וכך נהג רבי איסר זלמן מלצר, כל צעד מצדו, כל מעשה וכל דיבור היו מחושבים ומדודים בקנה מידה של הלכה, לכן לא נחשב למתמיד שלומד מעבר למקובל בשיבה, אבל בזמני הלימוד בשעות שמקובל היה ללמוד, הוא ניצל כל רגע ללימוד, לעליה להתעלות בש"ס ופוסקים.

כותב מרן בעל החזון איש זצ"ל: רצוני בזה לבקשך להודיעני משלומך הטוב ואין טוב אלא תורה

באחת מאיגרותיו כותב מרן בעל החזון איש זצ"ל: רצוני בזה לבקשך להודיעני משלומך הטוב ואין טוב אלא תורה, יש בחינות רבות בחשקי האדם ותאוותיו, כי דברים ערבים מרגישים את גוף האדם וצבא אבריו להנאה מדומה, ומשמחים במדה מסוימת את נפשו, אבל הנאה זו אין בכחה להתחרות עם העונג האציל של עמל החכמה, אשר נשמת האדם מתרוממת מעל המית העולם עד שמי השמים ונהנית מזיו החכמה העליונה וזו הטובה הגדולה והיתירה שנתנה לאדם תחת השמש, ועל זה אני שואל עד כמה עלה בידך לחוש במיחוי בני אדם כי הכל הבל, אחרי שיש כח באדם לאור באור החיים ולהשתעשע בבינה עילאה משמחת לב ונפש, יש עוד דברים עיקריים בחובותיו של האדם בעולמו, והוא לקבוע מסמרות בלב, להכיר נאמנה ואמיתית כי האדם נוצר ומצווה במצוות, והמצוות נותנות לו שארית נצח ואוצר חיים לזון בצל החכמה ולהתרפק על אוהביה, מאד מאד צריך האדם לדקדק בכל מצוה לקיימה בכל פרטיה המעכבים בה, ועיקר זה דורש עמל ומלחמה פנימית נגד העצלות בשינון כמה פעמים אף בלי חדוש ולחזור על אתר כמה פעמים ולדקדק בדברים שאין השכל נהנה מהם בתחילתן ואדרבה מכבידים עליו, אבל העמל הזה הוא עמל התורה אשר כל סגולות למוד התורה נאמר על עמלה, ואמנם אחר העמל הזה נפתח שער אורה חדש אשר השכל מתענג ללא קץ.

ועל לימוד המהרש"א כתב: להרגיל הלומדים בעמל התורה אשר רק העמל הוא העבודה המעולה ואשר עליהם כוונו חז"ל בהפלגת התורה על לומדיה והמהפך את הגשם לרוח והגוף לנפש והנכנס ברמ"ח אברים של אדם לזככם ולקיימם לקיום חיי תורה, והספר הק' הזה הוא מלא התעמלות בדברים מוכרעים ועמוקים, ומרגיל את האדם בעיון נכון ועמוק.

"וְכָל פְּלִי פְתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צְמִיד פְּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא" (יט, טו)

קשה מאד השמירה על מוצא פיו כי הרי הוא כמי שיש לו גנב בתוך הבית

הגה"ק החפץ חיים זי"ע אמר שאדם שאין לו שמירה מעליא על מוצאי פיו, הרי הוא כמי שיש לו גנב בן בית, שאי אפשר לו להיזהר ממנו ורק מגנב שאין לו דריסת רגל ברשותו - אפשר להיזהר, כיו"ב ממש נחשב אדם זה, שאי אפשר לשלוט על יצר הלשון הרע.

על הלשון אפשר לראות אם יש לו חולי הנפש

עוד כתב הגה"ק חפץ חיים זי"ע, שממנהגו של עולם כשירצה הרופא לידע מצבו של החולה - יביט על לשונו, כי על הלשון אפשר לראות את כל תחלואי הגוף, כמו כן הוא בחולי הנפשות - על הלשון אפשר לראות אם יש לו חולי הנפש, והיינו אם הלשון עצמה איננה כראוי...

מי שאינו בודק את הנכנס והיוצא לפיו יש לו בור בפניו ולא פה שיכול להבדיל בין דיבור מותר לאסור

אמר הרה"ק האמרי חיים זי"ע על הפסוק (במדבר טז, לב) "ותפתח הארץ את פיה", הנה בפרשת משפטים אמרה תורה (שמות כא לג) "כי יפתח איש בור" ולא כתיב כי יפתח איש 'פה' לארץ, אלא ביאורו, כי ה'בור' בולע את כל העוברים בקרבתו, ואילו פי הארץ שנפתחה אצל קרח לא בלעה את כולם, רק ביררה לעצמה - את קרח ומשפחתו בלעה, ואחרים לא בלעה, ללמדך שלכן נקרא פה - שאינו מכניס ומוציא את הכל, והוא 'פה' האמור בתורה, כיו"ב ייאמר לדין, המפריד בין הנכנס והיוצא מפיו - להכניס רק עם 'הכשר' ולהוציא רק דיבורים כשרים וטובים, זה האיש יש לו פה בפניו, אבל מי שאינו בודק את הנכנס והיוצא זה האיש בור יש לו בפניו ולא פה שיכול להבדיל בין דיבור מותר לאסור.

אימתי פה להם פי' שלהם וברשותם, כשלא ידברו, אבל המדבר אין לו פה כלל, שהרי אינו שלו ואינו תחת רשותו

ואמרו חכמינו לבאר בלשון הכתוב (תהלים קטו, ה) "פה להם ולא ידברו", אימתי פה להם פי' שלהם וברשותם, כשלא ידברו, אבל המדבר אין לו פה כלל, שהרי אינו שלו ואינו תחת רשותו. וכמו שהיו אומרים בפולין שכשם שיש 'זולל וסובא' המרבה באכילה גסה ושתייה שלא כדת, כן יש זולל וסובא באדם המדבר ומדבר ומדבר בלא מחשבה יתירה, ומרבה בדברים של לשון הרע, רכילות ושאר דיבורים אסורים שסופם מי ישרם (אמרי נועם, הרה"ק מוואלכארזר)

עיקר מעלת וסגולות התורה נאמרו על העמלים בה

ידוע כי לפני כשמונים שנה היה בעיה"ק ירושלים 'קמיע' שכתבו הט"ז בכבודו ובעצמו, סיפורי מופת רבים נקשרו באותו הקמיע, שעל ידו נפקדו עקרות ונרפאו חולים, עד שבא מאן דהו ורצה להעתיקו כצורתו וכמכתונתו, פתחו ומצא כתוב בו בזה"ל, "אני דוד בן שמואל הלוי, עמלתי על התוספות בחולין דף צ"ו (ע"א), בזכות זה יעזור ה' שכל העקרות יוושעו וכל החולים יתרפאו". ולפי דרכנו למדנו, שלא ביקש הט"ז בזכות חיבורו ט"ז על שולחן ערוך או שאר עניני צדקותו, רק ביקש בזכות יגיעת התורה, והרי זאת היגיעה שייכת לכל אחד ואחד מאתנו ביתר שאת ועוז.

ואמרו חז"ל (אדר"ג ג, ו) 'פעם אחת בצער ממאה פעמים שלא בצער'.

וכן ב'ספר חסידים' (אות קנ"ה) ומקבל שכר טוב מה שהאדם כופף את יצרו יותר ממאה מצות שאין יצרו מסיתו ותוקפו ודחקו עליה. כי הקב"ה יודע עד כמה קשה לבשר ודם להתגבר על יצרו.

באחת הנסיעות של הגר"א היה לילה אחד בעיר מערעץ, ועשו סולמות בבנין לראותו עוסק בתורה בלילה, והגאון התלונן שבעיר זו ישן עשר דקות יותר והיה כואב לו על זה, פלא

ואביא כאן מעשה נורא מהגר"א, יום ב' פ' ראה, כ' מנחם אב שנת דעזרתי תרצ"א לפ"ק, וכך סיפרו לי, הגאון רבנו אליהו מווילנא זצ"ל היה נאלץ לנסוע מווילנא מפני המחלוקת הגדולה שהיתה אז בוילנא, ולכן עזב הגאון רבנו אליהו את העיר ווילנא ונסע לעיר סערהייא, אשר היתה אז עיר חופשית תחת ממשלת דוכס אחד במדינת פולאנה, כי בעיר סערהייא היה מובטח הגאון זצ"ל כי ישב בשקט ובמנוחה, ושם לא תגיע לו חמת רודפיו.

ולהגיע מווילנא לעיר סערהייא היו צריכים לעבור דרך העיר מערעץ, וגם במערעץ היו צריכין ליקח רשיון משוטרי הגבול לעבור שם בגבול דרך נהר נייעמן לסערהייא. ויען כי מהעיר ווילנא עד העיר מערעץ היו צריכים לעשות נסיעה בדרך מקולקלת ורעה בערך חמש עשרה פרסאות, לכן חפץ הגאון מווילנא לנוח מעט במערעץ מפני טלטול הדרך הקשה, ועוד שהיה הגאון מווילנא צריך להתמהמה במערעץ בכדי לקחת רשיון משוטרי הממשלה הרוסית אשר עמדו על הגבול שם בכדי שיוכל לנסוע משם ישר לסערהייא, ולכן לא היה יכול הגאון רבנו אליהו מווילנא זצ"ל להעלים שמו וליסוע בדרך הסתר כמו שהיה דרכו בקדש, ולכן קודם ביאת הגר"א זצ"ל לעיר מערעץ הודיעו נכבדי וילנא לבעלי הבתים הנכבדים מעיר מערעץ שישתדלו בעבור הגר"א אכסניא טובה, וגם ישתדלו בעבורו הרשיון משוטרי הממשלה במערעץ, בכדי שיוכל לנסוע מהר וישר לעיר סערהייא, ולכן כאשר בא האורח הנכבד הגאון מווילנא זצ"ל לעיר מערעץ, תיכף נתפשטה הידיעה הזאת בכל העיר, אכסניא בחרו בעד הגאון מווילנא בבית חומה בעל שתי קומות, אשר היה אז שייך לגביר המופלג סוחר נכבד ומפורסם ולתהילה גם בחו"ל, כי היה נוסע תמיד למסחרו במדינת אשכנז, מו"ה ר' ליב ב"ד זלמן, והאכסניא של הגר"א היתה על קומה שניה, מפני שחפצו שהגאון יוכל לישב במנוחה וללמוד ולכן בחרו באכסניא שיהיה על קומה שניה.

וכאשר נודע לכל אנשי מערעץ כי הגאון מווילנא הדומה למלאך ה' צבאות שוכן בעירם, נהיה רעש גדול בעיר וכל העיר כולה היתה כמרקחה, ומנער ועד זקן טף ונשים לא ראו שינה כל אותו הלילה שהתאכסן הגאון מווילנא בעירם, וכולם טיכסו עצה מה לעשות איך לזכות בראיית פני הגאון הקדוש הזה ולידע ממנהגיו ותהלוכותיו בקודש, מה יעשה כל הלילה, ונמנו וגמרו להביא סולמות גדולים אשר יגיעו לחלונות מהקומה השניה, ולהביט ולראות דרך החלונות בהסתר מעשיו ומנהגיו של האיש הקדוש הזה, כי לכנוס פנימה באכסניא ולהביט פניו זאת לא הרהיבו עוז בנפשם לעשות, כי נפל פחד קדושת הגאון על כולם, גם יראו לכנוס פנימה באכסנייתו פן ישביתו המנוחה של הגאון הקדוש.

אך זאת לא יכלו להתאפק מבלי לטפס על הסולמות הגבוהים מחוץ לחומה ולראות דרך החלונות מעשיו של הגר"א זצ"ל, וכל מי שזכה באותו הלילה לעלות על הסולם הגבוה ולהביט בהסתר בחלונות מהאכסניא ולראות איך הגאון יושב ולומד בהדרת גאווה ובגודל קדושתו, היה אז בעיניו ובעיני כל אנשי מערעץ לאיש המאושר בעולם.

וסיפרו לי הזקנים ששמעו מאבותיהם הפלא הגדול שהיה אז באותו לילה, איך ששררו אז כל הלילה סדר ומשטר בכל המחנה הגדול מכל אנשי העיר אשר התאספו לראות ולידע דרכיו של הגאון מווילנא ז"ל. לא דחפו ולא דחקו איש את רעהו ולא נשמע קול צווחה וקול גערה והומיה בהם, ורק דממת קודש שלטה אז על כל הנאספים לראות בהדרת קדושתו של הגאון, ואמרו שזקנים שבדורות שעברו כי גודל קדושת צדקותיו ותורתו ויראתו הקדושה של הגאון פעלו אז והופיעו על כולם, וכולם הרגישו אז רגש קודש ונאדר מאין כמוהו, אשר כמה שנים אחר כך לא שכחו את הרגש הקדוש ונעלה הזה.

וכאשר העמידו הסולמות על החומה מחוץ לקומה השניה התנהגו אנשי מערעץ כך, מי שעלה בראשונה על הסולם במעלות העליונות היה מתמהמה מעט ורואה ומביט בתהלוכות של הגאון הקדוש, ואחר כך ירד ושוב עלה איש אחר וכה עשו כולם, ולא נתנו לאיש להתמהמה הרבה על הסולם ולהביט הרבה, כי כולם חפצו לראות באיש הקדוש הגאון מווילנא.

ופתאום לאחר חצות הלילה הזה, נתפשטה הבשורה המעציבה בכל העיר מערעץ, כי הגאון התעורר אז משנתו המועטת וכה אמר הגאון בקול זוועה וחרדה. כי בעיר מערעץ אחזתו שינה וישן יותר בלילה ההוא בערך עשרה מינוטין יותר כפי הרגלו, ובזה חסר עשרה מינוטין לעבודת ה' יתברך, ועוד עשרה מינוטין שינה לגאון וקדוש כמוהו הוא הפסד היוק גדול בעבודת ה' בתורת ה' ובמצוותיו, על זה הצטער הגאון מאד ובלב נשבר ונדכה אמר אז הגאון בזה הלשון אין מערעץ שלאפט זיך.

ותיכף כאשר נודע לכל אנשי מערעץ צערו של הגאון מהשינה היתירה אשר חטפתו הצטערו כל אנשי העיר על אשר בערים קרה הדבר הזה כי גאון וקדוש כהגאון חסר עשרה מינוטין מעבודת ה', ושינה לצדיקים רע להם ורע לעולם, והשמחה שהיתה לעיר מערעץ בקבלת פני הגאון נהפכה לתוגה. וסיפר לי אבי הרב הגאון ר' בייניש זצ"ל אשר שירת בקודש בעיר מערעץ שסיפרו להם אבותם, כי הגאון הקדוש מווילנא תיקן את החטא משנתו היתירה במערעץ, כי בשונו אחר כך בחזרה מסערהייה לוויילנא כאשר נשקטה המחלוקת בוויילנא, גם אז נסע דרך עיר מערעץ, ולן גם כן לינת לילה בבית האכסניא הראשונה בבית ר' ליב ב"ר זלמן, ובאותו הלילה ישן הגאון מווילנא בערך עשרה מינוטין פחות מכפי הרגלו למען לתקן את החטא מהשינה היתירה. וכאשר ראה הגאון כי ה' יתברך עזר לו שיוכל לתקן את השינה, ותיכף נודע גם זאת לכל אנשי עיר מערעץ ושמחו גם הם בשמחת הגאון מווילנא, זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

בני הגר"א כתבו על אביהם: קיבל על עצמו כל ימיו לא לישון יותר מב' שעות במעת לעת

בני הגר"א כתבו על אביהם: קיבל על עצמו כל ימיו לא לישון יותר מב' שעות במעת לעת, ומימיו לא ישן יותר מחצי שעה רצופה, ובאותה החצי שעה היו שפתותיו מרחשות הלכות ואגדות, ככלות החצי שעה התגבר כארי ויטול ידיו והתחיל ללמוד בקול רם ויישן עוד הפעם חצי שעה, וככה היתה שיעור שנתו ג' מחצית השעה בלילה ומחצית שעה ביום.

ממאס כל תענוגי העולם באכילה ושתיה ושינה, לא ישן בלילה בנשימה אחת יותר מחצי שעה, היה עטוף בסודות וכוונות התפילה רזין עילאין

בנו של הגר"א כותב: איך היה ממאס כל תענוגי העולם באכילה ושתיה ושינה, כי היה אוכל אף אם נפסד המאכל מלאכול, וכן השתיה, וגם לא בעת שהיה תאב, וכן השתיה והשינה, יותר מחמשים שנה שלא ישן בלילה בנשימה אחת יותר מחצי שעה, ואף עת היו עמודי בריאותו רופפים לא הניח תלמודו הקדוש ותיכף התגבר כארי עמד באימה וביראה ורחץ ידיו וברך ברכות השחר בשמחה ובאהבה עזה אשר לא יסופר. ואחר כך עמד על רגליו מקודם חצות עד אור הבוקר יותר משמונה שעות ולמד גמרא ופוסקים בקול נעים ונורא, בקול חוצב לבת אש דת אשר כל שומע התרגשה נפשו ברגשי קודש, ואחר כך רחץ ידיו לתפילת השחר ועמד להתפלל מלה במלה בקול נעימות ונגינה עדינה. ומי שהיה שומע אותו מתפלל פעם אחת בחול או בשבת היה מעורר בלב בשומע רוח דעת ויראת ה' בשנה או שנתיים,

אף מי שהיה לבו קשה כאבן היה נמס כדונג מאור כוונתו שהיה מכוון בכל מילה ומילה מסדר התפילות ומוציא כל הגה ונאום בצלצול נעים וברוח כביר.

אף כי רוחו הקדושה היה עטוף בסודות וכוונות התפילה רזין עילאין, בכל זאת שפתיו ברור מללו על פי חוקי הדקדוק וההגייון אשר ידו בכל משלה, ואחר כך קרא פרשה בתורה שנים מקרא ואחד תרגום, וכל מלה ומלה מהתורה היתה יוצאת כאור בהיר מפיו הקדוש והטהור זלה"ה.

ואחר כך אכל פת שחרית והיה ישן מעט, ושוב הקיץ משנתו כאילו המלך עומד נגדו ומקיץ אותו, והיה עומד בזריזות גדולה ובאימה ויראה, ותיכף ישב ללמוד כל היום עד מנחת ערב.

עמלו בתורה של מרן הגר"ח מבריסק זצוק"ל

בישיבת וואלוז'ין היה משעין לעתים מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל את מצחו על אחד מעמודי האבן הצוננים, כדי לצנן את ראשו הלוהט לאחר שעות ארוכות של ריכוז בנושא מסויים, רבי אריה ליב, בנו של מרן החפץ חיים זצוק"ל, בא פעם לבקרו, ומצא כל דלתות ביתו וחלונותיו פתוחים לרווחה, כששאל את הגר"ח לפשר הדבר, השיב לו, כי היה שקוע שעה ארוכה בסוגיא, והריכוז המאומץ גרם לו לעירפול החושים עד כי חש צורך להקיא, ולכן פתח את כל פתחי הבית.

בהזדמנות אחרת מצאו רבי אריה לייב כשרק חלק מגופו מבצבץ מתוך תנור החורף, היה זה בקיץ כשהתנור לא היה מוסק, כשקרא לו, יצא רבי חיים כשבגדיו וגופו שחורים מפיה, ואמר כי הרהר בסברא עמוקה ורצה להתרכז באופן מקסימלי ולצמצם את מחשבתו בענין במלוא העמקות ולכן נכנס לתנור.

והגר"י אברמסקי זצ"ל העיד, כי בימי מלחמת העולם הראשונה ראה את רבי חיים בבית הכנסת במינסק כשהוא עומד במשך שש שעות רצופות על רגליו וידיו מאחוריו, וכל כולו שקוע בעיונו, באותן השעות נכנסו לבית הכנסת ויצאו מאות אנשים ורבי חיים לא חש כלל בכך, לאחר שש שעות התעשת לפתע וזעק: מה זה תלוי עלי, כשהכוונה לשתי ידיו שהיו מאחוריו ולא הרגיש בהם.

פעם חש הגר"ח כאבים בכל גופו ואיש לא ידע את סיבת הדבר, אחד מתלמידיו מיישיבת וואלוז'ין שהיה יוצא גרמניה המליץ לו לנסוע לפרופסור גדול בברלין, כשנכנסו אל הרופא המומחה שאל הוא את הגר"ח: מה יש לך רבנו, הגר"ח השיב על אתר: שאלה זו באתי לשאול אותך, לנוכח תשובה זו קם הרופא ויצא מיד מהחדר, אמר לו תלמידו כי הלה בוודאי נפגע משום שאינו רגיל שידברו אליו כמו אל תלמיד בן וואלוז'ין, לא זו הסיבה השיב הגר"ח, הרופא לא ציפה לתשובה כזו וכששמע את התגובה הבלתי צפויה החל להזיע, ומחשש חוש הפתטיות והאיסטינסיות של רופא בן גרמניה יצא לרחוץ ידיו מן הזיעה, התלמיד הציץ דרך חור המנעול לחדר השני וראה שאכן השערותו של הגר"ח היתה מדויקת.

הרופא החל לבדוק את הגר"ח בכל גופו, ובכל מקום שאל אם כואב לו במקום הזה, מסקנת הבדיקה היתה שאכן הכאבים מצויים בכל גופו, לאחר שיחה קצרה על נוהגיו של הגר"ח מצא הרופא את ההסבר.

למחזור הדם יש תנועה קבועה, כשהאדם מתאמץ או מתרגש גורם הדבר לתאוצה במחזור הדם, בשעת החשיבה מתאמץ הרב מאוד והדבר מביא לשינוי בתנועת הדם, יחד עם זאת יושב הרב בתנועה מסויימת שחוסמת את הדם בעורקים מסויימים, הגר"ח היה יושב וחושב כששתי ידיו קפוצות, מניח אגרוף על גבי אגרוף, ולוחץ את מצחו עליהם בחזקה, דבר זה הוא הגורם לכאבים.

הרופא המליץ לו לשנות את תנוחת גופו בעת הריכוז, כדי שיסורו המיחושים שעליו וכן היה.

מוטב למות מלימוד תורה מלמות מביטול תורה

רבי שלמה הכהן, בעל החשק שלמה, היה מפורסם לגאון עצום, בקי בכל התורה כולה בהיותו בן שבע עשרה שנה, כבר ידע את כל הש"ס, המפרשים והפוסקים, רבנו החפץ חיים אשר התיידד עמו בנעוריו, רגיל היה לספר על שקידתו העצומה של החשק שלמה אשר כל ימיו לא פסק פומיה מגירסא, אהבת התורה שלו, היה החפץ חיים אומר מגיעה עד כדי מסירות נפש ממש. בימי בחרותו, בין שנותיו י"ג והי"ז חלה רבי שלמה במחלה אנושה והרופאים הזהירוהו שאסור לו ללמוד, כי לבו חלש ועצביו רופפים וכל התאמצות קלה מסכנת את נפשו, אם לא ישמע בקולם אמרו הרופאים ודאי ימות. ענה להם רבי שלמה: אם לא אלמד תורה, הרי אמות מחמת אי הלימוד, כי אינני יכול בלי תורה, מוטב לי איפוא למות מלימוד תורה, מאשר למות מביטול תורה, ואכן המשיך רבי שלמה בשקידתו ובלימודו ובחסדי ה' נרפא מאליו.

כשהיה החפץ חיים מספר מאורע זה, היה מתרגש מאד והיה חוזר בהתלהבות על דברי רבי שלמה: מוטב למות מלימוד תורה מלמות מביטול תורה.

עיקר חשיבות הלימוד כשהוא בא בקושי ויגיעה ולפום צערא אגרא

כדברי הרה"ק החתם סופר ז"ע (שו"ת יו"ד רל"ד ד"ה ופר"מ) על המשנה (אבות ה, ה) שבבית המקדש היו "עומדים צפופים ומשתחוים רווחים", ולכאורה הרי ביד ה' הכל יכול להרחיב את הנס שגם עמידתם תהיה ב'רווח', אך בדווקא אינו כך, בכדי שיקבלו עם ה' את שכרם משלם על הדוחק והעמל, כי (ברכות ו:): 'אגרא דכלה דוחקא'.

פעם קבל איזה בחור בפני ה'חפץ חיים' ז"ע שעל אף יגיעתו אינו מוצא 'הצלחה' בלימודו, לא בהנאת הלימוד ולא בזיכרון. נענה ה'חפץ חיים' ואמר לו, וכי מניין לך שעל האדם לבוא לידי שערי 'הצלחה' בלימודו, הלא בלימוד עיקר העיקרים הוא "יגיעה ועמל התורה"...

על ידי העמל והיגיעה בתורה ישאב האדם את כל הזוהמא מעצמו, לטהר ולקדש נפשו רוחו ונשמתו

וכבר אמרו רבותינו על עניין העמל הא דמצינו רבות בש"ס 'עמילן של טבחים' שהוא פת מתבואה שלא הביאה שליש ומניחין אותה על פי הקדירה והיא שואבת את הזוהמא (עי' פסחים מב:), כך על ידי העמל והיגיעה בתורה ישאב האדם את כל הזוהמא מעצמו, לטהר ולקדש נפשו רוחו ונשמתו.

"כָּל הַבָּא אֶל הָאֵהָל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֵהָל יִטְמָא שְׁבַעַת יָמִים" (יט, יד)

פותח טפח מביא את הטומאה

רמז נאה מובא בספר "תפוחי חיים" על טעמי המקרא, להג"ר חיים אלטר פאנעט זצ"ל, אב"ד רמת אביב: על תיבת יטמא יש טעם טפחא, רמז להא דאיתא בגמרא (סוכה י"ח). שפותח טפח מביא את הטומאה, ושם בגמרא לא מצאו ראייה לזה, ואמרו הכי גמירי להו, ולפי הרמז בטפחא, אע"פ שאין ראייה לדבר, רמז לדבר יש. אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, האדם צריך לחשוב שהוא מת בכמה שעות שהוא לומד תורה

כתב בספר חפץ חיים על התורה פרשת חקת, זאת התורה אדם כי ימות באהל, ובחז"ל (ברכות סג' ב') אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם, ובאמת תמוה, הלא כבר נאמר וחי בהם ולא שימות בהם, ונבאר דברנו על פי משל, לסוחר גדול שהיו נוהרים אליו קונים, לא רק מעירו אלא גם מהעירות סמוכות, ולרגלי מסחרו היה טרוד כל היום והלילה, לא היה לו זמן אפילו ללכת לבית הכנסת להתפלל בציבור, עברו שנים ושער לבן נראה בזקנו, כוחותיו נתדלדלו, והתחיל להרגיש כי הוא כבר מתקרב אל התכלית וכי עליו יהיה לתת מחר דין וחשבון על מפעליו, החליט להכין צידה לדרוכו, ויעבור עליו מה, התחיל ללכת לבית הכנסת להתפלל בציבור, ואחר התפילה ללמוד שתי שעות בבית המדרש, לא השגיח על הסוחרים והקונים, כי הכל הבל המה ולא יועילו.

בשובו למסחרו מבית הכנסת, אחרי שעשה שם שלש שעות, שאלתהו אשתו בתמהון, על מה אחר לבוא, הלא כל החנות מלאה סוחרים ואצים הם לדרכם, ענה ואמר לה, כי היה טרוד והיה מוכרח להתעכב, ויהי ביום השני, וכבר עבר הבוקר ובעלה עוד לא שב מבית הכנסת, הלכה בעצמה לראות מה קרה לו שם, ומה נבהלה לראותו יושב ולומד, התחילה לצעוק עליו בקול, מה זה אתך, כלום יצאת מדעתך או משוגע הנך, החנות מלאה קונים, ואתה יושב ולומד, לא איכפת לי ההפסד שאתה גורם לנו, אבל כלום אפשר לגרש קונים מהחנות, בעת שמכל העברים החנונים מתחרים אתנו.

ענה בעלה ואמר לה: שמעי נא רעיתי תמתי, מה היית עושה, לו בא מלאך המות ואמר לי, הגיע זמנך להפטר מן העולם, קום ולך, כלום יכולתי לאמר לו כי אין לי פנאי עתה כי החנות מלאה קונים, ואם כן תוכלי לחשוב, כי בעת הנני מת, ומה איכפת לך, אם בעוד שעתיים אקום לתחיה ואלך לחנות לעזור לך.

זהו כונת המאמר הנ"ל אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, האדם צריך לחשוב שהוא מת, בכמה שעות שהוא לומד תורה, ועל זה אין תשובה, כי אין שעתו פנויה, ואם כה יחשוב, יוכל ללמוד ולקיים את התורה, הנותנת חיים ללומדיה ולעושייה.

הקב"ה מכיר כל איש ואיש וטבעו אם הוא זכרן או לא, וכן כל כיו"ב משאר קשיים ונסיונותיו, ואעפ"כ ציווה לכל ישראל שילמדו תורה, ויחזרו עליה, ומה איכפת לו לאדם... כל תיבה ותיבה שהוא לומד הוא מצוה בפני עצמה

ו**כתב** הגה"ק החפץ חיים ז"ע (תורת הבית פרק י"ג) בענין לימוד התורה מצוי מאד אצל הלומדים שיראה שאינו מצליח כל כך בלימודו להיות בקי בש"ס, או שעצם העסק בתורה יקשה עליו ממילא יתירשל לגמרי מהלימוד, ובאמת אין נכון הדבר, וכמו שאחז"ל משל לשר אחד שציווה לאיש שימלא הכלי שלו מים, ועבור כל דלי יתן לו דינר זהב, והנה בשולי הכלי היה נקב, וניסה האיש למלאות, ונשפכו לו כל המים דרך הנקב על הארץ, על כן פסק מלמלאות, עבר שם חכם אחד ושאלו מדוע פסקת מלמלאות, השיב האיש, מה תועלת בפעולתי, הרי הכל נשפך על הארץ, אמר לו החכם, מה איכפת לך, הלא שכר זהובים אתה נוטל, גם השר מכיר את הכלים שלו אלא שהוא רוצה להנות אותך, כן הדבר הזה בק"ו פי אלף אלפים, הקב"ה מכיר כל איש ואיש וטבעו אם הוא זכרן או לא, וכן כל כיו"ב משאר קשיים ונסיונותיו, ואעפ"כ ציווה לכל ישראל שילמדו תורה, ויחזרו עליה, ומה איכפת לו לאדם... כל תיבה ותיבה שהוא לומד הוא מצוה בפני עצמה, חטוף ואכול עד כמה שידך מגעת, ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך.

אל יתייבש שכשרונותיו אינם עומדים לו

ואל יתייבש ב'תירוץ' שכשרונותיו אינם עומדים לו, כי בשפיכת לבו אל ה' יפתח לבי בתורתך... יפתח ה' את סגור לבו, ויפתחו בפניו שערי חכמה. נוראות כתב בהקדמה לספר ה'רקאנטי', וז"ל. וקבלתי ממורי רבי יעקב רקאנטי שהיה מיוצאי חלציו של רבי מנחם רקאנטי, שיש לו בקבלה מאבותיו שזה הגאון היה אוהב התורה, אבל היה גם השכל, והרבה בתעניות ותפלה שמן השמים ירחיבו שכלו ולבו ויוכל להבין התורה. פעם אחד בהיותו מתפלל בתענית בבית הכנסת וירדם, והנה איש ובידו כלי מים, והקיצו ויאמר לו שתה, וישת ולא השלים לשותות כל המים ותיכף הלך האיש מלפניו. והוא הלך למדרש כמנהגו ומצא שכלו בהיר ונבר, כי נהפך לאיש אחר, ואז חיבר פירוש התורה וספר טעמי המצוות... עכ"ל. הבט וראה עד היכן הדברים מגיעים, שנתעלה למעלות רמות עד מאד בזכות תפילותיו ותחנוניו שיפתח ה' לבו בתורה.

אמר רבי יוחנן, אל ימנע אדם עצמו מדברי תורה אפילו בשעת מיתה

ביומו האחרון של רבי זלמלע מווילנא, השכימו כולם לבקר לו לאחר ששמעו כי תש כוחו עד מאד, בבואם לביתו מצאוהו שוכב על מטתו, מתהפך בחוליו אשר ימות בו, וספר תהלים מונח לפניו והוא קורא בקול נעים, בקשוהו הנוכחים כי לא יתאמץ בקריאה כי תש כוחו עתה, השיב להם רבי זלמלע: חלילה לי, הלא תלמוד ערוך הוא על המקרא "זאת התורה אדם כי ימות באהל", אמר רבי יוחנן: אל ימנע אדם עצמו מדברי תורה אפילו בשעת מיתה, מי יודע אם לא לעת כזאת הגעתי.

וכל העומדים סביבותיו במסתרים בכתה נפשם, בראותם פאר ראשם נופל, ויען הצדיק ויאמר: אמרו חז"ל: היזהר בשלשה דברים, אל תרבה בישיבה, שישביה קשה לתחתוניות, ואל תרבה בעמידה, שעמידה קשה ללב, ואל תרבה בהליכה, שהליכה קשה לעיניים, אלא שליש בישיבה, שליש בעמידה, שליש בהליכה.

בכלותו לדבר כדברים האלה, התחזק וישב על המטה, אחר כך עמד וביקש מקל לסמוך עליו וללכת אמות, כדי לקיים עצת חז"ל. הושיטו לו מקל, ולא רצה לקחתו שלא מדעת בעלים, אחר כך בא בעל המקל ונתן לו רשות להשתמש בו, לאחר שהלך ד' אמות נשען על המקל, התיישב על המטה, ויאסוף את רגליו ויגוע וימות.

שבועות מספר לפני פטירתו של רבנו הגר"א, בסוף שנת תקנ"ז, נפל למשכב ממנו לא קם, בני משפחתו ותלמידיו הפצירו בו וביקשו את הסכמתו להזמין אליו רופא מומחה, רבנו הגר"א לא נטה לכך, אולם לא יכול היה לראות בצרת נפש המעתירים, ונענה להם, הרופא המפורסם בימים ההם, רבי יעקב ליפשיץ, הוזמן אליו לטפל בבדיקתו הרפואית.

לאחר הבדיקה, הקיפוהו בני הבית והתענינו במצבו של רבנו הגר"א, היכן הוא אוהו, שאלו, בהתכוונם למצבו הרפואי, והרופא השיב הוא אוהו במסכת כלים שכן בשעה שהטה אזנו אל לבו של החולה, האזין לקולו החלוש כשהוא חוזר על מסכת כלים, ועד שעותיו האחרונות, לא פסק פומיה מגירסא.

המהר"ם שיק מחייב את בעלי הכשרונות החלשים

וכך כתב הגה"ק מהרי"ץ דושינסקי זי"ע (בהקדמה, לספרו עוד יוסף חי, חלק גדולת משה אות ב) ומביא שם, שמעתי מאחי מורי הגאון הכ"מ פעם בפתיחה לפני השיעור, שמרן המהר"ם שיק ז"ל פתח פעם את ה'שיעור' לפני תלמידיו, ובה אמר, איתא בגמ' (יומא לה:), ר"א בן חרסום מחייב עשירים, הלל מחייב עניים, והיינו כי כשיבוא העשיר בטענה מרוב עשירותי ועסקי הרבים שהעניק לי הבורא יתב"ש לא היה לי פנאי לעסוק בתורה - לזה יסתור ראב"ח טענתו, כי אף הוא היה עשיר גדול ועסק בתורה. לאידך העניים שיטענו, לרוב עניותנו הוצרכנו לעמול על המחיה והכלכלה ולא נשאר בידינו אפילו שעה אחת לעסוק בתורה - לזה יאמרו, הנה, לא היה עני בישראל כהלל, ואעפ"כ עסק בתורה יומם ולילה... הוסיף המהר"ם שיק, הנה, אני אחייב את בעלי הכשרונות החלולים. והעיד על עצמו, שבתחילת דרכו לא היה סיפק בידו לתפוס את לימודו אא"כ למד את הענין הרבה פעמים, ובראשית דרכו אף הוצרך לחזור ארבעים פעמים על כל דבר, ובכל פעם ופעם בכה לפני בורא עולם, ואמר, לא מצינו בתורה שמי שהוא קשי הבנה אינו צריך ללמוד, לכן אבקש ממך אב הרחמן, אנא, תן לי בינה והשכל בתורתך הקדושה. ואחר כל בכיה ובכיה הרגיש בעצמו כי הוא מתחיל להבין את דברי הלימוד. וכן היה מדי יום ביומו זמן ארוך. ועתה אומרים עלי שאני יכול ללמוד, אף שאני איני יודע זאת, כי אנכי ידעתי שעדיין לא הגעתי לקרסולי רבותינו הקדושים, אבל כל אחד ואחד צריך ללמוד בהתמדה גדולה, והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים. וא"כ אני יכול לחייב את אלו שיענו בדין של מעלה שלא למדו כי ראשם בל עמם. ומוסיף שם, וז"ל. לזה אבקשכם, לא תאמרו כן, אלא התפללו למי שהחכמה שלו, שיתן לכם בבל יום ויום דעה בינה והשכל כדי להבין את שיעור של היום הזה, ואח"כ תתחילו לחזור וללמוד, עד שיהיה השיעור רגיל על פיכם. ואם תעשו כן ה' הגדול יעזור לכם ותוכלו לקיים את מצות ה' ובתורתו תהגו יומם ולילה, ע"כ דבריו הקדושים של מרן המהר"ם שיק זי"ע, עכ"ל.

העולם הזה כפרוזדור לפני העולם הבא

ופירשו חז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, ומהי תיבת באהל, כי היודע ומכיר כי כל מציאותו בעולם הזה ארעית היא, וכי העולם הזה כפרוזדור לפני העולם הבא והוא כאורח נטה ללון בו שינת עראי, ולכן ממית הוא לעסוק בתורה כל עוד נשמת חיים באפיו, להרבות לקנות לעצמו נכסי נצח לקראת כניסתו לטרקלין, בו ודאי תתקיים התורה לעד.

"אוי לך מואב אבדת עם כמוש" (כא, כט)

הפלא הגדול מע"ז ד"כמוש" שמי שהולך אליה לא חוזר

כמוש הוא שיקוץ מואב, וקבלה בידינו שהיתה אבן שחורה דמות אשה ועמדה שם מששת ימי בראשית ובנה עליה במה, והלכו אליה עמים רבים להשתחות, וא' מאלף לא חזרו ולא ידעו בסיבת מה.

"על כן יאמרו המשלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון" (כא, כז)

מאמרים על חשבון הנפש

יצה"ר היום חוטף כאן ואח"כ עוד ועוד, עד שמוציא את האדם מן העולם

איתא בגמרא (בבא בתרא דף ע"ח ע"ב) א"ר שמואל בר נחמן א"ר יוחנן מאי דכתיב על כן יאמרו המושלים וגו' המושלים אלו המושלים ביצרם, בואו חשבון בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה, תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא, עיר סיחון אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה מה כתיב אחריו כי אש יצאה מחשבון וגו' תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין, ולהבה מקרית סיחון מקרית צדיקים שנקראו שיחין, אכלה ער מואב זה המהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה, בעלי כמות ארנון אלו גסי הרוח דאמר מר כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם, ונירם אמר רשע אין רם, אבד חשבון אבד חשבוננו של עולם, עד דיבון אמר הקב"ה המתן עד שיבא דין, ונשים עד נפח עד שתבא אש שאינה צריכה ניפוח, עד מידבא עד שתדאיב נשמתן, ואמרי לה עד דעביד מאי דבעי. ע"כ לשון הגמ'.

והנה על מה שאמרה הגמרא אמר רב שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן: המושלים - אלו המושלים ביצרם. בואו חשבון - בואו ונחשב חשבוננו של עולם: הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה. וצריך ביאור: מה הקשר בין הדרשה לפשט הפסוק, וכי בגלל שכתוב מושלים וחשבון צריך לדרוש דרשה זאת.

והדבר יובן על פי המדרש שכותב שמלך מואב היה יושב בעיר המלכות במסיבת רעים, ובדיוק באותו זמן באו והודיעו לו שבאו האמוריים לכבוש את העיר חשבון אשר בקצה הגבול. המלך לא רצה לקלקל את המסיבה והמצב רוח, ואמר: חשבון, שיקחו את חשבון, פחות עיר אחת. ואז האויב כבש את חשבון. אח"כ המתינו לעוד הזדמנות וכבשו עוד עיר, ועוד עיר, עד שכבשו את כל הממלכה. וזהו שנאמר "כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון" וכן מעשה יצה"ר, היום חוטף כאן ואח"כ עוד ועוד עד שמוציא את האדם מן העולם. אמנם האדם צריך להערים על היצה"ר ולעשות עמו תחבולות לכבוש אותו כמו שהיה עושה דוד המלך ע"ה. כאשר קם בבוקר אמר אני הולך לפרדס, הולך למרחץ, ואז היה הולך לבית המדרש, וז"ש חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך.

וזו גם דרכו של היצר הרע שבתחילה מתחיל לפתות את האדם בדברים קטנים ובסוף מגיע לדברים גדולים, כגון כשהוא בטיול אומר לו פעם אחת תאכל בהכשר מפוקפק, או פעם אחת תראה ראייה אסורה, פעם אחת תוותר על השיעור תורה, ואז הולך ומדרדר את האדם מדחי אל דחי.

על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם

כתב בספר מסילת ישרים (פרק ג) בביאור חלקי הזהירות וז"ל: וחכמים זכרונם לברכה הורונו בפירוש צורך החשבון הזה, והוא מה שאמרו ז"ל (בבא בתרא עה): על כן יאמרו המושלים בואו חשבון: על כן יאמרו המושלים ביצרם, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה וכו'. וזה, כי העצה האמיתית הזאת, לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אמיתה אלא אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרם ומשלו בו. כי מי שהוא עדיין חבוש במאסר יצרו, אין עיניו רואות האמת הזאת ואינו יכול להכירה, כי היצר מסמא את עיניו ממש, והנה הוא כהולך בחושך שיש לפניו מכשולות ואין עיניו רואות אותם. והוא מה שאמרו ז"ל (בבא מציעא פג): תשת חושך ויהי לילה (תהלים קד), זה העולם הזה, שדומה ללילה.

והבן כמה נפלא המאמר האמיתי הזה למי שמעמיק להבין בו. כי הנה חושך הלילה שני מיני טעיות אפשר לו שיגרום לעין האדם, או יכסה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה עמוד כאילו הוא אדם, ואדם כאילו הוא עמוד כן חמרות וגשמיות העולם הזה, הנה הוא חושך הלילה לעין השכל, וגורם לו שתי טעויות: האחת אינו מניח לו שיראה המכשולות שבדרכי העולם, ונמצאים הפתאים הולכים לבטח ונופלים ואובדים מבלי שהגיעם פחד תחלה. והוא מה שאמר הכתוב (משלי ד): דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו, ואומר (שם כב): ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו, ואומר (שם יד): וכסיל מתעבר ובוטח, כי לבם בריא להם כאולם, ונופלים טרם ידעו מהמכשול כלל. והטעות השניה והיא קשה מן הראשונה היא שמטעה ראייתם עד שרואים הרע כאלו הוא ממש טוב, והטוב כאילו הוא רע, ומתוך כך מתחזקים ומחזיקים מעשיהם הרעים. כי אין די שחסרה מהם ראיית האמת לראות הרעה אשר נגד פניהם, אלא שנראה להם למצוא ראיות גדולות ונסיונות מוכיחים לסברותיהם הרעות ולדעותיהם הכוזבות, וזאת היא הרעה הגדולה המלפפתם ומביאתם אל באר שחת. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה ו): השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן וגו', וכל זה מפני היותם תחת החושך וכבושים המה תחת ממשלת יצרם. אך אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה, הם רואים האמת לאמיתה ויכולים לייעץ שאר בני אדם עליה.

הא למה זה דומה, לגן המבוכה, הוא הגן הנטוע לצחוק, הידוע אצל השרים, שהנטיעות עשויות כתלים כתלים, וביניהם שבילים רבים נבוכים ומעורבים, כולם דומים זה לזה, והתכלית בם הוא להגיע אל אכסדרה אחת שבאמצעם. ואמנם השבילים האלה מהם ישרים ומגיעים באמת אל האכסדרה, ומהם משגים את האדם ומרחיקים אותו ממנה. ואמנם ההולך בין השבילים הוא לא יוכל לראות ולדעת כלל אם הוא בשביל האמיתי או בכוזב, כי כולם שוים ואין הפרש ביניהם לעין הרואה אותם, אם לא שידע הדרך בבקאות וטביעות עין שכבר נכנס בם והגיע אל התכלית שהוא האכסדרה. והנה העומד כבר על האכסדרה הוא רואה כל הדרכים לפניו ומבחין בין האמיתיים והכוזבים, והוא יוכל להזהיר את ההולכים בם, לומר: זה הדרך לכו בה, והנה, מי שירצה להאמין לו, יגיע למקום המיועד. ומי שלא ירצה להאמין וירצה ללכת אחר עיניו, ודאי שישאר אובד ולא יגיע אליו.

כן הדבר הזה מי שעדיין לא משל ביצרו, הוא בתוך השבילים, לא יוכל להבחין ביניהם. אך המושלים ביצרם שכבר הגיעו אל האכסדרה, שכבר יצאו מן השבילים וראו כל הדרכים לעיניהם בברור, הם יכולים לייעץ למי שירצה לשמוע, ולהם צריכים אנו להאמין. ואמנם מה היא העצה שהם נותנים לנו, בואו חשבון, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, כי כבר הם ניסו וראו וידעו שזו לבדה היא הדרך האמיתית להגיע האדם אל הטובה אשר הוא מבקש ולא זולת זה. כללו של דבר, צריך האדם להיות מתבונן בשכלו תמיד בכל זמן ובזמן קבוע לו בהתבודדו, מה היא הדרך האמיתית

לפי חק התורה שהאדם צריך לילך בה. ואחר כך יבוא להתבונן על מעשיו אם הם על הדרך הזו אם לא, כי על ידי זה ודאי שיהיה לו נקל לטהר מכל רע וליישר כל דרכיו. וכמו שהכתוב אומר (משלי ד): פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכוננו, ואומר (איכה ג): נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'.

ונביא דברי הר"ח הטוב מה שכתב על זה בספרו בן איש חיל ד' תשובה ג' וז"ל:

אם תכתוב רשימה של מספר אחד כזה: 1, יהיה מספרו אחד, אם תוסיף אפס יהיה 10, ואם תוסיף עוד אפס יהיה 100 וכו' והנה אם תהפוך הנייר שכתבת עליו זה לקראו מעבר השני, אז תחזור אותה הרשימה של מספר אחד להיות במדרגת האחדים

יובן בס"ד לפרש על כן יאמרו המושלים, ביצורם, בואו חשבון, והוא שאם האדם יביט בסדר החשבון, ילמוד וישכיל ממנו דמיון לעילוי מצוותיו ותיקון מעשיו, והוא כי ידוע שיש ארבעה עולמות אבי"ע [אצילות בריאה יצירה עשיה], והעשיה היא בחינת אחדים, והיצירה היא בחינת עשרות, והבריאה בחינת מאות, והאצילות בחינת אלפים. והנה אדם שאין לו כי אם נפש מעשיה, אין לו כח להעלות תיקון מצוותיו כי אם עד עולם העשיה ששם אחדים, כי שם שרשו. ואם הוסיף קדושה על קדושתו וזכה להמשיך לו רוח מיצירה, אז זוכה להעלות תיקון מצוותיו עד עולם היצירה אשר שם מדרגת עשרות. ואם הוסיף קדושה וזכה להמשיך לו נשמה מבריאה, יזכה גם כן להעלות עד שם. ואם זכה והמשיך נשמה לנשמה מאצילות, אז גם כן יזכה להעלות תיקון מצוותיו עד האצילות אשר שם מדרגת אלפים. נמצא כל מה שהוא מוסיף קדושה יותר, הנה הוא מעלה תיקונו למדרגה יותר, מן האחדים לעשרות, ומן העשרות למאות, ומן המאות לאלפים, וכן על זה הדרך עד אין קץ ותכלית.

והרי הענין הזה הוא כמו סדר החשבון ממש, דהיינו אם תכתוב רשימה של מספר אחד כזה: 1, יהיה מספרו אחד, אך אם תוסיף לכתוב בצידו נקודה אחת [פירוש: אפס, כי כן דרך הכתיבה בערבית], אז הרשימה של מספר אחד הנוכח תתעלה מן מדרגת האחדים ותהיה במדרגת העשרות כזה: 10, ואם תוסיף ותכתוב עוד נקודה אחרת בצידה, אזי אותה הרשימה של מספר אחד תתעלה ותהיה במדרגת המאות כזה: 100, ואם תוסיף עוד נקודה אז תתעלה ותהיה במדרגת האלפים כזה: 1000, וכן על זה הדרך כל מה שאתה מוסיף נקודה יותר אז אותה הרשימה תעלה במדרגה יותר עד אין קץ ותכלית. וכן הדבר הזה גבי הצדיק שעולה גם כן בהדרגות, ומצוה זו אחת, שעולה ממדרגה למדרגה עד אין קץ. ואמנם כל זה ההדרגות הוא בעליה, אך בירידה לא תהיה בהדרגות כי אם בפעם אחת בר מינון, דהיינו אם אחד שהיה בעל תורה ומצוות ואחר כך הרשיע כירבעם וחביריו, אל תחשוב שירידתו תהיה גם כן בהדרגות כפי עלייתו, אלא ירד בפעם אחת.

וכיוצא בזה תמצא בחשבון, והוא אחר שהוספת כמה נקודות ונעשית אותה הרשימה של מספר אחד במדרגת האלפים, הנה אם תהפוך הנייר שכתבת עליו זה לקראו מעבר השני, אז תחזור אותה הרשימה של מספר אחד להיות במדרגת האחדים, כי הנקודות שבצידה לא יועילו לה, ואזודו להו כרגע בהפיכת הנייר, כי בהיפוך הנייר לעבר השני נעשו הנקודות בשמאל הקורא ולא יועילו כלום והיו כלא היו, נמצא שאזודו להו בסתירה אחת וברגע אחד כאשר הפכת את הנייר, ולא כאשר באו הלכו, כי המה באו בהדרגות זה אחר זה. ונמצא כי מה שעלתה זו הרשימה של האחד בהדרגות על ידי תוספת הנקודות זה אחר זה, הנה היא ירדה בפעם אחת מאגרא רמה לבירא עמיקתא תיכף בהיפוך הנייר, וכן האדם הגם שעלייתו היא בהדרגות, עם כל זה ירדתו בלא הדרגות כי אם תיכף ומיד כאשר [הטה] עצמו לצד הרע הוא היצר הרע. ועליו ועל חבריו יאמר הנביא ירמיה ויהיו לאחור ולא לפנים [ירמיה ז' כ"ד], וכן אמר ישעיה הנביא ע"ה נאצו את קדוש ישראל נזורו אחור [ישעיה א ד].

ובזה יובן בס"ד לרמוז הפסוק [משלי י"ב ז'] הפוך רשעים ואינם, כי ענינם הוא ממש כאשר ייעשה בהפיכת הנייר לקראו מעבר השני אשר ירד החשבון תיכף בלי הדרגות, וכן גבי רשעים. ואמנם בית צדיקים יעמוד [שם], שישארו בצדקתם ולא יתהפכו, ואז ממילא הם מוכנים לעלות תמיד. נמצא כי מן סדר החשבון ילמוד האדם מוסר השכל בעניינים הנפשיים, ויבין ויכיר בין דרך הטוב ובין הופכו.

"על כן יאמרו המושלים - אלו המושלים ביצורם וכו'" (בבא בתרא ע"ח ע"ב)

אחד מטכסינו של היצר הרע הוא להניח לאדם לקיים מצוה קטנה במטרה להכשילו בעבירה גדולה הרבה יותר.

שיטה זו של היצה"ר, אומר הגר"י ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר", מקבילה לשיטת צידי עופות המניחים בתוך המצודה מאכל ציפורים. מגמתם ברורה. הם אינם עושים זאת מתוך כוונה לדאוג להזנת העופות, אלא מפרישים מעט אוכל משלהם, כדי שעל ידי זה ישיגו רווח גדול. כך היא כאמור, גם דרכו של היצר, לעתים מאפשר לאדם לקיים מעט מצוות, ועל ידי כך מפילו בפח העבירות.

בעלי המוסר משלו על זה משל, למלך שקרא לאחד משריו והזהירו לבל "יתערב" עם שום אדם. (התערבות היא התחייבות כספית הדדית בין שנים, שבו מתחייב המפסיד בויוכו לשלם לחברו סכום כסף כלשהו). לאחר זמן נגש השר עם אדם שאמר לו שיש לו, לשר, גבנונית. לאחר שהשר הכחיש דבר זה, עובדא זו אמר לו האיש: "אתן לך מאה אלף זוז אם אינך גיבן, אבל אם הנך גיבן תתן לי אתה סכום כזה".

הסכים השר ופשט בגדיו בשוק כדי להוכיח שאין לו גבנונית. בבואו לפני המלך סיפר לו בשמחה ובסיפוק על הדרך שבה העשיר את קופת המדינה במאה אלף זהובים. צעק עליו המלך: "שוטה שכמותך אני התערבתי עם אותו אדם, ואמרתי לו שאם יצליח להפשיטך בשוק יקבל ממני מליון זהובים, ואותו אדם, חכם היה לתת מאה אלף זהובים כדי שירווח על ידי זה מליון".

כך גם היצר הרע. לעתים הוא מאפשר לבני אדם לקיים מצוה מסוימת כדי שיוכל להכשילם אחריו בחטאים רבים. נמצא שבסופו של דבר הוא מרויח. כל כוונתו היא לאבד את האדם גם מהעולם הבא וגם מהעולם הזה. שכן כל אותם "יושבי קרנות" המבלים את זמנם בבתי טיאטראות וקרקסאות, אין להם גם את הנאת העולם הזה. היצר הרע נקרא בשם "רע" כמו שנאמר: "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום" (בראשית ו), כי כל תכליתו היא רק רע – לאבד את האדם משני העולמות. על כן צריך האדם להזהר מאד מפני היצר ותחבולותיו.

הסבא מקלם זצ"ל, אמר פעם לבנו: "בא ואראך דרכו של היצר הרע". השעה היתה שעת קבלת שבת, וחצר בית הכנסת בו התפללו ה"סבא" ובנו, המתה ילדים משחקים. נגשו השנים אל החלון והשקיפו לעבר הילדים שבחצר בית הכנסת. אמר ה"סבא": "רואה אתה, בני, את הילדים משחקים, דע לך, כי כך משחקים גם כל אנשי העולם! כל ההבדל הוא בצעצוע, כאשר האדם מתבגר הוא מחליפו בדבר אחר. אותו יצר הרע שיש לקטנים יש גם למבוגרים, וכל זמן שהאדם אינו עוקר את תאוותיו ואת רצונותיו הוא נשאר בבחינת ילד קטן!"

העצה היחידה להנצל מפני היצר היא מה שיעצונו חז"ל: "בואו ונחשוב חשבונו של עולם". הבה נתבונן בחישוב של אמת "הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה", אז מובטח לנו המשך דרשת חז"ל: "אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא".

זמני התשובה

ארבעה זמני תשובה הם בשנה:

הזמן הראשון - בכל ערב קודם שיישן האדם יעשה חשבון נפש, ואח"כ תשובה ויודוי. וכמ"ש בזוה"ק שכל העושה תשובה בכל לילה, הוא נקרא מארי דחושבנא, ומסלק כל הדינים מעליו. וכתב רבנו האריז"ל שע"י שיבכה על עוונותיו קודם שיישן, יזכה שנשמתו תעלה מעלה בעולמות העליונים, ותשיג הארה ושלימות (שער ר"ה"ק לרבנו האריז"ל).

הזמן השני - בסוף כל שבוע יעשה חשבון נפש ויתחרט על מעשיו של כל השבוע, ויעשה תשובה בכל לבו, ויודוי וחרטה, וטוב שיעשה זה בחצות לילה דליל ששי לפני תקון חצות, ואח"כ יעשה תיקון חצות, ויבכה על גלות השכינה, ויבקש רחמים על שכינת עוזו ועל בניה עם ישראל, ואז יזכה לקבל שבת בקדושה ובשמחה גדולה, ואם לא יכול לעשות כן בליל ששי יעשה זאת ביום חמישי, או ביום ששי בבוקר.

הזמן השלישי - בסוף כל חודש יעשה חשבון נפש על כל החודש, ותשובה גדולה, ויודוי וחרטה וקבלה על העתיד, ואם יש בכוחו לצום מה טוב, ולבקש רחמים על השכינה הקדושה, וכמו שנרחיב לקמן בעז"ה.

הזמן הרביעי - בסוף כל שנה בחדש אלול יעשה חשבון נפש על כל השנה כולה, ויודוי וחרטה וקבלה על העתיד, כפי שכל בית ישראל קמים באשמורת הבוקר בכל חדש אלול ועשי"ת, לסליחות ותשובה ומעשים טובים, אשריהם ואשרי חלקם.

וכבר האריך והרחיב השל"ה הקדוש בספרו (מסכת חולין פרק תורה אור ס"ב, ובשער האותיות אות ת') בביאור הצורך והמעלה הגדולה שיש בעשיית התשובה בד' זמנים אלו.

וכן צריך בארבעת הזמנים הללו, להשתדל כי ההתחלה בהם תהיה טובה, דהיינו שכל יום ויום בתחילתו מיד שיקום, יחשוב בגדלות הבורא ב"ה ובמעשים טובים שיעשה באותו יום, וכך כל אותו היום ילך בדרך ה'. ויזכור כי התכלית הוא העוה"ב, וכאן בעוה"ז הוא רק הפרוזודור לפני הטרקלין הגדול. וכן בתחילת השבוע, יתחיל במוצ"ש בפסוקים של הצלחה ותפילה להנצל כל השבוע מיצה"ר וכו'. וכן בתחילת החודש יעשה תפילה לכל החודש וכמו שסידר הרי"ח הטוב, וכן בתחילת השנה, וכמובא בספר "חרדים" פרק ס"ו דף רכ"ט וז"ל: דע בן אדם, כי כל יום הבא לקראתך הוא נסיון חדש לך, שכך אמרו רבותינו ז"ל, בכל יום ויום מתחדש יצרו של אדם עליו, לכן מתחילת כניסת היום השכם והערב לביתו של המלך, והתחנן לו שיהיה בעזרתך בצרת נסיוןך שלא תכעיסנו, תכנס לשלום ותצא לשלום. וכן בתחילת השבוע, כמו שסדרו בהבדלה, הימים הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ופשע וכו', וכן בתחילת החודש, וכן בתחילת השנה, ועל זה נאמר (משלי כ"ח, י"ד) אשרי אדם מפחד תמיד. וידוע הפי' על הפסוק בתהלים "און יחשוב על משכבו, יתיצב על דרך לא טוב, רע לא ימאס". "און יחשוב על משכבו", בשעה שמתעורר האדם יראה מהי המחשבה הראשונה שנופלת לו בראשו, אם ח"ו חושב מחשבות "און", נמצא כבר "מתיצב על דרך לא טוב" (כמאמר העולם "קם על רגל שמאל") וממילא יהיה כל היום ח"ו בבחינת "רע לא ימאס" וכ"כ החיד"א בעבודת הקודש, צדיק ראשון בריבו, שאם ניצח את היצה"ר מיד בבוקר, הרי הוא צדיק כל היום, וכן איתא בילקוט שמעוני (קהלת) על הפסוק "טוב אחרית דבר מראשיתו", שאמר אלישע בן אבויה לר"מ, שר"ע פי' את הפסוק הזה שטוב אחרית דבר, כאשר הוא טוב מראשיתו. שאם ההתחלה טובה אז גם ההמשך, ואמר אלישע על עצמו, שהכל קרה לו בגלל שבתחילתו, עשה אביו אבויה שלא לשם שמים כידוע, עי"ש באורך.

נמצא דבארבעה זמנים אלו צריך אדם להשתדל לעשות בסופן תשובה על העבר וקבלה על העתיד, ובזה יתרצה לפני מלכו של עולם ויוכל לנעוץ סופן בתחילתו ולבקש מאת ה' על היום או שבוע, חודש או שנה, הבאה עליו לטובה ולברכה, וטוב אחרית דבר מראשיתו.

מנהג צפת בער"ח ובימות השבוע

ובא וראה מה שכתב באגרות ר' שלמה שלומל זצ"ל מה שראו עיניו כאשר הגיע לצפת, ומתאר איך שלומדים שם בבתי כנסת בקביעת עתים לתורה, וכן בסוף כל שבוע ביום חמישי עושים תשובה ובכיות ותפילות, וכן בסוף כל חודש בער"ח, מתאספים כל אנשי צפת לאחד המקומות ובוכים ומתוודים ועושים תפילות. ובזכות זה היה להם שפע שאין כמוהו וכן היו כולם מאריכים ימים בבריאות ובשמחה עד גיל שמונים גיל תשעים, מאה, ומאה ועשר וכו' וכל זה ע"י שהיו תמיד בתשובה ומשתדלים לעשות רצון ה' וזה תורף דבריו:

ויצאתי מארץ מולדתי בערום ובחוסר כל, ובאתי לארץ הקדושה פה צפת תוב"ב שבגליל עליון, חול המועד של סוכות שנת שס"ג לפ"ק לשלום.

ומצאתי קהילה קדושה פה צפת כי היא עיר גדולה לאלהים, עיר מלאה תושיה, קרוב לשלוש מאות רבנים גדולים כולם חסידים ואנשי מעשה. וי"ח ישיבות מצאתי בצפת תוב"ב, וכ"א בתי כנסיות, ובית מדרש גדול ובתוכו קרוב לד' מאות ילדים ונערים, ועליהם עשרים מלמדים, שמלמדים אותם בחנם מבלי קבלת פרס מהתלמידים, שנמצאים עשירים בקושטא שפורעים שכירות המלמדים, וגם מלבושים עושים מדי שנה בשנה. ובכל בתי הכנסיות תיכף אחר תפילת ערבית ושחרית מתקבצים כל הקהל, ויושבים לפני רבנים, בכל בית כנסת ה' ו' כתות, כל כת וכת לומדים קודם שיוצאים מבית הכנסת, כת זו לומדים בקביעות בהרמב"ם, וכת זו לומדים בקביעות בעין יעקב, וכת זו לומדים בקביעות פרק אחד משניות עם פירוש, וכת אחרת לומדים הלכה אחת עם פירוש רש"י ותוספות, וכת אחרת לומדים קביעות בספר הזוהר, וכת אחרת לומדים קביעות בתנ"ך, באופן שלא נמצא אחד שיצא בבוקר למלאכתו או לעסקו אם לא ילמוד קודם לכן קביעות בתורה. וכן עושים כל ישראל אחר תפילת ערבית. וביום שבת הולכים כל העם לשמוע הדרשה מפי החכמים.

ובכל יום ה' מהשבוע מתקבצים כל ישראל אחר תפלת שחרית לבית הכנסת אחד גדולה, ומתפללים שם תפלה נוראה עד מאד על כל ישראל בכל מקום שהם, ועל גלות השכינה וישראל וחרבן בית אלהינו, ומברכין לכל מי ששולח

ממונו לסיוע עניי ארץ ישראל, שהקב"ה יאריך ימיהם ושנותיהם, ויצליחו עסקיהם, וישמרם מכל צרה וצוקה. וכל התפלה כולה עושים אותה כל ישראל בבכיה גדולה ובשברון לב. וקודם שמתחילים להתפלל, עולה הרב הגדול מורנו הרב רבי משה גלאנטי יצ"ו על הבימה, ודורש דברי כבושים, ומעורר ישראל ליראת ה', ומקרב אותם לאהבת הבורא במתק לשונו וגודל חכמתו ובקיאותו ורוב קדושתו. ואחר כך עולים הראשי ישיבות חכמים וחסידים גדולים ובעלי עבודה על הבימה, שם האחד הוא החכם מוהר"ר מסעוד סגי נהור, והוא מורי ורבי, וידוע לכל רוב קדושתו ובקיאותו. ושם השני מו"ה שלמון מערבי, מפורסם בישראל בחכמה וענוה יתירה ובחסידות מופלאה. ומתחילין להתפלל באימה ופחד ובריאה גדולה, ושתי עיניהם זולגות דמעות כב' מעיינות מים, מי ראה כאותן תפלות וצעקות הגדולות והמרות שעושים כל ישראל בבכי ובדמעות כולם כאחד על הגולה ועל החרבן בעוונותינו הרבים, ומתוודים עוונותיהם, אשר אם יהיה לבו של אדם קשה כאבן מוכרח הוא שיהפך ויתחרט על עוונותיו ויבכה בדמעות שלישי בעמדו שם.

ובכל ערב ראש חודש עושין עד חצות כמו ערב יום הכפורים, וגוזרים ביטול מלאכה עד חצות, ומתקבצים כל ישראל לבית הכנסת אחת גדולה, או הולכים על קבורת הושע בן בארי הנביא, שעליו בנוי כמו כיפה אחת גדולה בנין מפואר ונכנסים לתוכו, או לתוך המערה של התנא האלהי אבא שאול ע"ה, או לפני קברו של רבי יהודה בר אלעאי, שאלו הצדיקים הם קבורים סמוך לעיר, ומתפללים שם תפלה יותר נוראה עד חצי היום, ולפעמים עושים שם כל היום כולו בתפלה ודרשות. והגויים היושבים על אדמת ישראל, כולם הם נכנעים וכפופים לפני קדושת ישראל, ואפילו שאנחנו עומדים כל היום כולו על השדה בטלית ובתפלין, ומתפללים וקוראים בקול גדול לה' אלהינו לפני קבורת הצדיקים, לא נמצא אחד מהגויים שיערב אל לבו לגשת לפני מעמד היהודים במקום שהם מתפללים, או שיפתחו פיהם ללעוג על התפלה ח"ו, אלא כולם הולכים לדרכיהם ואין פוצה פה ומצפצף תהלה לאל, עכ"ל.

זולת זה מצאתי כל ארץ הקודש מלאה ברכת ה', ושבע גדול, וזול גדול אשר אין להעריך ואין לשער ואין לספר. ואני כשראיתי השפע הגדול הנמצא בארץ הקדושה, וראיתי כל טובה-אוכלים אותו אומות העולם, וישראל הם מפוזרים, ואין להם זכות לאכול מפריה ולשבע מטובה, בכיתי בכיה גדולה, ואמרתי מי יתן והיו אחינו בית ישראל יודעים המעשר לבד מהשפע והטובה והשובע הגדול שנמצא בארץ ישראל, היו בוכים יום ולילה על גלותם, ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שגם בחרבונה היא מוציאה פירות ושמן ויין ומשי כנגד שליש העולם, ובאים בספינות מסוף העולם מוינציאה ומספרד וצרפת ופורטוגאל ומקוסטנטינא, וטוענין בר ושמן זית צמוקים ודבלים ודבש ומשי ובורית הטוב כחול אשר על שפת הים, ובכל זאת שבאים מסוף העולם לטעון משפעה הגדול, אף על פי כן אנחנו קונים החטים הנקי כשמש מדה אחת שהיא גדולה כשתי איפות וחצי מעהררין, באחד טאליר. ושמן זית י"ב ראטיל בעד אחד טאליר, וכל ראטיל משקלו ט' ליטרין של מדינת מעהררין במשקל. ושמן השומשמין שמתוק כדבש וטעמו טעם מן, ה' ראטיל באחד טאליר. והיין מי שקונה ענבים בשעת בציר, ועוצר אותם בבית הבד, יעשה ו' ראטיל יין באחד טאליר, מלבד המים שרופים שמוציאים מן התמד ד' או ה' ראטיל יין שרף. ודבש דבורים ד' ראטיל באחד טאליר. ודבש ענבים י' ראטילין באחד טאליר. וצמוקים י"ח ראטילין באחד טאליר, וכן דבילים. תרנגולים בזול הרבה, כל תרנגול בה' או ו' צלמיר. וה' או ו' ביצים במטבע שהיא כב' פשיטים בארצכם. ובשר כבשים הוא רך וטוב, ואליה שלו ז' ליטראות משקלו, וכל ליטרא בשר כבשים כמו במעהררין בג' צלמיר וחצי ובשה שור ליטרא בג' צלמיר. ודגים אחד ליטרא באחד פץ (אולי צריך להיות בראשי תיבות פ"ץ. והכוונה פשיט צלמיר), ולפעמים לזול ביותר. ואורז בזול, והרבה מיני קטניות ועדשים שלא ראיתם מימכם וטעמם טוב. ואגוזים בזול. וכן מיני ליפתן וירקות טובות לאין מספר שלא טעמתם כטעמם הטוב מעולם, נמצאים תדיר כל השנה כולה, בקיץ ובחורף, כמעט בחנם. מלבד הפירות הטובים הרובין ופורמצין (תפוזים) לימונא ואבטיחים וקרפוזים (מילון) שטעמם הוא כטעם הצ'וקר, ומלפפונות וקישואים ודלועים, ועוד מינים ממינים שונים שאינם נכרים למעלת כבוד תורתו, ואין תועלת בזכרי אותם למעלת כבוד תורתו.

ויש יתרון בטעם הפירות וירקות והלפתות של ארץ ישראל, אשר אין דוגמתם נמצא גם כן בארצכם, כיתרון הזהב מן הכסף, וביתרון טעם פת חטים על פת השעורים. באופן מי שזכה מהשי"ת לקבוע דירתו בארץ ישראל, ויש לו מעט ממון, שיוכל להתפרנס, אשריו ואשרי חלקו שיוכל לקנות לו חיי העולם הבא, בהתחברו עם חסידים הגדולים ואנשי מעשה אשר בארץ ישראל המה, ויכול גם כן להתענג על ה' ולעדן את נפשו במרעה הטוב והשמן, לאכול מפריה ולשבע מטובה. ובשליש ההוצאות ופיזור הבית שבארצכם, יכול להתפרנס בארץ ישראל ולהיות חיי המלך תהלה לאל. מלבד האויר הבריא והזך, והמים הבריאים, המאריכים ימיו של אדם, ועל כן רוב הדורים בה מאריכין ימים הרבה לפי לצ' ולק' ולק"י שנה. זה שדרשו רז"ל (במסכת ברכות דף ח' ע"א על הפסוק בדברים י"א כ"א) למען ירבו ימיכם וכו' על

האדמה, דוקא, ולא בחוצה לארץ, שהמאכלים והמשקים רעים, והאוויר המעופש שבחוצה לארץ גורמים רעה לבני אדם, וחלאים רעים, ומקצרין ימיהם ושנותיהם של בני אדם, וזהו הסימן שבחוצה לארץ כמעט רוב בני אדם והילדים הקטנים הם מלאים שחין על הברכיים ועל השוקיים, ובארץ ישראל לא נמצא אפילו אחד מהם ברוך ה' שיהיה מוכה שחין, לא קטנים ולא גדולים, אלא כולם נקיים כזהב ת"ל.

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון" (כא, כז)

ידוע מה שאמת רז"ל ומובא בתרגום יונתן על הצדיקים המושלים ביצרם, ע"ל במלא עי"ן למ"ד גימט' צדי"ק, כ"ן גימט' סו"ד שידועים סוד הדבר שכר ועונש עוה"ב, יאמרו המשלי"ם אותיות השלמי"ם מלשון האנשים האלה שלמי"ם, והמושלים ביצרם כאלו הקריבו קרבן שלמים כמ"ש זאת תורת זבח השלמי"ם, מי שזוכב יצרו כאילו הקריב קרבנות, בואו חשבון עושים חשבון עונות וזכויות, תבנה ותכונן וכוונתם שהקב"ה יבנה ביהמ"ק ויבוא המשיח, משי"ח ב"ן דו"ד ע"ה גימט' המשלי"ם שהוא מושל על שבעים אומות, ויצה"ר אומר תבנה ותכונן עיר סיחון, ר"ל תעשה בנינים ובתים טובים ועליות מפוארות, עי"ר אותיות רי"ע אני אוהב אותך ורי"ע עמך תשמע לעצתי ודברי, וז"ש עי"ר סיחון מלשון שיחה נאה, ואתה תאמר לו כי אש יצאה מחשבון תזכיר לו יום המות כמ"ש המשורר אם פגע בך האי מנוול חיש וזכור לו יום המות, ר"ל יום פטירתו בקבר בתחילה שואלים אותו קבעת עתים לתורה ותלמוד וקראת ק"ש בעונתה, וז"ש כי א"ש דהיינו תורה שנאמר מימינו א"ש ד"ת למו, יצאה מחשבון יום יציאת נשמה שנותנים גוף ונשמה דין וחשבון, להבה מקרית סיחון ר"ל להב"ה אותיות ההב"ל היינו הבלה של תורה וק"ש, ר"ל הבל פיהם של תינוקות של בית רבן והבל של ק"ש, ההב"ל גימט' מ"ב, פרשה ראשונה של ק"ש יש בה מ"ב תיבות. מקרי"ת לשון קרי"ת שמע, מוא"ב גימט' מ"ט, פסוק שמע וגו' ופסוק בשכמ"ל יש בהם מ"ט אותיות, ומכניע מ"ט שערי טומאה ושורף אותם, ואינם יכולים לשלוט באדם בזכות לימוד תורה וק"ש, וז"ש אכלה ער מואב בעלי במות ארנן, אכל"ה שרפה אותם לשון והסנה איננו אוכל, ע"ר אותיות ר"ע דהיינו יצר הרע, מוא"ב שהוא כמו מואבי, וכמו שאמרנו מ"ט שערי טומאה (גימט' מוא"ב), בעלי במות ארנן שנותן גאווה וגסות הרוח באדם שישכח לימודו כמו שעשה ללוי בן סיסי כמ"ש רז"ל בגמרא ירושלמי יבמות פרק י"ב (ועי' גם בבלי דף ק"ה ע"א).

בני סימוניא באו אצל רבי ואמרו לו בבקשה תתן לנו אדם אחד שיהיה דורש דיין וחזן סופר ומשנה (ר"ל מלמד תורה לתינוקות ומלמד משנה לגדולים) ועושה לנו כל צרכנו ונתן להם את לוי בן סיסי, עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה. באו ושאלו אותו הגידמת במה היא חולצת (ר"ל אשה שאין לה יד כיצד תחלוץ הנעל מעל רגל היבם) ולא השיבם. רקקה דם מהו (ר"ל אם היבמה ירקה כמו שכתוב וירקה בפניו ונמצא בתוך הרוק דם מהו) ולא השיבם. אמרו שמא אינו בעל הלכה, נשאל אותו שאלות של אגדה, באו ושאלו אותו מהו זה שכתוב (דניאל ס' יו"ד) אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת, אם אמת למה רשום, ואם רשום למה אמת, ולא השיבם. באו בני סימוניא אצל רבי אמרו כלום זוהי הבקשה שבקשנו ממך, אמר להם חייכם אדם שכמותי נתתי לכם. שלח והביאו ושאל אותו, אמר לו רקקה דם מהו, אמר לו אם יש בו צחצוחית של רוק כשר. הגידמת במה היא חולצת, אמר לו בשיניה. אמר לו מהו זה שכתוב אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת, אמר לו עד שלא נחתם גזר דין רשום, משנחתם גזר דין אמת. אמר לו ולמה לא השבת להם. אמר לו עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה וטפח רוחי עלי (ר"ל גבה לבי ושכחת) וכו'. וז"ש"ה ורם לבבך ושכחת וגו'. אם כן כל אדם צריך להזכיר את הדבר הזה בכל רגע ליצרו הרע ויאמר לו בעלי במות ארנן באת להגביה לבי כדי שאשכח לימודי ביום נתינת דין וחשבון, ה"ש אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וז"ש בעלי במות ארנן גימט' א"ש דהיינו תורה. ויה"ר שהקב"ה יסיר וירחק יצה"ר מקרבנו ויתן לנו תורה ומצות וא"ש נוט' אהבת שלום והרנינו גויים עמו וכי"ר בילא"ו.

אם אדם מסיח דעתו מעט מיד עושה הנפש הבהמית את שלה, ולוכדת גם את הנפש השכלית ברשתה

המושלים, אלו המושלים ביצרם, באו חשבון, בואו ונחשוב חשבוננו של עולם, נוהג היה החפץ חיים לספר: סוחר שכר עגלון להוליכו למקום מסוים, קודם צאתם לדרך ביקש הסוחר מהעגלון שישגיח היטב על סוסו לבל יטה מהדרך, העגלון אמנם הבטיח, אך עד מהרה התברר שלהבטחתו לא היה ערך. כאשר אך יצאו מן העיר נרדם העגלון על מושבו, והסוס המשיך לרוץ ללא השגחה והכוונה, כאשר ראה הסוס חציר ועשבים נטה מן הדרך כדי לאכלם, תוך כדי סטיתו מן הדרך איבדה העגלה את שיווי משקלה והתהפכה, והסוחר נפל מתוכה.

גער הסוחר בעגלון ואמר לו: הרי הזהרתיך להשגיח על בהמתך ואיך זה הנחת אותה לנפשה, ניסה העגלון להצטדק, ואמר: מכיר אני את סוסי כי משכיל הוא ויודע את הדרך היטב, ומעולם לא עלה על דעתי שייטה מן הדרך הישרה, אמר לו הסוחר: שוטה שכמוך, וכי שייך לומר על הסוס שהוא משכיל, יתכן שהוא טוב יותר מבהמות אחרות, אבל סוף סוף בהמה הוא, ואם כן כל זמן שהוא רואה דבר שמגרה אותו, מתגברת עליו התאוה והולך אחריה, לכן היה לך להחזיק היטב במושכות ולא להניח לו ללכת בחופשיות.

הוא הדין, אומר החפץ חיים באשר לאדם, כיוון שהוא מורכב מנפש שכלית ומנפש בהמית חייב הוא להשגיח היטב בכל שעה ושעה על הנפש הבהמית שלו ולאחוז במושכות לבל תשתלט עליו, אם אדם מסיח דעתו מעט מיד עושה הנפש הבהמית את שלה, ולוכדת גם את הנפש השכלית ברשתה.

מכאן ילמדו המושלים ביצרים, שבלי חשבון נפש אמיתי, עלול חלילה האדם להטרד מן העולם

כתב בספר טללי אורות, על כן יאמרו המושלים באו חשבון, באו ונחשב וכו' דרשת חז"ל לכאורה אינה מתיישבת בפשט הכתוב, הרי כתב רש"י אילו חשבון היתה מלאה יתושין, אין כל בריה יכולה לכובשה, ואם היה סיחון בכפר חלש, אין כל אדם יכול לכבושו, וכל שכן שהיה בחשבון, אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת על כל עיר ועיר, נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו. נמצא שאם לא היה כובש סיחון את חשבון והעיירות סביבה, בוודאי היה עושה חשבון נפש שלא כדאי לו לצאת למלחמה עם ישראל, שהרי ראו כולם כי ה' נלחם להם, אולם בגלל מלחמתו הלא טבעית, גבה לבו להלחם עם ישראל ובשל כך אבד מן העולם.

זהו שדרשו חז"ל: על כן יאמרו המושלים באו חשבון, מכאן ילמדו המושלים ביצרים, שבלי חשבון נפש אמיתי, עלול חלילה האדם להטרד מן העולם, ומי שעושה חשבון נפש כראוי, אינו נכשל.

עוד ביאר רבי יהונתן אייבשיץ, כיצד מתיישבת דרשת חז"ל עם פשט הכתוב, התורה מבקשת ללמדנו להפיק את הלקח מגורלה של העיר חשבון, עיר זו, עיר ספר בממלכת מואב היתה, ואילו היה מלך מואב משגיח עליה כראוי ומפקיד שומרים להגנתה, לא היתה נופלת בידי סיחון, אך בגלל שלא היתה זו עיר גדולה וחשובה, לא השכיל מלך מואב להשקיע בה את מיטב כוחותיו וצבאו, להגן עליה, על כן היא נפלה בנקל בידי סיחון, ומכאן היתה סלולה בפניו הדרך לכבוש את ממלכת מואב כולה. זהו הלקח שצריכים ללמוד המושלים ביצרים.

כאשר בא היצר הרע ומבקש לכבוש, להכשיל, אף במצוה קלה, צריך לעמוד כחומה בצורה, לבל יצליח להכניע כי אם יפלו בידי היצר, הרי מכאן ואילך הם יהיו מסורים בידי השתלט עליהם ולהכניעם תחת ידו.

"על כן יאמרו המושלים באו חשבון" (כא, כז)

אם אינו מכין מערב שבת מה יאכל בשבת, וכן דומה לים ויבשה, אם אינו לוקח מהיבשה, מה יאכל בים

אמר רבי יהושע בן פדייה, עתידין הרשעים לומר לפני הקב"ה, הניחנו ונעשה תשובה, והקב"ה משיב שוטים שבעולם, עולם שהייתם בו דומה לערב שבת, והעולם הבא דומה לשבת, אם אינו מכין מערב שבת מה יאכל בשבת, וכן דומה לים ויבשה, אם אינו לוקח מהיבשה, מה יאכל בים, וכן דומה לימות החמה ולימות הגשמים, אם אינו חורש וזורע וקוצר בימות החמה, מה יאכל בימות הגשמים, ועוד היה לכם ללמוד מהנמלה, שנאמר לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם, ואתם לא למדתם ממנה מעצלותכם וטפשותכם, ולא עשיתם תשובה. שהיה לאדם ללמוד ממעשיה של נמלה, והיא המחייבת לאדם על עצלותו במצות ה', והגם דאיוב נמי אמר, "מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמונו", ודרשו בעירובין ק', למדנו צניעות מחתול, וגזל מנמלה, ועריות מיונה, ודרך ארץ מתרנגול ומפרדה שכורעת ומשתנת, ומפת של אליהו, הנה העיקר ההכנה מעולם הזה לעולם הבא וענין התשובה אנו למדין מהנמלה, עם היותה בריה קטנה דקה מן הדקה, וחייה מועטין, ואין לה קצין שוטר ומושל, והדבר פלא.

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות מסופר על מלחמת ישראל עם בני עמון, ועל הארץ שכבשו ישראל מסיחון שהוא כבש מעמון, וזה מענין הפרשה שמסופר על בני עמון שישראל לא נלחמו אתם, אך נלחמו עם סיחון וכבשו ממנו את הארץ, שכבש מעמון.

תוכן ההפטרות

יפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן אשה זונה ואביו היה גלעד אך לאשת גלעד היו עוד בנים, וכאשר גדלו, גרשו את יפתח בטענה שהוא בן לאשה אחרת. יפתח ברח מאחיו והלך לארץ טוב, התלקטו סביבו אנשים והוא היה להם לראש.

וכאשר פרצה מלחמה בין בני עמון לישראל, הלכו זקני גלעד לארץ טוב וביקשו מיפתח שיבוא אתם להלחם עם בני עמון ויהיה להם לראש ולקצין. יפתח הוכיחם על שבתחילה לא מיחו באחים, שנישלו אותו מנחלת אביו, ואילו עתה שצר להם באו אליו.

אמרו לו זקני גלעד בשביל זה באנו אליך אנחנו בעצמנו, ולא שלחנו שליח, כי התחרטנו על מה שעשינו לך, ועתה באנו לרצותך, אמר להם יפתח אני מבקש שמעתה תמנו אותי לראש ולקצין, כי אחרי המלחמה אין צורך במינוי שלכם, כי אם אנצח את בני עמון, ברור שאהיה לראש.

זקני גלעד הסכימו לדרישתו ומינו אותו מיד למלך עליהם, אחרי כן שלח יפתח מלאכי שלום למלך בני עמון, וביקש לדעת על מה נלחם אתו, אמר לו מלך בני עמון, שיחזיר את הערים שלקחו ישראל ממנו בעלותם ממצרים וירד מעליו.

אמר לו יפתח, שישראל לא לקחו מעמון מאומה, כי ה' צוה שלא להלחם אתם, אך סיחון הוא שכבש מעמון וישראל כבשו מסיחון, והערים האלו היו ביד ישראל יותר משלש מאות שנה, ואפילו בלק לא ניסה להלחם עם ישראל להחזיר את הערים, כי הוא ידע היטב שישראל לא לקחו ממנו ישירות.

מלך עמון לא שעה לדברי יפתח, ואז שרתה על יפתח גבורה מה' יתברך והוא החליט להעביר את המלחמה לארץ בני עמון, יפתח נדר לה' שאם ישוב בשלום מהמלחמה הרי מי שיצא לקראתו יעלהו עולה לה'. תפילתו נתקבלה וה' מסר את בני עמון בידו וכבש מהם עוד עשרים עיר.

שופטים פרק י"א, א' - ל"ג.

אִי־יִפְתָּח הַגַּלְעָדִי [א] הָיָה גִבּוֹר חַיִּל וְהוּא בֶן-אִשָּׁה זוֹנָה בֶן פִּלְגֶשׁ וּמִכִּיּוֹן שִׁיחָדָה לוֹ הָיָה בְרוּר

עיונים והארות

יח נאמר: "ויאמרו העם שרי גלעד איש אל רעהו. מי האיש אשר יחל (יתחיל) להלחם בבני עמון - יהיה לראש לכל יושבי גלעד". באותה שעה הזמין להם הקדוש ברוך הוא את יפתח, ללמדם לקח, כי כשם שגרשו את יפתח ואחר כך בעת צרתם פנו אליו לעזרה והכניעו עצמם לפניו, כך ראוי להם לעשות עכשיו, להכניע לבם לפני השם יתברך, ואז יושיע אותם מידי אויביהם.

א. נאמר (שופטים י פסוקים יג-טז): "ואתם עזבתם אותי, ותעבדו אלהים אחרים, לכן לא אוסיף להושיע אתכם; לכו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם בם, המה יושיעו לכם בעת צרתכם; ויאמרו בני ישראל אל ה' חטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך, אך הצילנו נא היום הזה; ויסירו את אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את ה', ותקצר נפשו בעמל ישראל" (לא חפץ לראות עוד בסבלם - בצרתם). ובפסוק

לכולם שַׁוִּיזָּלְד גַּלְעָד אֶת-יַפְתָּח שִׁפְתָּח הוּא הַבֵּן שֶׁל גַּלְעָד (מלבי"ם): בְּאַחֲרֵי כָל זֶה נֹאמֵר וַתִּלְדָּה אֶת-גַּלְעָד הַנְּשׂוּאָה אֲלֵיו בַּחֹפֶה וּבְקִדּוּשׁוֹן לֹא בָנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי הָאִשָּׁה וַיִּגְרְשׁוּ בַחֲזוּקָה אֶת-יַפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא תִנְחַל בְּבֵית אָבִינוּ כִּי בֶן אִשָּׁה אַחֲרַת פִּילַגֵּשׁ אַתָּה וְהִיָּה זֶה שְׂלֵא כְדִין כִּי בֶן פִּילַגֵּשׁ יוֹרֵשׁ נַחֲלָה עִם יֵתֵר הַבְּנָיִם (מלבי"ם): וַיִּבְרַח יַפְתָּח מִפְּנֵי אָחִיו כִּי רָצוּ לְהוֹרִגוּ (מלבי"ם) וַיֵּשֶׁב בְּאַרְצָן טוֹב אִישׁ שְׁשֻׁמוֹ "טוֹב" (רד"ק), וַיֵּצֵא לְמָקוֹם שְׁפִטוֹר מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת (ירושלמי שְׁבוּעוֹת) [ב] וַיִּתְּלַקְטוּ מִכְמַח מִקוּמוֹת נֹאסְפוֹ וְנִתְלַקְטוּ אֶל-יַפְתָּח אֲנָשִׁים רִיקִים שֶׁאִין בָּהֶם מַעֲלוֹת טוֹבוֹת [ג] וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ לְכָל מָקוֹם שִׁיצָא יֵצְאוּ עִמּוֹ (מצודות): ד וַיְהִי מִיָּמִים מְסוּף יָמִים רַבִּים אַחֵר שֶׁגֹּרֵשׁ יַפְתָּח (מ"ד) וַיִּלְחָמוּ בְנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל: ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר-נִלְחָמוּ בְנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכוּ זְקַנֵּי גַלְעָד לְקַחַת אֶת-יַפְתָּח לְהַשִּׁיבוֹ אֶל גַּלְעָד (מ"ד) מִבְּאֶרְצָן טוֹב וְלֹא מִצַּד הַיּוֹשֵׁד אֲלֵא מִפְּנֵי שֶׁאִין לָהֶם מִי שִׁילָחֵם לָהֶם (מלבי"ם): ו וַיֹּאמְרוּ לְיַפְתָּח לָכֵה וְהִיָּתָה לָנוּ לְקָצִין לְשֵׁר וּלְמַנְהִיג וְנִלְחָמָה בְּבְנֵי עַמּוֹן: ז וַיֹּאמֶר יַפְתָּח לְזַקְנֵי גַלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתִּגְרְשׁוּנִי עֲזַרְתֶּם לְאַחֵי לָגְרֵשׁ אוֹתִי מִבְּיַת אָבִי וּמִדָּוַע בְּאַתֶּם אֲלֵי רַק עֲתָה וְלֹא מִקוּדֶם, רַק כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם (מ"ד): ח וַיֹּאמְרוּ זְקַנֵּי גַלְעָד אֶל-יַפְתָּח אִמֶּת כַּדְּבַרֶּךָ (מלבי"ם) לָכֵן עֲתָה שְׁבִנוּ [ד] אֲלֵיךְ בַּגֹּל

עיונים והארות

של הצדיק הזה גדולה יותר, ככתוב (אבות פרק ה, כג): "לפום צערא אגרא" - השכר נקבע לפי גודל הצער. והוא מטבע הדברים, שהאב מוריש לבניו את טבעו, ואם הוא טוב גם בניו טובים, וכן להיפך. והנה יפתח היה בן אשה זונה, ולכן גירשוהו, שהיו חושבים אותו למושחת המזדות, אבל כשראו שהתרחק מהמחלוקת והלך בארץ טוב וכבש את יצרו, הרי "לפום צערא אגרא", וזהו שאמרו לו: "לכן עתה שבנו אליך", מפני שלפני כן היית רע, ואחרי כן כבשת יצרך הרי מעלתך גדולה.

יש מבארים הדברים על פי המעשה המובא (ויקרא רבה לד, ועיין גם בילקוט שבעיז, נא): בימיו של רבי תנחומא היו צריכים ישראל לגשמים. באו אצלו ואמרו לו: רבי, גזור תענית. גזר תענית יום ראשון, יום שני, יום שלישי - ולא ירדו גשמים. נכנס ודרש לפניו: בני, התמלאו רחמים אלו על אלו והקדוש ברוך הוא מתמלא רחמים עליכם, עד שהם מחלקים צדקה לעניים ראו אדם מסיח עם גרושתו, ולא עוד אלא שנתן לה מעות. באו אצל רבי תנחומא ואמרו לו: רבי, אנו יושבים כאן (בצרה ובדאגה) ועבירה כאן! אמר להם: מה ראייתם? אמרו לו: ראינו אדם פלוני מסיח עם גרושתו, ולא עוד אלא שנתן לה מעות. שלח אחריהם והביאום אצל הציבור. אמר לו: מה היא לך? - גרושתי היא. מפני מה נתת לה מעות! אמר לו: רבי, ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים. באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר: רבון כל העולמים! ומה זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים. אתה, שכתוב בך "חנן ורחום", ואנו בני ידידיך, בני

ועוד למדנו מוסר השכל, כשם שיפתח העביר על מדותיו, כי אף על פי שגירשוהו בא לסייע להם בזמן מצוקתם, כך הקדוש ברוך הוא נהג עם ישראל, שאף על פי שעזבוהו, כאשר התפללו ובקשו רחמים עזר להם בעת צרתם, וכך נאמר (שבת קנא): "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים", ובמסכת יומא (כג) נאמר: "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו", וזכותו של יחיד יכולה להכריע עצמו וכל העולם לכף זכות.

ב. ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב - אמרו בירושלמי דשביעית ארץ טוב שפטורה מן המעשרות והוא קשה מכמה צדדין ואפשר לומר כי יפתח גבור חיל ועם כל זה השפיל עצמו ולא עשה שום מחלוקת ולא בלבול ונדחה מפני השעה וברח מפני אחיו. ואם היה הולך לאיזו עיר מא"י היה מחוייב לעלות לרגל ולאכול מעשר שני בירושלים. ומדי העלותו חש שמא יבא להתגרות ולחלוק עם זקני העיר ואחיו לכן ברח לח"ל ששם אינו חייב לעלות לרגל כמ"ש התוס' ריש פסחים ופטור ממעשרות ובה וראה כמה זריז ונשכר ובורח מהמחלקת (חומת אנך).

ג. במצודת ציון (שופטים ט, ד) כ' ריקים - ריקנים מכל מעלה ועי"ש ברד"ק.

ד. יש מבארים הדברים על פי הידוע, שיש שני סוגי צדיקים. יש צדיק שהוא טוב בטבעו, ויש צדיק שמטבעו אינו טוב, אבל הוא מעביר על מדותיו וכובש את יצרו, ובודאי מעלתו

שהתחרטנו על מה שעשינו לך, לכן באנו בעצמנו להחזירך, ולא שלחנו שליח **וְהִלַכְתָּ** וכאשר תלך **עִמּוֹנוּ וְנִלְחַמְתָּ** **בְּבְנֵי עַמּוֹן וְהֵייתָ לָנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל גִּלְעָד** כדין המנצח במלחמה (מלבי"ם): **ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל-זַקְנֵי גִלְעָד** אם אתם מתחרטים ונכנעים לי באמת, תשימו אותי עוד קודם המלחמה לראש ולקצין, כי **אִם-מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי** לארץ גלעד כדי **לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנַי** או **אֲנֹכִי מַעֲצָמִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ** מצד הדין (מ"ד): **י וַיֹּאמְרוּ זַקְנֵי-גִלְעָד אֶל-יִפְתָּח יְהוָה יְהִי שִׁמְעֵךְ** והוא יהיה לעד **בֵּינוֹתֵינוּ אִם-לֹא כַדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה** שתהיה מלך ומושל מיד (מ"ד): **יא וַיִּלְךְ יִפְתָּח עִם-זַקְנֵי גִלְעָד וַיְשִׁימוּ הָעָם אוֹתוֹ מִיַּד עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקַצֵּין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת-כָּל-דְּבָרָיו** [ה] דברי תפילתו ותחנונו (מ"ד) **לְפָנַי יְהוָה בַּמַּצְפָּה** למקום שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב ציבור (רש"י) [ו]: **יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן לֵאמֹר מַה-לִּי עֲלֶיךָ וְלָךְ** עליך **וְלָךְ** עלי, ומה הסיבה לאיבה והשנאה אשר בינינו (מ"ד) **כִּי-בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצֵי:** **יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן אֶל-מַלְאָכָיו יִפְתָּח כִּי-לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת-אַרְצֵי בְעֵלוֹתוֹ מִמַּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד-הַיַּבֵּק וְעַד-הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֹתָהֶן בְּשָׁלוֹם** השב לי את כל ארצי אלי בלי מריבה ומלחמה (מ"ד): **יד וַיֹּסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים שְׁלִיחִים (ת"י) אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן:** **טו וַיֹּאמֶר לוֹ ע"י השליחים כֹּה אָמַר יִפְתָּח** [ז] **לֹא-לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת-אַרְץ מוֹאָב וְאֶת-אַרְץ בְּנֵי**

עיונים והארות

(רד"ק).
ז. אמר יפתח לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון - אפשר במ"ש בסנהדרין (דף נ"ט ע"א) דגוים לאו בני כבוש נִינהו והק' הרב מהר"ך מדאמרינן בגיטין (דף ל"ח ע"א) עמון ומואב טיהרו בסיחון ותי' דשאני עמון ומואב שלקח סיחון שכך גזר ה' כמ"ש בחולין (דף ס' ע"ב) דאמר ה' לייתי סיחון וכו'. ואפ' שזה טעם מלך בני עמון שהיה שואל דמכיון דארצם נחלת ה' וציוה לישראל שלא ליקח ארצם א"כ איך הותר להם ליקח ארצם שהיתה ביד סיחון הלא לא קנה סיחון דגוים לאו בני כבוש נִינהו וגזל היא בידו וארעא בחזקת מריה קימא וקאי באל תצר (דברים פ"ט).
והשיבו יפתח דשאני הכא שכך רצה הקדוש ברוך הוא ואמר לייתי סיחון וכו' וז"ש ויירש ישראל את כל ארץ האמורי דעמון ומואב טיהרו בסיחון ונקראת ארץ האמורי ויירש ישראל את כל ארץ האמורי יושב הארץ היא דייקא דדוקא הארץ היא דהיתה ברשות סיחון ונקראת ארץ האמורי ולא ארץ עמון ומואב.
וכי תימא אי אמרת דגוים לאו בני כבוש נִינהו איך טהרו בסיחון לזה אמר ועתה ה' אלהי ישראל הוריש את

אברהם יצחק ויעקב, ומזונותינו עליך, על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרווה העולם.
ואומר על זה ה"מעים לועז": וזהו שאמרו ליפתח, אדרבה, עתה שתנהג בנו מדת רחמים תוכל להתפלל לה'. ולכן נאמר (בפסוק יא): "וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה' במצפה" שירחם עליהם, וזהו שאמר ישעיה (נח, ז-ט): "הלוא פרוס לרעב לחמך, ועניים מרודים תביא בית, כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם; אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח, והלך לפניך צדקך, כבוד ה' יאספק; אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני..." (עיין "מעם לועז" שהביא פירושים נוספים).
ה. ורש"י כתב את כל דבריו - התנאי שביניהם.
ז. במקום שהיה שם ביתו, כמו שאמר (להלן פס' לד) ויבא יפתח המצפה אל ביתו. ומה שאמר "לפני ה'", כמה שאמר (לעיל פס' י) ה' יהיה שומע בינותינו, או לפי שהשכינה שורה בישראל במקום שיתקבצו (סנהדרין ל"ט), או הטעם כמו שפירשתי בספר יהושע (יא, ג) כי היא המצפה שנודעו המלכים להלחם עם יהושע, ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישראל להקבץ שם, והיה שם מזבח ותפילה. ולאותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני ה' במצפה

עֲמוֹן מִידם, כִּי בַעַת שְׁלֻקְחָהּ יִשְׂרָאֵל לֹא הִיְתָה עוֹד אֶרֶצָם (ד"ק): טז כִּי בַעֲלוֹתְתֶם מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל
 בַּמִּדְבָּר עַד-יַם-סוּף בְּדֶרֶוֹמָה שֶׁל אֶרֶץ אֲדוֹם (רש"י) וַיָּבֵא קְדָשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל
 מַלְאָכָיִם | אֶל-מֶלֶךְ אֲדוֹם | לֵאמֹר אֶעֱבְרָה-נָא בְּאֶרְצְךָ לְבֹא אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן וְלֹא שָׁמַע
 מֶלֶךְ אֲדוֹם וְגַם אֶל-מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁאֲרִצּוּ הִיְתָה בְּמִזְרְחָה שֶׁל אֲדוֹם וּבְדֶרֶוֹמָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (רש"י) שָׁלַח
 וְלֹא אָבָה לֹא רָצָה (מ"צ) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקֶדְשׁ: יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר יַם סוּף (ד"ק) מִן הַמַּעֲרָב לְמִזְרַח
 בְּמִצְרַיִם דְּרוּמֵי שֶׁל אֲדוֹם וּמוֹאָב וַיָּסֹב וּסוּבַב אֶת-אֶרֶץ אֲדוֹם וְאֶת-אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת-כָּנָעַן וְאֶת-לְבָנוֹן
 מִמִּזְרָח-שְׁמֹשׁ בְּצַד הַמִּזְרַח לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּ בְּצַד דְּרוֹם שְׁלֵהֶם בְּעֵבֶר אֲרָנוֹן לְסוֹף מִזְרְחָה שֶׁל
 אֶרֶץ מוֹאָב (רש"י) וְלֹא-בָאוּ בְּגִבּוֹל מוֹאָב כִּי חָנוּ בְּעֵבֶר מִזֶּה (ט"ד) כִּי אֲרָנוֹן גְּבוּל מוֹאָב:
 יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכָיִם אֶל-סִיחֹן מֶלֶךְ-הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ
 יִשְׂרָאֵל נֵעֲבְרָה-נָא בְּאֶרְצְךָ עַד-מְקוֹמִי אֶרֶץ כְּנָעַן, מְקוֹם אֲשֶׁר נָתַן לִי ה' (ט"ה): כ וְלֹא-הָאֱמֹרִי
 סִיחֹן אֶת-יִשְׂרָאֵל עָבַר בְּגִבּוֹלוֹ כִּי חָשַׁב שֶׁלְּדַמּוֹתָיו בָּאוּ, וּלְכַבּוֹשׁ אֶת אֶרְצוֹ (ט"ז) וַיֹּאסֶף סִיחֹן
 אֶת-כָּל-עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיַהֲצֵה וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל [בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא הַתְּחִיל בְּמַלְחָמָה (מַלְבִּי"ם)]:
 כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-סִיחֹן וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּפּוּם
 וַיִּירָשׁ יִשְׂרָאֵל [ח] אֶת כָּל-אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַהִיא: כב וַיִּירָשׁוּ אֶת
 כָּל-גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאֲרָנוֹן וְעַד-הַיַּבֵּק אֲשֶׁר כִּבַּשׁ סִיחֹן בְּזַמְנוֹ מִמוֹאָב וּמֵעַמּוֹן וּמִן-הַמִּדְבָּר
 וְעַד-הַיַּרְדֵּן שֶׁשֶׁם הָיוּ רַק מִדְּבָרוֹת (רש"י): כג וְעַתָּה יְהוָה | אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל | שְׁכַל הָאֶרֶץ שְׁלוֹ הִיא הַזֹּרִישׁ
 אֶת-הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל שִׁדְּדוּם הֵם וְלֹא שִׁיחֹזֵר לָךְ, וְאִ"כ אִיךָ וְאַתָּה תִּירָשְׁנֵנוּ (ט"ח):
 כד מַלְעִיג עֲלָיו וְאוֹמֵר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ בְּכּוֹשׁ שֵׁם עִ"ז אֱלֹהֶיךָ שֶׁלֹּא הַצְּלִיחַ לְהַצִּיל הָאֶרֶץ מִיַּד מֶלֶךְ
 הָאֱמֹרִי אוֹתוֹ תִּירָשׁ וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר הַזֹּרִישׁ גִּידֵשׁ [מַלְשׁוֹן גִּירוֹשִׁין] יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפְּנֵינוּ
 אוֹתוֹ נִירָשׁ מַלְשׁוֹן יְרוּשָׁה (ד"ק): כה וְעַתָּה הַטּוֹב טוֹב אֶתָּה מִכָּל-בֵּן-צֶפּוֹר מֶלֶךְ

עיונים והארות

כוננתו דהיה הפלא ופלא לכבוש סיחון וניכר ונתפרסם כי מה' היתה זאת. ולא עשה אלא בשביל ישראל. ויירש ישראל את כל ארץ האמורי יושב הארץ ההיא כוננתו שקנאה סיחון במלחמה והיה יאוש ממואב ושינוי רשות וכמ"ש רז"ל עמון ומואב טיהרו בסיחון וזהו שאמר בתחילה לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון (נחל שורק אות ו).

האמורי מפני עמו ישראל שהוא אמר לייתי סיחון וכו' ובכהאי גונא סיחון קנה ונקראת ארץ בני האמורי לפי שהיתה לקיחה ע"פ ה'. ועתה הטוב טוב אתה מבלק וכו' רמז לו שבלק הבין טעם זה ומשום הכי לא נלחם וכה היו דבריו עם בלעם כמו שפירשנו בעניותנו פ' וירא בלק (צוארי שלל אות ב' כט). ה. ויירש ישראל את כל ארץ האמורי יושב הארץ ההיא -

מוֹאָב אֲשֶׁר מִלֶּךְ בַּעַת הַהִיא - וְהַחֲרִישׁ, וְכֵן הָיוּ אַחֲרָיו מַלְכִים רַבִּים וְכַבֵּד עֶבֶר זָמַן רַב וְיִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים וּמְחַזְקִים בְּאֶרֶץ הָאֵם אֶחָד מֵהֶם

הַרְוֹב רָב עָשָׂה מְרִיבָה עִם-יִשְׂרָאֵל אִם-נִלְחָם נִלְחָם בָּם בַּעֲבוּר אֲרָצוֹ (ד"ק): כו **בַּשָּׁבֶת** יִשְׂרָאֵל בַּחֲשֻׁבּוֹן וּבְבִנּוֹתֶיהָ וּבְעָרֶעוֹר וּבְבִנּוֹתֶיהָ וּבְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר

עַל-יָדֵי אֲצֵל (רש"י) אֲרָנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה טו וּמִדְּוַע לֹא-הִצְלִיתָם מִיַּד יִשְׂרָאֵל הָאֲרָצוֹת

הָאֵלֶּה בָּעֵת הַהִיא בְּמִשְׁךְ הַזָּמַן הַזֶּה (ד"ק): כז **וְאֲנֹכִי לֹא-הִטָּאתִי לָךְ** כִּי לֹא עָשִׂיתִי לְךָ שׁוֹם רַעָה (מ"ד)

וְאַתָּה עָשָׂה אֵתִי רָעָה לְהִלָּחֵם בִּי וְאִינִי בִינְיָנוּ מוֹכִיחַ (מַלְבִּיִּם) לְךָ יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשִּׁפְטֵי הַיּוֹם

בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: כח **וְלֹא שָׁמַע מִלֶּךְךָ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל-דְּבָרֵי יִפְתָּח**

אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו כִּי רָצָה לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל (רַלְב"ג), וְאוֹ: כט **וְהָתִי עַל-יִפְתָּח רֹיחַ** גְּבוּרָה וְאוֹמֵץ לֵב מֵאֵת

יְהוָה (מ"ד) **וַיַּעֲבֹר אֶת-הַגְּלֵעָד וְאֶת-מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת-מְצִפָּה גְּלֵעָד וּמְצִפָּה**

גְּלֵעָד עָבַר אֶל אֶרֶץ (ד"ק) **בְּנֵי עַמּוֹן** לְהִלָּחֵם בָּהֶם (מ"ד): לו **וַיֵּדֶר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמֶר**

עיונים והארות

המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו לאשה", אילו יצא גוי או עבד והכהו, האם היה נותן לו את בתו? וזימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן (דוד המלך) דכתיב (שם שם, מה): "ויאמר דוד אל הפלשתי, אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון, ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת... ויקח דוד את ראש הפלשתי ויביאו ירושלים" (שם שם, נד).

יפתח (כאן): "והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום... והיה לה' והעליתיהו עולה, אילו יצא לקראתו חמור, כלב או חתול, האם היה מעלהו עולה? וזימן לו הקדוש ברוך הוא שלא כהוגן, שנאמר (שופטים יא, לד): "ויבא יפתח המצפה אל בתו, והנה בתו יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות, ורק היא יחידה..." (לא היה לו עוד לא בן ולא בת).

שאל בעל "ענף יוסף" (עין יעקב, מסכת תענית ז): מדוע אליעזר עבד אברהם, כלב ושאלו ניתן להם כראוי, אף על פי ששאלו שלא כראוי, ואילו ליפתח ניתן שלא כראוי? הטעם, כי נדרו של יפתח היה לשם יתברך, והנודר לאביר יעקב צריך לדקדק בדבריו, כי אינו רשאי לדבר בענין הגבוה "והעליתיהו עולה", ואפילו אם יהיה כלב? לזה נענש וענהו שלא כהוגן, אבל השלושה האחרים, אף על פי ששאלו שלא כהוגן הכל היה בענין בשר ודם, ולכן נענו כהוגן. (עין במדרש רבה בראשית פרשה ס, אות ג).

וראה בהגהות הרי"א חבר ז"ל (שם) דרמז בזה לשון הכתוב (במדבר ל, ג): "איש" כי ידור נדר לה'. והוא ראשי תיבות ג' הנ"ל; אליעזר, יפתח, שאול. וע"ז אמר לא יחל דברו, ר"ל שה' קיים בקשתם ונזדמן להם כהוגן. אבל לאחד מהם: ככל היוצא מפיו יעשה. והוא יפתח, שנזדמנה לו בתו.

מהענין הזה של יפתח ילמדו כל הנודרים שלא לנהוג טעות בנדרים. וכך נאמר (שופטים יא, לה): "ויהי כראותו אותה, ויקרע את בגדיו, ויאמר: אהה בתי... ואנכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל לשוב". והלא פינחס היה שם, שהיה יכול להתיר לו נדרו,

ט. כתב רש"י: משכבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח. מכאן יש ללמוד שנות השופטים הנזכרים עד הנה. שנינו (למדנו) בסדר עולם (פרק יב): יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה, (ואין מקרא ממי ללמוד זה), עתניאל בן קנז (שופטים ג, יא): ארבעים שנה - ובתוכם נכללו שנות השעבוד של כושן רשעתים (שופטים ג, ח). אחריו אהוד (שם, שם, ל). בתוכם שמונה עשרה שנה שעבוד של עגלון, (שם שם, יד) - הרי מאה ארבעים ושמונה שנה. דבורה ארבעים שנה (שופטים ה, לא) ושני שעבוד יבין מלך כנען (שם ד, ג) בתוכם. (הרי מאה שמונים ושמונה). אחריו, שבע שנים של שעבוד מדין (שופטים ו, א) וארבעים של גדעון (שם ח, כח) ושלוש של אבימלך (שם ט, כב), הרי מאתים שלושים ושמונה שנים, אחריו עשרים ושלוש של תולע בן פואה (שופטים י, ב) ועשרים ושתיים שנה של יאיר (שופטים י, ג), אלא שעלתה שנה אחת לשניהם, ושמונה עשרה שנה של בני עמון (שופטים י, ח) עד שלא בא יפתח, הרי שלוש מאות שנה (עין הרד"ק וגם מעם לועז שהביא חשבונות שונים).

י. **בענין נדר יפתח** - נאמר (במדרש רבה בראשית פרשה ס, סימן א): ארבעה תבעו שלא כהוגן, לשלושה ניתן כהוגן ולאחד ניתן שלא כהוגן. ואלו הם: אליעזר עבד אברהם, כלב, שאול ויפתח:

אליעזר אמר (בראשית כד, יד): "והיה הנערה אשר אומר אליה הטי בא כדך ואשתה - ...אותה הוכחת לעבדך ליצחק..." וואם היתה יוצאת שפחה ומשקה אותו, האם היה משיאה לבן אדונו? ובכל זאת זימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן: "ויהי הוא טרם כילה לדבר והנה רבקה יוצאת..."

כלב אמר (שופטים א, יב): "ויאמר כלב, אשר יכה את קרית ספר ולכדה, ונתתי לו את עכסה בתי לאשה", אילו לכדה עבד היה נותן לו אותה לאשה? בכל זאת זימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן, שנאמר (שם, יא): "וילכדה עתניאל בן קנז, אחי כלב הקטון ממנו, ויתן לו את עכסה בתו לאשה".

שאול אמר (שמואל א, יז, כה): "והיה האיש אשר יכנו יעשרנו

אם-נתון תתן את-בני עמון בְּיָדִי: לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתֵי בֵיתִי לְקָרְאֹתִי בְּשׁוּבִי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לִי הַזֶּה אִם הוּא בִלְתִּי רֵאיוֹ לְקָרְבוֹ וְהֶעֱלִיתֵהוּ [יא] עוֹלָה (מ"ד): לִבִּי וַיַּעֲבֹר יַפְתָּח אֶל-בְּנֵי עַמּוֹן לְהַלְחֵם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לִבִּי וַיִּכְּסֵם מֵעֲרוּעֵר וְעַד-בּוֹאֲךָ מִנֵּית אֲשֶׁר בְּמִרְחַק הַמְּקוֹם הַהוּא הֵיוּ עֲשָׂרִים עֵיר (מ"ד) וְעַד אֲבָל מִיִּשׁוּר (ת"י) כְּרָמִים מְכָה גְדוֹלָה מְאֹד וַיִּפְנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִבְּנֵי [יב] בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עיונים והארות

נתגלגלה אח"כ בביתו של רבי חנינא בן תרדיון. ורבי חנינא בן תרדיון גלגול יפתח ולכן נשרף.

ורמ"ד וואלי (בספרו אור זרוע) כתב, שבת יפתח היא גלגולה של שרה אמנו שנגזר עליה שתשרף ע"ג המזבח מפני שנצטערה על עקידת בנה. ויפתח היה גלגול אברהם שתיקן את אשתו ע"י עולת בתו שהיתה כנגד עולתו של יצחק.

והגהיד"א בספר דבש לפי (מערכת פ' אות ז) כתב בשם ספר הליקוטים דיפתח ניצוץ זמרי ובתו ניצוץ כזבי עי"ש שהאריך בזה.

יב. מובא בספר מעם לועז: יש מבארים הלשון "מפני" שבפסוק זה [מלשון "פנים"], על פי המעשה שהיה בשני האחים באשקלון, שהיו להם שכנים גויים ונתנו עיניהם בממונם. אמרו: כאשר יעלו השכנים לירושלים לעולי רגל, נכנס לבתיהם ונגזול את כל רכושם. מה עשה הקדוש ברוך הוא: כאשר שני האחים עלו לרגל, שלח מלאכים לביתם, וצר קלסתר (זו פנים) פניהם כמו האחים. הגויים אמרו זה לזה, לשוא קיינו, הרי לא עלו לירושלים. וכאשר חזרו האחים מירושלים, הביאו פירות גינוסר ושאר דברים טובים. שאלו אותם הגויים השכנים, מהיכן הבאתם את הפירות הללו? אמרו להם: מירושלים. אמרו להם השכנים: והלא ראינו אתכם כל הזמן בבית. וענו להם לא היינו בבית, כי עלינו לרגל כרגיל. באותה שעה אמרו השכנים: ברוך אלהי היהודים, שלא עזבם ולא יעזבם לעולם (עיין ילקוט שבע-יא קסא), באותה שעה הבינו הגויים, כי המלאכים שמרו להם על הבתים, וכן כאשר ישראל נלחמים ומנצחים, הקדוש ברוך הוא שולח מלאכים בדמותם, ומה שישראל לוחמים אינו, אלא לפנים, וזהו שנאמר (תהלים צא. טו): "אחלצהו ואכבדהו". אני מצילו ונותן לו כבוד כאילו הוא המציל את עצמו. ולכן נאמר כאן: "ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל", מדמות בני ישראל וקלסתר פניו.

והוא אומר "לא אוכל לשוב"? אלא פינחס אמר: אני כהן גדול בן כהן גדול, ואיך אלך אצל עם הארץ? ויפתח אמר: אני ראש שבטי ישראל, ראש הקצינים, אשפיל עצמי אצל הדיוט? מבין שניהם אבדה אותה עלובה מן העולם, ושניהם נתחייבו בדמה; פינחס - נסתלקה ממנו רוח הקודש, יפתח מת בנשילת אברים (נפילת אברים מגופו), בכל מקום שהיה הולך לשם - היה אבר ניטל ממנו, והיו קוברים אותו שם, זהו שנאמר (שופטים יב, ז): "וימות יפתח הגלעדי, ויקבר בערי גלעד". בעיר גלעד לא נאמר, אלא "בערי גלעד"... וכן נאמר בפינחס (דברי הימים א ט, ט): "ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו" - כתוב "היה" ולא עכשיו "לפנים ה' עמו" ולא עכשיו.

יא. דעת חכמינו שונה בענין קיום הנדר, יש אומרים שאכן קיים את נדרו ממש, ויש האומרים שנשארה עגונה עד יום מותה (עיין מלבי"ם, רד"ק וגם ברש"י על פסוק לט). ובמדרש תנחומא (בחוקותי) נאמר: כיוון שביקש יפתח להקריב את בתו, היתה בוכה לפניו ואמרה לו: אבי, אבי! יצאתי לקראתך בשמחה ואתה שוחט אותי! שמא כתוב בתורה, שיהיו ישראל מקריבים נפשות בניהם על גבי המזבח? אמר לה: בתי, כבר נדרתי. אמרה לו: הרי יעקב אבינו נדר (בראשית כה, כב): "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ונתן לו הקדוש ברוך הוא שנים עשר בנים, שמא הקריב להקדוש ברוך הוא אחד מהם? ולא עוד, הלא חנה נדרה ואמרה (שמואל א, א, יא): "ותדור נדר ותאמר... אם ראה תראה בעוני אמתך... ונתתה לאמתך זרע אנשים, ונתתיו לה' כל ימי חייו" שמא הקריבה את מה להקדוש ברוך הוא? כל הדברים הללו אמרה ליפתח, ולא שמע אליה. עלה והקריבה... ורוח הקודש צווחת; נפשות הייתי מבקש שתקריב לפני? אשר לא צרתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי" (ירמיה יט, ח).

ובסדר הדורות כתב, דבת יפתח היתה אשת חם שלא פירשה מבעלה בתיבה ולכן נשחטה ע"י אביה. והוסיף שהיא

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. למה דווקא מצווה זו של פרה אדומה נקראה "חוקה"?
 תשובה.....
- ב. הסבר: אדומה תמימה.
 תשובה.....
- ג. והוציא אותה אל מחוץ למחנה - איזה מחנה?
 תשובה.....
- ד. הסבר: והזה אל נוכח פני אוהל מועד.
 תשובה.....
- ה. לכמה חלקים נחלק אפר הפרה ולמה כל חלק מיועד?
 תשובה.....
- ו. הסבר: למי נדה.
 תשובה.....
- ז. וכל כלי פתוח - איזה סוג כלי? ומה דינו?
 תשובה.....
- ח. מדוע כתוב פעם אחת את משכן ה' ופעם את מקדש ה'? (ראה שפתי חכמים)
 תשובה.....
- ט. מאין לומדים שמזה מי הנדה טהור?
 תשובה.....
- י. למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה? ובאיזו מיתה מתה מרים?
 תשובה.....
- י"א. למה הכה משה את הסלע פעמיים?
 תשובה.....
- י"ב. הסבר: ויקדש בם.
 תשובה.....
- י"ג. מאין לומדים שהאבות מצטערין בקבר כשפורענות באה על ישראל?
 תשובה.....
- י"ד. מהיכן לומדים שהנביאים קרויים מלאכים?
 תשובה.....
- ט"ו. הסבר: הר ההר. והאם היו הרים בכלל? הרי הענן ישר את כל ההרים!
 תשובה.....